

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η συμβολή της διδασκαλίας των Τεχνών στην
διαπολιτισμική εκπαίδευση

Τσαβδάρη Γεωργία

Επιβλέποντες καθηγητές:

Μάγος Κωνσταντίνος
Τσουβαλά Μαρία

Βόλος 2013

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 11692/1
Ημερ. Εισ.: 26-06-2013
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιδετικός Κωδικός: ΠΤ - ΠΠΕ
2013
ΤΣΑ

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	4
Εισαγωγή.....	5
Θεωρητικό μέρος	7
Κεφάλαιο 1	8
1.1. Πολυπολιτισμικότητα.....	8
1.2. Ορισμός διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης.....	13
1.3. Στόχοι Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.....	15
1.4. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	20
1.5. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση σε χώρες του εξωτερικού.....	25
Κεφάλαιο 2	30
2.1 Μαθήματα Τεχνών και η σχέση τους με την διαπολιτισμικότητα.....	30
Κεφάλαιο 3	36
3.1 Οδηγός σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης και η σχέση του με την διαπολιτισμικότητα.....	36
3.2. Οδηγοί σπουδών άλλων Παιδαγωγικών Τμημάτων και η σχέση τους με την διαπολιτισμικότητα.....	37
Ερευνητικό Μέρος.....	43
Κεφάλαιο 4: Έρευνα	44
4.1. Σκοποί και στόχοι έρευνας.....	44
4.2. Μεθοδολογία έρευνας.....	44
4.3. Ερευνητικά ερωτήματα.....	45
4.4. Δείγμα- Συμμετέχοντες.....	45
4.5. Δυσκολίες.....	46
5. Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας.....	46
5.1. Ευρήματα έρευνας.....	47
6. Συμπεράσματα- Συζήτηση.....	79
7. Επίλογος.....	82
8. Προτάσεις.....	83

Βιβλιογραφία	84
Παράρτημα	93

Ευχαριστίες

Θα ήθελα πραγματικά να ευχαριστήσω όλους όσους ήταν δίπλα μου κατά την διάρκεια εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας.

Αρχικά, ευχαριστώ ιδιαίτερα τους επιβλέποντες καθηγητές μου, τον κύριο Κώστα Μάγο και την κυρία Μαρία Τσουβαλά, για την βοήθεια που μου προσέφεραν και για την κατανόηση που μου έδειξαν.

Επιπρόσθετα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την υποστήριξη που μου παρείχε σε όλα τα επίπεδα κατά την διάρκεια της φοίτησης μου στο Πανεπιστήμιο και όχι μόνο.

Τέλος, οφείλω ένα ευχαριστώ σε όλους τους διδάσκοντες που συμμετείχαν διότι χωρίς αυτούς δεν θα μπορούσε να διεξαχθεί η συγκεκριμένη έρευνα.

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει τα δεδομένα στην επίσημη εκπαίδευση της χώρας λόγω της έλευσης μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Αυτό το γεγονός καθιστά αναγκαίο τον επί της ουσίας αναπροσδιορισμό των σχολικών μονάδων σε όλα τα επίπεδα, από την υλικοτεχνική υποδομή έως την κατάρτιση των εκπαιδευτικών. Αυτές οι αλλαγές κρίνονται απαραίτητες προκειμένου να υπάρξει μία εποικοδομητική εκπαίδευση για όλους, κάτι που προσπαθεί να υλοποιήσει η διαπολιτισμική εκπαίδευση η οποία επιδιώκει να παρέχει ίσες ευκαιρίες σε όλους. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση θα μπορούσε να ειπωθεί ότι έχει το μότο: «Όλοι διαφορετικοί, όλοι ίσοι».

Στην συγκεκριμένη μελέτη επεξεργάζεται η σχέση που υπάρχει μεταξύ της διδασκαλίας των Τεχνών (Μουσική, Μουσειακή εκπαίδευση, Χορός, Εικαστικά, Κουκλοθέατρο) και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αυτή η σχέση αποτυπώνεται από την πλευρά των διδασκόντων/διδασκουσών εστιάζοντας κάθε φορά σε μία συγκεκριμένη μορφή Τέχνης και την σχέση που αυτή έχει με την προαγωγή της διαπολιτισμικότητας.

Εισαγωγή

Το έναυσμα για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας δόθηκε από την παρακολούθηση μαθημάτων Τεχνών κατά τη διάρκεια της φοίτησης μου στο Πανεπιστήμιο. Τότε μου δόθηκε η ευκαιρία να έρθω σε επαφή με άτομα από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα διότι σε αυτά τα μαθήματα προωθούνταν η συνεργασία και η μεγαλύτερη αλληλεπίδραση κάτι που δεν γινόταν στα υπόλοιπα τα οποία ήταν περισσότερο θεωρητικά.

Οι συμφοιτητές μου δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα έκφρασης ή λόγου αλλά ήταν φανερό ότι ένιωθαν πιο άνετα σε αυτά τα μαθήματα. Εκείνη την στιγμή αναρωτήθηκα εάν οι Τέχνες θα μπορούσαν να αποτελέσουν το μέσο επικοινωνίας μεταξύ εθνοπολιτισμικά διαφορετικών ατόμων, μια γέφυρα επικοινωνίας. Άλλωστε στο Νηπιαγωγείο φοιτούν πολλά παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα τα οποία δεν γνωρίζουν και δεν μιλούν την ελληνική γλώσσα αντιμετωπίζοντας με αυτόν τον τρόπο προβλήματα τόσο στην έκφραση τους όσο και στην επικοινωνία τους με τα υπόλοιπα παιδιά. Διερευνώντας λοιπόν το συγκεκριμένο θέμα θεώρησα ότι θα επωφεληθώ ιδιαίτερα και θα μπορώ να συμβάλλω και εγώ στην ουσιαστική αλληλεπίδραση των μελλοντικών μαθητών μου.

Το σχολείο ανέκαθεν αποτελούσε το κύριο μέσο κοινωνικοποίησης αλλά και ένταξης των ομάδων που έφεραν κάποιας μορφής ετερότητα. Έχει τις δυνατότητες να προωθήσει την αναγνώριση αλλά και την αποδοχή κάθε είδους διαφορετικότητας που έχει κάποιος μαθητής. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι είναι αναγκαίο να αναδιαμορφωθεί το εκπαιδευτικό σύστημα άρδην, να γίνει επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και να δοθεί μεγαλύτερη βάση στην καλλιέργεια του σεβασμού, της ενσυναίσθησης, της αλληλοκατανόησης και της αποδοχής και όχι στην παροχή στερείρας θεωρητικής γνώσης.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται πολύ μεγάλος λόγος για την διαπολιτισμική εκπαίδευση, τους στόχους της αλλά και την χρησιμότητα της στην σύγχρονη κοινωνία. Το διαπολιτισμικό μοντέλο εκπαίδευσης δίνει έμφαση στην γνωριμία, στην αποδοχή και στην ανταλλαγή στοιχείων μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω των Τεχνών και θα έπρεπε να καλλιεργηθεί από την πρώτη βαθμίδα εκπαίδευσης, το Νηπιαγωγείο, μέχρι την τελευταία, το Πανεπιστήμιο.

Η εν λόγω ερευνητική μελέτη έχει σαν σκοπό την διερεύνηση των απόψεων των διδασκόντων/ουσών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που έχουν ως διδακτικό αντικείμενο τις Τέχνες σχετικά με την σχέση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και των Τεχνών. Πιο συγκεκριμένα, στόχος είναι το αν και το πώς η Τέχνη και συγκεκριμένα η Μουσική, η Μουσειακή Εκπαίδευση, ο Χορός, η Κεραμική Τέχνη, τα Εικαστικά-Κουκλοθέατρο μπορούν να συμβάλλουν στην ένταξη των διαφορετικών μαθητών στο σχολείο.

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος, το θεωρητικό, και συγκεκριμένα στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με την πολυπολιτισμικότητα, τον ορισμό και τους στόχους της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης καθώς και την διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα και σε χώρες του εξωτερικού. Επιπρόσθετα, στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται τα μαθήματα των Τεχνών και η σχέση τους με την διαπολιτισμικότητα. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται το Πρόγραμμα σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και τα Προγράμματα σπουδών άλλων Παιδαγωγικών Τμημάτων και η σχέση που έχουν με την διαπολιτισμικότητα.

Το δεύτερο μέρος είναι το ερευνητικό όπου γίνεται διεξοδική παρουσίαση της ερευνητικής διαδικασίας, των ερευνητικών ερωτημάτων, των στόχων και της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε. Παράλληλα, περιγράφονται τα αποτελέσματα με ταυτόχρονη αναφορά σε αυτά που είπαν οι συνεντευξιαζόμενοι και τα συμπεράσματα της έρευνας.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος είναι το παράρτημα στο οποίο υπάρχουν το προσχέδιο της συνέντευξης και οι απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 1.1.: Πολυπολιτισμικότητα

Αναμφισβήτητα, ο πολιτισμός είναι ένα κομμάτι του ανθρώπου το οποίο τον επηρεάζει στον τρόπο σκέψης του και γενικά στην καθημερινή του ζωή, είναι το ποιοι είμαστε και με ποιον τρόπο βλέπουμε, αντιμετωπίζουμε και υπάρχουμε στον κόσμο. Για αυτό και είναι δύσκολο να διευκρινιστεί απόλυτα, είναι το φαινόμενο που ορίζει την ανθρωπότητα. Ο βαθμός επίδρασης του πολιτισμού στο άτομο μπορεί να συμβάλλει στην θέαση του κόσμου ως επέκταση του εαυτού του και να εμποδίσει την αντίληψη της μοναδικότητας του κάθε ανθρώπου αλλά και της ομοιότητας του ίδιου με άτομα που προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς. Δεν είναι όμως λίγες οι φορές οι οποίες η πολιτισμική διαφορετικότητα αντιμετωπίζεται ως παράξενη και αλλόκοτη παρά το γεγονός ότι μετανάστες υπήρχαν ανέκαθεν σε πολλές χώρες (Hollins, 2006, Ράπτη, 2007). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη δύο ομάδων, την ομάδα της πλειονότητας και την ομάδα της μειονότητας. Η πρώτη αποτελεί την κυρίαρχη ομάδα ενώ η δεύτερη απαρτίζεται από άτομα που διαφέρουν φυσιογνωμικά, εθνικά, γλωσσικά, κοινωνικά. Η κυρίαρχη ομάδα αναμένει από την μειονότητα να προσαρμοστεί με τις αξίες, τις συμπεριφορές και τις νόρμες της, δηλαδή να ενσωματωθεί ή ακόμα και να αφομοιωθεί (Sheets, 2005). Χαρακτηριστικά, οι μετανάστες υποστηρίζουν πως βρίσκονται αντιμέτωποι με την προκατάληψη και την διάκριση διότι η κυρίαρχη ομάδα θεωρεί ότι ευθύνονται για την οικονομική ύφεση και την ανεργία υποστηρίζοντας πως παίρνουν τις δουλείες τους (Coelho, 2007).

Ο Taylor (1993 στο Δαμανάκης, 2005) παραθέτει έναν ορισμό κατά τον οποίο μία κοινωνία μπορεί να χαρακτηριστεί πολυπολιτισμική εφόσον ζουν σε αυτήν πάνω από δύο πολιτισμικές κοινότητες. Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό η απάντηση στην ερώτηση για το αν η ελληνική κοινωνία μπορεί να χαρακτηριστεί πολυπολιτισμική είναι θετική. Αυτό το γεγονός επιβεβαιώνεται από την ύπαρξη διάφορων κοινοτήτων στην χώρα μας όπως είναι οι Μουσουλμάνοι, οι Αθίγγανοι, οι Πολωνοί και οι Φιλιππινέζοι.

Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Μάρκου (1989 στο Λιακοπούλου, 2006) ο οποίος υποστηρίζει πως η πολυπολιτισμικότητα αποτελεί μια κοινωνική κατάσταση, η οποία εκφράζεται με την ύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών στον ίδιο χώρο. Αυτή η κατάσταση δημιούργησε την ανάγκη για την δημιουργία κατάλληλης εκπαιδευτικής πολιτικής, έτσι εμφανίστηκε η πολυπολιτισμική εκπαίδευση. Η συγκεκριμένη

εκπαίδευση έκανε την παρουσία της την δεκαετία του 1960 στην Αμερική με αφορμή τις κινητοποιήσεις διάφορων μειονοτικών ομάδων με σκοπό την αντιμετώπιση και την ελάττωση των δυσχερειών που υπήρχαν στην εκπαίδευση των μαθητών που προέρχονταν από διαφορετικούς πολιτισμούς, που είχαν φυλετικές ή θρησκευτικές διαφορές ή κατάγονταν από χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Η πολυπολιτισμική εκπαίδευση σύμφωνα με την Bennett (2007) αποτελεί μία διδακτική προσέγγιση η οποία έχει την βάση της σε δημοκρατικές και ηθικές αξίες, επιτρέπει τον πλουραλισμό και επιτρέπει την αναγνώριση των διαφορετικών κοινωνιών.

Ένας από τους βασικούς σκοπούς της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η γνωριμία και η κατανόηση των άλλων πολιτισμών η οποία με την σειρά της θα επιφέρει και τον σεβασμό. Αυτός ο σκοπός υποδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές υποβοηθούνται στην ανάπτυξη της αυτογνωσίας τους καθώς έχουν την δυνατότητα να δουν τον εαυτό τους μέσα από τη ματιά των άλλων. Άλλος σκοπός της συγκεκριμένης εκπαίδευσης είναι η παροχή εναλλακτικών πολιτισμικών και εθνοτικών επιλογών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το αγγλοκεντρικό πρόγραμμα σπουδών το οποίο είναι συνέχεια του αγγλοαμερικανικού πολιτισμού κάτι που συνεπάγεται την ελάχιστη έως μηδαμινή παροχή εναλλακτικών πολιτισμικών και εθνοτικών επιλογών πέραν των κυρίαρχων. Τα συγκεκριμένο πρόγραμμα είχε αρνητικές συνέπειες τόσο στους μαθητές που ανήκαν στην κυρίαρχη ομάδα (Αγγλοαμερικάνοι) όσο και στους μαθητές των έγχρωμων μειονοτικών ομάδων (Αφροαμερικανοί, Μεξικοαμερικάνοι, Πορτοαμερικανοί, Πολωνοαμερικανοί) διότι οι Αγγλοαμερικάνοι μαθητές δεν είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με την μουσική, την λογοτεχνία, τις παραδόσεις των υπόλοιπων ομάδων. Ένας ακόμα βασικός στόχος είναι ο χειρισμός και η μείωση των συναισθημάτων ντροπής των μειονοτικών ομάδων λόγω των διακρίσεων γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την άρνηση της εθνικής ταυτότητας και κληρονομιάς τους προκειμένου να καταφέρουν να ενσωματωθούν (Banks, 2004).

Ο Smolicz (1987 στο Δαμανάκης, 2005) υποστηρίζει πως υπάρχουν τρεις μορφές εκπαίδευσης που σχετίζονται με την πολυπολιτισμικότητα, η εκπαίδευση και μεταβατική πολυπολιτισμικότητα, η εκπαίδευση και υπολειμματική πολυπολιτισμικότητα και η εκπαίδευση και διαρκής πολυπολιτισμικότητα. Στην πρώτη μορφή γίνεται μεταβατική διδασκαλία της γλώσσας των μειονοτικών ομάδων στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα για να διευκολυνθεί η εκμάθηση της κυρίαρχης

γλώσσας που είναι και ο κυρίαρχος στόχος. Στην δεύτερη μορφή εκπαίδευσης προσφέρονται ως ξένες γλώσσες οι γλώσσες (που έχουν κύρος) κάποιων μειονοτήτων (όπως είναι τα αγγλικά και τα γαλλικά) και τα παιδιά των υπόλοιπων μειονοτήτων έχουν την δυνατότητα να διδαχθούν την μητρική τους γλώσσα εξωσχολικά. Στην τρίτη και τελευταία μορφή εκπαίδευσης που έχει σχέση με την πολυπολιτισμικότητα, η γλώσσα καθώς και ο πολιτισμός των διαφορετικών μειονοτικών ομάδων υπάρχουν στο επίσημο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και κάθε μαθητής έχει την δυνατότητα να τα παρακολουθήσει.

Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και οι Κανακίδου και Παπαγιάννη (1994) υποστηρίζοντας πως τα μοντέλα διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας είναι έξι. Σύμφωνα με το πρώτο μοντέλο, στο σχολείο τα παιδιά μαθαίνουν μόνο την κυρίαρχη γλώσσα διότι τα μαθήματα γίνονται σε αυτήν με όλα τα αρνητικά επακόλουθα. Στο δεύτερο μοντέλο το μάθημα γίνεται μόνο στην μητρική γλώσσα των παιδιών κάτι που συνεπάγεται τον αποκλεισμό των παιδιών από την επίσημη εκπαίδευση. Στο τρίτο, το μάθημα γίνεται στην μητρική γλώσσα και προσφέρεται σαν επιλογή η εκμάθηση της κυρίαρχης γλώσσας δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο πάλι τον αποκλεισμό των μαθητών από την βασική εκπαίδευση. Σύμφωνα με το τέταρτο μοντέλο, η εκπαίδευση των μαθητών γίνεται στην μητρική τους γλώσσα και σταδιακά αρχίζει να γίνεται στην επίσημη γλώσσα. Στο πέμπτο μοντέλο, τα μαθήματα πραγματοποιούνται στην επίσημη γλώσσα και η μητρική γλώσσα προσφέρεται ως μάθημα επιλογής, γεγονός που οδηγεί στην αφομοίωση των μαθητών λόγω της εγκατάλειψης της γλώσσας τους. Στο έκτο και τελευταίο μοντέλο προσφέρεται η εκμάθηση και της μητρικής και της επίσημης γλώσσας και τα μαθήματα πραγματοποιούνται και στις δύο γλώσσες.

Τα βασικότερα εκπαιδευτικά μοντέλα διαχείρισης της διαφορετικότητας των μαθητών στην σχολική τάξη είναι πέντε: το αφομοιωτικό, της ενσωμάτωσης, το πολυπολιτισμικό, το αντιρατσιστικό και το διαπολιτισμικό. Το αφομοιωτικό μοντέλο έκανε την εμφάνιση του την δεκαετία του 1950 και κυριάρχησε μέχρι τα μέσα του 1960 με κύρια θέση ότι το έθνος είναι ένα ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο από εθνική και πολιτισμική άποψη. Κατά συνέπεια, το μοντέλο αυτό στοχεύει στην απορρόφηση- αφομοίωση των μεταναστών από τους ανθρώπους της χώρας υποδοχής και στη μη δυνατότητα συμμετοχής τους στην πρόοδο, στην ανάπτυξη της κοινωνίας. Αναπόσπαστο κομμάτι του συγκεκριμένου προτύπου είναι και η εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας, δηλαδή της γλώσσας της χώρας υποδοχής, και ταυτόχρονα η

εξάλειψη της μητρικής γλώσσας των μεταναστών, δεδομένου ότι δεν υπάρχει κάποια χρηστική ανάγκη. Κάτι τέτοιο σημαίνει πως η μεταναστευτική ομάδα όταν έρθει σε επαφή με την κοινωνία των γηγενών ανθρώπων χάνει τα πολιτισμικά της στοιχεία και μπερδεύεται τόσο πολύ με την άλλη (την ομάδα των γηγενών), ώστε να μην μπορεί πλέον να διακριθεί ως ξεχωριστή. Το συγκεκριμένο μοντέλο επικρίθηκε επειδή χαρακτηρίζεται από εθνοκεντρικές θέσεις και διότι υπάρχει μια πολύ μεγάλη (αν όχι απόλυτη) εξάρτηση από τον πολιτισμό των γηγενών. Ακόμα, ο μετανάστης καταδικάζεται να ζει παθητικά και όχι ενεργητικά καταστάσεις σε κάθε επίπεδο, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να αντιδράσει ή να αλλάξει κάτι που δεν του αρέσει και είναι αναγκασμένος να ξεχάσει τον πολιτισμό του και να απαλλοτριωθεί από τα νέα δεδομένα (Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003, Μάρκου, 1996β).

Το δεύτερο μοντέλο, αυτό της ενσωμάτωσης πρωτοεμφανίστηκε στα μέσα του 1960, αρχές του 1970 και εξελίχθηκε μέσα από την κριτική που έγινε στο αφομοιωτικό μοντέλο (Γκόβαρης, 2011). Σε αυτό το μοντέλο, υπάρχει η αποδοχή του πολιτισμού των μεταναστών, αλλά και η αποδοχή του status quo της χώρας υποδοχής, στην οποία το καινούριο στοιχείο ενσωματώνεται δίχως την ύπαρξη συγκρούσεων. Οι εθνικές μειονότητες και οι μετανάστες, δηλαδή, αποτελούν πλέον μέλος της ευρύτερης κοινωνίας, χωρίς όμως να χάσουν στοιχεία από τον πολιτισμό και την κουλτούρα τους. Κατά τον Habermas (1999:13), υπάρχουν δύο επίπεδα ενσωμάτωσης, η πολιτική ενσωμάτωση, δηλαδή η αποδοχή των διάφορων αξιών του συντάγματος και η ηθική ενσωμάτωση σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική ζωή, η οποία όμως δεν μπορεί να διεκδικηθεί από τις μειονοτικές ομάδες επειδή κάτι τέτοιο θα είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια των ταυτοτήτων τους (Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003, Μάρκου, 1996β).

Και αυτό το μοντέλο, όπως και το προηγούμενο κατακρίθηκε, για το λόγο ότι η ισότητα των ευκαιριών είναι υποτιθέμενη και στην ουσία δεν υπάρχει καθόλου (τα παιδιά των μεταναστών εμφανίζουν το στίγμα της υστέρησης, επειδή η κατάκτηση του πολιτισμού των γηγενών καθώς και παραπλήσιων ικανοτήτων και δεξιοτήτων δεν γίνεται επί ίσοις όροις με τους συμμαθητές τους οι οποίοι ζουν στη γηγενή χώρα (Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003, Μάρκου, 1996β).

Το τρίτο μοντέλο είναι το πολυπολιτισμικό το οποίο έκανε την εμφάνιση του την δεκαετία του 1970, όπως και αυτό της ενσωμάτωσης, την στιγμή που σε αρκετές

χώρες (π.χ. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Καναδά, Αυστραλία αλλά και πολλές ευρωπαϊκές χώρες) έγινε αντιληπτό το ότι η αφομοίωση και η ενσωμάτωση δεν προσέφεραν ουσιαστικές λύσεις στα προβλήματα που ανέκυπταν και ταλάνιζαν τους μαθητές- μετανάστες στο σχολείο, αντιθέτως μάλιστα συνεισέφεραν στην παραγωγή και αναπαραγωγή διάφορων κοινωνικοπολιτισμικών ανισοτήτων και του εθνικού διαχωρισμού. Στο μοντέλο αυτό, η βαρύτητα βρίσκεται όχι στα στενά πλαίσια των εθνοκεντρικών τάσεων στον πολιτισμό αλλά στα στοιχεία αυτά του πολιτισμού που καθορίζουν μια φυλετική ομάδα. Οι γηγενείς σέβονται και αποδέχονται τις πολιτισμικές διαφορές. Οι πολιτισμοί έχουν την τάση να ξεπερνάν τα συναισθήματα τους για εθνική κυριαρχία και να καταλήγουν σε μια συναινετική αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση, σε μία ηθική αναγκαιότητα για αναγνώριση της ισοτιμίας των πολιτισμών. Το πολυπολιτισμικό μοντέλο κατακρίθηκε επίσης επειδή δεν διεκδικεί αποτελεσματικά την ουσιαστική αλλαγή των εξουσιαστικών αλλά και των κοινωνικών δομών που υπάρχουν στην χώρα υποδοχής (Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003, Μάρκου, 1996β).

Το επόμενο είναι το αντιρατσιστικό μοντέλο, το οποίο επιχείρησε να μεταβεί από τις προσωπικές και ατομικές ανάγκες στις θεσμικές και κοινωνικές δομές έχοντας ως στόχο την απαλοιφή του φαινομένου του ρατσισμού. Εμφανίστηκε αρχικά στην Αγγλία, στην Ολλανδία και την Αμερική κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 σαν απάντηση στα στερεότυπα αλλά και τις προκαταλήψεις που είχε η δεσπόζουσα τάξη των λευκών. Την περίοδο εκείνη υλοποιήθηκαν διάφορα προγράμματα για την ανάπτυξη ευαισθητοποίησης έναντι του ρατσισμού. Παρ' όλα αυτά ασκήθηκε έντονη κριτική απέναντι σε αυτό το μοντέλο διότι οι στόχοι για την κατάργηση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και της υπεροχής και προνομιακής μεταχείρισης του εντόπιου πληθυσμού, τους οποίους υποστηρίζει, απαιτούν πολλές προσπάθειες έτσι ώστε να επέλθει η πρακτική τους επίτευξη. Το αντιρατσιστικό πρότυπο έχει κάποιες προϋποθέσεις, εκτός από την άρση των προκαταλήψεων προϋποθέτει την μείωση της εμφάνισης της αρνητικής συμπεριφοράς απέναντι σε μειονοτικές ομάδες (κοινωνικά ή οικονομικά) και την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης αυτών των ομάδων (Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003, Μάρκου, 1996β).

Τέλος, το διαπολιτισμικό μοντέλο προσεγγίζει τους πολιτισμούς και μέσα από την ειρηνική γνωριμία και αλληλεπίδραση μεταξύ των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών οδηγείται σε μία αμοιβαία αποδοχή με κύριους άξονες την

αλληλεξάρτηση και την αυτοαντίληψη για την αυτοπραγμάτωση των λαών αλλά και των ίδιων των ατόμων (Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003, Μάρκου, 1996β).

Κεφάλαιο 1.2: Ορισμός διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης

Πολύ μεγάλο ρόλο παίζει το εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο μεταδίδει τον πολιτισμό της εκάστοτε χώρας. Αυτή η μετάδοση καλύπτει την κουλτούρα μόνο της κυρίαρχης ομάδας για να διασφαλίσει την μετάδοση των αρχών της από γενιά σε γενιά (Parekh, 1997). Τα τελευταία χρόνια όμως η σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού στις σχολικές μονάδες έχει αναδιαμορφωθεί δραματικά. Πολλοί αλλοδαποί μαθητές πλέον φοιτούν στο ελληνικό σχολείο καθιστώντας το πολυπολιτισμικό (Σακκάς, 2006, Ρουμπίδης, 2007).

Έτσι, οι αλλαγές τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πληθυσμιακό επίπεδο δημιούργησαν την ανάγκη για τροποποίηση της παρεχόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στα νέα δεδομένα. Για αυτόν τον λόγο κρίθηκε απαραίτητη η ύπαρξη διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης.

Οι δύο όροι (διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση) είναι παρόμοιοι αλλά όχι ταυτόσημοι. Η διαπολιτισμική αγωγή σχετίζεται με την ύπαρξη διαφορετικών ταυτοτήτων όπως είναι η γλωσσική, η πολιτισμική, η εθνική. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση εμπεριέχει την ύπαρξη των παραπάνω αλλά σε επίπεδο εκπαίδευσης, συγκεκριμένα, αποτελεί της εκπαιδευτική διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας και είναι αντικειμενική αναγκαιότητα (Γκότοβος, 2003, Βακαλιός κ.α., 1997).

Σύμφωνα με την Pommerin (1984 στο Πανταζής, 1999) διαπολιτισμική αγωγή είναι η απάντηση απέναντι στα θέματα που προκύπτουν στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, αναγνωρίζει τις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα σε κοινωνικό επίπεδο και εισάγει νεωτεριστικές μεθόδους.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονισθεί ότι η πολυπολιτισμική και η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν ταυτίζονται. Κατά τον Δαμανάκη (2005) οι όροι πολυπολιτισμική και διαπολιτισμική θεωρία δεν είναι συνώνυμοι αλλά έχουν ένα κοινό σημείο το οποίο είναι το δεύτερο συνθετικό τους, ο «πολιτισμός». Η διαφοροποίησή τους έγκειται στο ότι η πολυπολιτισμικότητα αποτελεί το δεδομένο

σε μία κοινωνία, δηλαδή «το τι είναι» και η διαπολιτισμικότητα το ζητούμενο, δηλαδή «το τι θα έπρεπε να είναι», η οποία βέβαια έχει σαν προϋπόθεση την ύπαρξη της πρώτης αλλά δεν αποτελεί την φυσική συνέχεια της. Στην πρώτη περίπτωση (δεδομένο) υπάρχει η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών και εθνικοτήτων σε μία κοινωνία αλλά δεν υπάρχει η ουσιαστική επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών στην οποία αναφέρεται η δεύτερη περίπτωση (ζητούμενο) (Δαμανάκης, 2005, Μάρκου, 1996β).

Η πολυπολιτισμική εκπαίδευση επικεντρώνεται στην ενσωμάτωση ή και την αφομοίωση των παιδιών που προέρχονται από μειονοτικές ομάδες για να επιτευχθεί η αύξηση της τόνωσης τους και ταυτόχρονα η μείωση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Το ζητούμενο όμως είναι η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση ανεξαρτήτως της διαφορετικότητας των μειονοτικών ομάδων, είτε αυτή έχει σχέση με τον πολιτισμό τους, την εθνικότητα τους, την θρησκεία τους.

Η διαπολιτισμική ιδέα δεν είναι η απλή συμβίωση, που είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της πολυπολιτισμικότητας, αλλά η ειρηνική συμβίωση με την έννοια της αλληλεγγύης, της αλληλοκατανόησης, του σεβασμού και της ανταλλαγής των πολιτισμικών στοιχείων των πολιτισμών. Σε αυτό το πλαίσιο, ο όρος πολυπολιτισμική εκπαίδευση αναφέρεται στο ότι ένα μέρος της κοινωνίας αναγνωρίζει την ύπαρξη των διαφορετικών εθνικοτήτων και αποδέχεται τη νέα αυτή μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Αντίθετα, ο όρος διαπολιτισμική εκπαίδευση περιλαμβάνει όλους τους κανόνες, τις αξίες και τα χαρακτηριστικά της καθημερινότητας των ατόμων που ανήκουν σε ένα κοινωνικό σύνολο (Δαμανάκης, 2005).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση επικεντρώνεται στην αλληλεπίδραση και αμοιβαία συνεργασία των διαφορετικών πολιτισμών (διαπολιτισμικότητα). Τόσο η μειονοτική ομάδα όσο και η ομάδα πλειονότητας πρέπει να είναι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι για την συγκεκριμένη εκπαίδευση διότι παρέχει λύσεις στα ζητήματα που προκαλούνται σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, πρέπει να φροντίζουν για την επίτευξη κοινών στόχων και όχι για την μεμονωμένη διεκδίκηση πραγμάτων (Μάρκου, 1989 στο Λιακοπούλου, 2006, Vandebroeck, 2004). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι ένα μοντέλο το οποίο διαχειρίζεται τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα του σχολείου (Κεσίδου, 2008).

Σύμφωνα με τις Κανακίδου και Παπαγιάννη (1994) η διαπολιτισμική αγωγή νοείται ως εργαλείο για την καλλιέργεια της επικοινωνίας, της αλληλεπίδρασης και της ατομικότητας του κάθε μαθητή και του κάθε δασκάλου. Οι μαθητές τόσο της κυρίαρχης όσο και της μειονοτικής ομάδας αν και έχουν διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία μπορούν να συμβιώσουν αρμονικά, χωρίς συγκρούσεις. Αυτό μπορεί να υλοποιηθεί μέσω της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, την οποία τα παιδιά θα λάβουν από μικρή ηλικία και με αυτόν τον τρόπο θα έχουν την δυνατότητα να αναγνωρίσουν και να κατανοήσουν ότι το κάθε τι διαφορετικό δεν είναι και αρνητικό.

Υποστηρίζεται ότι η συγκεκριμένη εκπαίδευση (Auernheimer, 2009) πρέπει να ενημερώνει για τα προβλήματα και τις αδικίες που γίνονται σε βάρος των μεταναστών τόσο στην αγορά στέγης, στην εύρεση εργασίας και παροχής εκπαίδευσης όσο και στην άρνηση παροχής πολιτικών δικαιωμάτων (Πολιτική Εκπαίδευση). Επιπρόσθετα, η διαπολιτισμική εκπαίδευση πρέπει να υλοποιείται από την πρώτη κιόλας βαθμίδα της εκπαίδευσης, το Νηπιαγωγείο, έτσι ώστε τα παιδιά να προετοιμαστούν από μικρή ηλικία και να εξοικειωθούν με την διαφορετικότητα έτσι ώστε να μπορέσουν να αναπτύξουν την διαπολιτισμική κατανόηση και τον διάλογο στις μεγαλύτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης (Bennett, 2007, Auernheimer, 2009).

Στην σχετική βιβλιογραφία εμφανίζονται οι όροι διαπολιτισμική διάσταση και ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, οι οποίοι συχνά παρερμηνεύονται και ταυτίζονται. Η ευρωπαϊκή διάσταση δημιουργήθηκε στα πολιτικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προέρχεται «άνωθεν» και υπάρχει σε κάποια συγκεκριμένα θεσμικά πλαίσια. Από την άλλη πλευρά, η διαπολιτισμική διάσταση και συνεπώς και η διαπολιτισμική εκπαίδευση δημιουργήθηκε επίσης στην Ευρώπη αλλά από την ανάγκη αναζήτησης λύσεων στα προβλήματα που προέκυπταν στην εκπαίδευση και στις δυσκολίες κοινωνικοποίησης των παιδιών που ανήκαν σε μειονοτικές ομάδες. Προέρχεται δηλαδή «κάτωθεν» (Δαμανάκης, 2005).

1.3: Στόχοι Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

Σύμφωνα με τον Helmut Essinger, το διαπολιτισμικό πρότυπο εκπαίδευσης διέπεται από τέσσερις βασικές αρχές, 1. την ενσυναίσθηση, δηλαδή την κατανόηση των προβλημάτων και των ιδιαιτεροτήτων που μπορεί να έχουν οι άλλοι και την

μετάθεση της θέσης του στην θέση των άλλων, 2. την αλληλεγγύη που ξεφεύγει από τα όρια των ομάδων, των κρατών και των φυλών και βάζει στην άκρη κάθε είδους ανισότητα ή αδικία, καλλιεργεί την συλλογικότητα και αποτελεί βασικό στόχο της εκπαίδευσης, 3. το σεβασμό στην πολιτισμική ετερότητα που λαμβάνει χώρα εξαιτίας της επικοινωνίας μας με άλλους πολιτισμούς και της συμμετοχής αυτών στον δικό μας πολιτισμό άσχετα με το κύρος του, 4. την μείωση- εξαφάνιση του εθνικιστικού τρόπου σκέψης και την απαλλαγή από τα διάφορα πρότυπα, στερεότυπα και προκαταλήψεις έτσι ώστε οι λαοί που είναι διαφορετικοί μεταξύ τους να μπορέσουν να έρθουν σε επικοινωνία (Παλαιολόγου και Ευαγγέλου, 2003, Μάρκου, 1996β).

Ο Δαμανάκης (2005) από την άλλη πλευρά υποστηρίζει πως η διαπολιτισμική θεωρία διέπεται από τρεις αρχές- τρία αξιώματα, την ισοτιμία των πολιτισμών, την ισοτιμία του μορφωτικού κεφαλαίου και την παροχή ίσων ευκαιριών. Ως προς το πρώτο αξίωμα, αυτό αναφέρεται στην αποδοχή των πολιτισμών ως ισότιμων διότι ο κάθε ένας έχει την δική του αξία και πρέπει να είναι σεβαστός. Κανένας πολιτισμός δεν είναι ανώτερος ή κατώτερος και κατά συνέπεια δεν ισχύει η θεωρία του πολιτισμικού ελλείμματος. Επίσης, η διαπολιτισμική θεωρία στα πλαίσια της αποδοχής της ισοτιμίας όλων των λαών αποδέχεται την ύπαρξη του «πολιτισμού των λαών», ο οποίος αποτελεί ένα συνονθύλευμα πολιτισμών το οποίο προκύπτει από τις αλληλεπιδράσεις των λαών.

Αυτή η αλληλεπίδραση είναι αναμενόμενη και αναπόφευκτη από την στιγμή που συνυπάρχουν πολλοί άνθρωποι σε μία χώρα, καθένας από τους οποίους φέρει διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και οι καθημερινές του συνήθειες άσχετα αν προέρχεται από την χώρα υποδοχής ή κάποια άλλη.

Το συγκεκριμένο αξίωμα φέρνει στο προσκήνιο το ζήτημα της πολιτισμικής σχετικότητας και της οικουμενικότητας. Η πρώτη αποτελεί ένα αίτημα για να ξεπεραστεί ο εθνοκεντρισμός ή ο ευρωκεντρισμός και η δεύτερη αναφέρεται στον καθολικό χαρακτήρα της παιδείας στα δυτικά κράτη, ο οποίος είναι συνταγματικά κατοχυρωμένος και δεν αφήνει περιθώρια στον πολιτισμικό σχετικισμό. Όπως διαφαίνεται τα δύο παραπάνω ζητήματα προκαλούν τόσο θεωρητικά όσο και πρακτικά προβλήματα (Δαμανάκης, 2005).

Το δεύτερο αξίωμα σχετίζεται με την αποδοχή των μορφωτικών κεφαλαίων των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών άσχετα με την φυλετική, την εθνική ή την κοινωνική προέλευση τους, το οποίο έχει σαν προϋπόθεση τόσο την αποδοχή της ισοτιμίας των πολιτισμών τους όσο και την ισότιμη αντιμετώπιση τους. Το αξίωμα αυτό αποτελεί μία βασική παιδαγωγική και διδακτική αρχή. Σε περίπτωση που δεν υπάρξει αποδοχή του μορφωτικού τους κεφαλαίου επέρχεται η απόρριψη του και ο περιορισμός των εκπαιδευτικών και μορφωτικών ευκαιριών του μαθητή (Δαμανάκης, 2005).

Το τρίτο αξίωμα της διαπολιτισμικής θεωρίας υποστηρίζει την παροχή ίσων μορφωτικών ευκαιριών σε όλους τους μαθητές, τους μετανάστες και τους γηγενείς. Η αναγνώριση του πολιτισμικού κεφαλαίου του μαθητή καθώς και η προώθηση της μητρικής του γλώσσας και του πολιτισμού του συνεπάγεται την βελτίωση των ευκαιριών αυτών. Το σχολείο δηλαδή οφείλει να αποδεχθεί το παιδί και τις πολιτισμικές του καταβολές και να το βοηθήσει να αναπτύξει την προσωπικότητα του πολύπλευρα. Η Διαπολιτισμική Παιδαγωγική έχει σαν στόχο να συνδέσει την εκπαίδευση των μαθητών που ανήκουν στην μειονότητα με το κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό σύστημα της χώρας υποδοχής (Δαμανάκης, 2005).

Αυτό που συγκεκριμενοποιεί τα τρία παραπάνω αξιώματα είναι μία διδακτική-μεθοδολογική αρχή η οποία υποστηρίζει την αποδοχή και αξιοποίηση του πολιτισμικού- διγλωσσικού κεφαλαίου των μαθητών και έχει ως αφετηρία αλλά και στόχο το αναπτυσσόμενο άτομο (Δαμανάκης, 2005).

Ως προς τους στόχους της διαπολιτισμικής αγωγής ο Hohmann (1989 στο Δαμανάκης, 2005) υποστηρίζει πως αυτοί είναι η συνάντηση των πολιτισμών, ο παραμερισμός των εμποδίων που υπάρχουν στην συνάντηση αυτή και η δρομολόγηση πολιτισμικών ανταλλαγών και πολιτισμικού εμπλουτισμού. Σύμφωνα με την διαπολιτισμική προσέγγιση η συνάντηση των διαφορετικών πολιτισμών πρέπει να συντελείται στη βάση των αρχών της ισοτιμίας και της αμοιβαιότητας, κάτι που πρακτικά δεν συμβαίνει. Ο παραμερισμός των εμποδίων, των κοινωνικών διακρίσεων, του ρατσισμού και της κοινωνικής αδικίας είναι αποτέλεσμα της επίτευξης των στόχων της αντιρατσιστικής εκπαίδευσης, η οποία εμπερικλείεται στην διαπολιτισμική. Ως προς τον τελευταίο στόχο, η πολιτισμική συνάντηση και ο

πολιτισμικός εμπλουτισμός μπορούν να συντελεστούν εντός και εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος.

Επίσης, ο Nieke (1995 στο Πανταζής, 1999) ορίζει έντεκα αρχές- σκοπούς της διαπολιτισμικής αγωγής για την παιδαγωγική πράξη.

- Επαφή και πληροφόρηση
- Πολιτισμικός εμπλουτισμός
- Λογική συμπεριφορά με το ξένο στοιχείο
- Υπεύθυνη συναναστροφή με εθνικές μειονότητες
- Υπερνίκηση του εθνοκεντρισμού
- Συναναστροφή με το ξένο στοιχείο
- Ανοχή
- Αποδοχή εθνικοτήτων
- Αλληλεγγύη
- Συναναστροφή χωρίς πολιτισμικές συγκρούσεις/ ανταγωνισμούς
- Αμοιβαίος πολιτισμικός εμπλουτισμός

Πρέπει να υπάρχει επαφή και πληροφόρηση έτσι ώστε να μειώνονται οι συγκρούσεις και να αυξάνεται η επικοινωνία. Ακόμα, η ύπαρξη πολιτισμικού εμπλουτισμού είναι αναγκαία για να προωθηθεί η αμοιβαία εκτίμηση και η ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων. Η συνάντηση των διαφορετικών πολιτισμών επιφέρει πολλές φορές αρνητικές αντιδράσεις και συμπεριφορές από τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας συνήθως για αυτό το λόγο η ύπαρξη λογικής συμπεριφοράς με το ξένο στοιχείο κρίνεται απαραίτητη και η αποφυγή αφομοίωσης είναι καθοριστική. Ένας ακόμα σκοπός της διαπολιτισμικής αγωγής είναι η υπεύθυνη συναναστροφή με τις εθνικές μειονότητες και η ουσιαστική συμμετοχή τους στον κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό τομέα. Επιπρόσθετα, βασική αρχή της διαπολιτισμικής αγωγής αποτελεί και η καταπολέμηση του εθνοκεντρισμού και την εξάλειψη κάθε είδους μεροληψίας απέναντι στις μειονότητες. Σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία υπάρχει ανασφάλεια και φόβος στην συναναστροφή της πλειονότητας με τις μειονοτικές ομάδες γεγονός που η διαπολιτισμική αγωγή έρχεται να παραμερίσει με τις κατάλληλες μαθησιακές συνθήκες που παρέχουν βασικές πληροφορίες και επιτρέπουν την συναναστροφή με το ξένο στοιχείο. Παράλληλα, η ύπαρξη ανοχής απέναντι στην καθημερινότητα και τις συνήθειες των μειονοτήτων είναι απαραίτητη για την ομαλή συμβίωση όλων των

πολιτισμών σε μία κοινωνία. Η προηγούμενη αρχή (ανοχή) ακολουθείται από την αποδοχή των εθνικοτήτων και την αλληλεγγύη οι οποίες πρέπει να προωθούνται ανάμεσα στην κυρίαρχη ομάδα και τις μειονότητες, ειδικότερα στην προσπάθεια των τελευταίων για διεκδίκηση δικαιωμάτων. Επίσης, σε μία κοινωνία που συνυπάρχουν πολλοί πολιτισμοί είναι αναμενόμενο να υπάρξουν φαινόμενα ανταγωνισμού, ακόμα και συγκρούσεων για αυτό το λόγο κρίνεται αναγκαία η ύπαρξη κανονισμών στους οποίους μπορούν να καταφεύγουν σε περίπτωση διαφωνίας. Τέλος, στα πλαίσια της διαπολιτισμικής αγωγής πρέπει να υπάρχει αμοιβαίος πολιτισμικός εμπλουτισμός ο οποίος να ανταποκρίνεται στην κοινωνική πραγματικότητα (Nieke, 1995 στο Πανταζής, 1999).

Στο ίδιο πνεύμα ο Fucks (2001 στο Πανταζής, 2003) υποστηρίζει πως υπάρχουν τέσσερις βασικές αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής στη βασική εκπαίδευση. Η διαπολιτισμική αγωγή στην βασική εκπαίδευση απευθύνεται εξίσου σε μαθητές με ή χωρίς μεταναστευτικό υπόβαθρο. Για να επιβιώσει κάποιος σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία πρέπει να έχει αναπτύξει κάποιες δεξιότητες μεταξύ των οποίων είναι η δεξιότητα της επικοινωνίας, η συναναστροφή με το ξένο και η δημιουργική δεξιότητα για να επιτευχθεί η σύνδεση διαφορετικών μεταξύ τους αντιλήψεων και η υιοθέτηση διαφορετικών τρόπων σκέψης. Ακόμα, η διαπολιτισμική αγωγή αποτελεί μια καθολική παιδαγωγική αρχή, γεγονός που σημαίνει πως δεν θα έπρεπε να υλοποιείται μόνο σε γιορτές ούτε οι μαθητές να έρθουν σε επαφή απλώς με τον πολιτισμό, την κουλτούρα και την ιστορία των άλλων μεμονωμένων εθνών ή πολιτισμικών ομάδων. Αντίθετα, η εμφάνιση της πρέπει να γίνεται σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας με μία ανάλογη παιδαγωγική θέση. Αυτό το γεγονός αποκαλύπτει ότι η διαπολιτισμική αγωγή αφενός αντιλαμβάνεται την ένταξη ως αναγκαία σε ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα, το οποίο έχει σχέση με τον προσανατολισμό του ιδρύματος αυτού, την ενασχόληση με τα παιδιά, την επικοινωνία με τους γονείς του μαθητή, τον ρόλο του διδάσκοντα και αφετέρου κατέχει τα δικά της βασικά στοιχεία στα οποία ανήκουν η προώθηση της γλώσσας, τόσο της μητρικής όσο και της γλώσσας υποδοχής, η αλληλεπίδραση με το διαφορετικό, η συνεργασία με τους γονείς των παιδιών που προέρχονται από άλλες χώρες αλλά και με τους γηγενείς.

1.4. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Ως προς τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Ελλάδας, αυτός αναπτύχθηκε ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Η Ελλάδα έγινε χώρος υποδοχής για πολλούς ανθρώπους από τις χώρες της Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής. Οικονομικοί μετανάστες, πρόσφυγες, αιτούντες ασύλου κατέφυγαν στον ελλαδικό χώρο αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονισθεί ότι γίνεται διάκριση ανάμεσα στους παλιννοστούντες και τους αλλοδαπούς και τις περισσότερες φορές οι πρώτοι απολαμβάνουν την αποδοχή της κυρίαρχης ομάδας σε αντίθεση με τους τελευταίους οι οποίοι αντιμετωπίζουν συχνά ρατσισμό και διωγμό μέσω των επιχειρήσεων σκούπα που επιχειρεί το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Οι πολιτισμικές ομάδες που ζουν μαζί μας αυξάνονται συνεχώς και συμβάλλουν στην κοινωνική και οικονομική ευημερία της χώρας αναλαμβάνοντας διάφορες εργασίες. Η αναγνώριση αυτής της πολυμορφίας που υπάρχει ορίζεται ως πολυπολιτισμικότητα (Γουβάλα, 2011, Μάρκου, 1996α, Δαμανάκης, 2005, Γκόβαρης, 2002).

Όπως προαναφέρθηκε, η Ελλάδα αποτελεί μια πολυπολιτισμική κοινωνία και κατά συνέπεια και το σχολείο έχει μαθητές από διαφορετικούς πολιτισμούς. Χαρακτηριστικά είναι τα στατιστικά στοιχεία για το 2002-2003 σύμφωνα με τα οποία το συγκεκριμένο σχολικό έτος οι αλλοδαποί και παλιννοστούντες μαθητές που φοιτούσαν στο Νηπιαγωγείο ανέρχονταν στις 11.083, στο Δημοτικό 67.149, στο Γυμνάσιο 33.985 και στο Λύκειο (και ΤΕΕ) 18.497 (Γκότοβος και Μάρκου, 2003 στο Λιακοπούλου, 2006). Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν την ανάγκη για προσαρμογή της διδασκαλίας του μαθήματος στην σύνθεση της τάξης.

Η εμφάνιση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στον ελλαδικό χώρο έγινε την δεκαετία του 1980 με την υπουργική απόφαση για τον θεσμό των Τάξεων Υποδοχής. Τρία χρόνια αργότερα νομοθετούνται οι Τάξεις Υποδοχής στην πρωτοβάθμια και στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τα Φροντιστηριακά Τμήματα (1404/83 αρ. 45) προκειμένου να επιτευχθεί η ομαλή προσαρμογή των αλλοδαπών και των παλιννοστούντων μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας (παράγραφος 1) και η οργάνωση σεμιναρίων για τους διδάσκοντες των τάξεων αυτών (παρ. 2). Επιπρόσθετα, με τον συγκεκριμένο νόμο ορίζονται το Υπουργείο που βαρύνεται με τις δαπάνες των τμημάτων αυτών (παρ. 3), τα επιδόματα και οι αποζημιώσεις των εκπαιδευτικών που εισηγούνται των σεμιναρίων και που διδάσκουν στα τμήματα

(παρ. 4), η αρμοδιότητα ανάθεσης διδασκαλίας στις τάξεις (παρ. 5). Το 1990 πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στο άρθρο 45 του συγκεκριμένου νόμου για να προσαρμοστεί στην κοινωνική πραγματικότητα, όπως για παράδειγμα η ρύθμιση για παροχή διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας στις Τάξεις Υποδοχής. Παρά τις αλλαγές όμως δεν κατάφερε να παραγκωνιστεί ο αφομοιωτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης κατά τον οποίο αγνοείται το μορφωτικό κεφάλαιο που φέρει ο κάθε μαθητής ξεχωριστά (Δαμανάκης, 2005, Μάρκου, 1996α).

Σύμφωνα με τον Ζωγράφου (2003) απαιτούνται κάποιες προϋποθέσεις για την εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Μεταξύ αυτών είναι η νομική κατοχύρωση της παραμονής των μεταναστών, η ισότιμη αντιμετώπιση των μεταναστών και των Ελλήνων στον χώρο εργασίας, η λήψη ειδικών μέτρων για την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία χωρίς όμως να εξαλειφθούν τα πολιτισμικά τους στοιχεία και η διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ελληνικής πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Η τελευταία προϋπόθεση μπορεί να επιτευχθεί με την ύπαρξη του γνωστικού αντικείμενου της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Πανεπιστημίων, την κατάλληλη κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, την τροποποίηση των αναλυτικών προγραμμάτων, την συγγραφή νέων σχολικών και πανεπιστημιακών εγχειριδίων, ην εφαρμογή των αρχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε όλα τα σχολεία, όχι μόνο στα διαπολιτισμικά (Ζωγράφου, 2003). Τα διαπολιτισμικά σχολεία όμως δεν κατάφεραν να επιτύχουν τους σκοπούς του, όπως αναφέρει ο Λακασάς (Η Καθημερινή, 25.10.98) λόγω της χαμηλής αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών μέτρων και της εμφάνισης του φαινομένου του στιγματισμού απέναντι στα παιδιά των μεταναστών.

Το 1996 η ευαισθητοποίηση της πολιτείας αυξήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό. Σύμφωνα με το άρθρο του νόμου 2413/96 ιδρύθηκε το «Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης» (Ι.Π.Ο.Δ.Ε), ένα νέο όργανο που έχει στην αρμοδιότητα του τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό που σχετίζεται με την εκπαίδευση των παλιννοστούντων και μεταναστών μαθητών στην Ελλάδα και με την ελληνική εκπαίδευση σε χώρες του εξωτερικού. Το άρθρο 34 του συγκεκριμένου νόμου ορίζει τον σκοπό της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ο οποίος είναι η λειτουργία σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τα οποία θα προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών τους, είτε αυτές είναι εκπαιδευτικές, κοινωνικές,

πολιτισμικές ή μορφωτικές και καθορίζει ότι στις συγκεκριμένες σχολικές ομάδες θα εφαρμόζονται προσαρμοσμένα αναλυτικά προγράμματα ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών. Σύμφωνα με το άρθρο 35 τα διαπολιτισμικά σχολεία προβλέπονται από τις διατάξεις των άρθρων 3, 4, 5 και 6 του νόμου 1566/1985 (νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία, γυμνάσια, λύκεια, τεχνικές-επαγγελματικές σχολές) και προκύπτουν διάφορες μορφές εκπαίδευσης όπως είναι η μετατροπή δημόσιων σχολικών μονάδων σε σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, η δημιουργία πειραματικών σχολείων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που υπάγονται σε Ανώτερα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και τάξεων ή τμημάτων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε δημόσια σχολεία, η ίδρυση νέων δημόσιων ή ιδιωτικών σχολείων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Δαμανάκης, 2005).

Το Υπουργείο Παιδείας Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων από το 1997 υλοποιούσε προγράμματα για την εκπαίδευση παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών, την ένταξη των τσιγγανόπαιδων στον σχολικό χώρο, για την εκπαίδευση των μουσουλμανόπαιδων και την παιδεία των ομογενών τα οποία χωρίστηκαν σε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση έλαβε χώρα από το 1997 ως το 2000. Το πρόγραμμα εκπαίδευσης των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση διήρκησε από 1/6/1997 έως 31/10/2001 (53 μήνες) και φορέας υλοποίησης ήταν το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οι δράσεις που υλοποιήθηκαν είχαν διαπολιτισμικό περιεχόμενο, παρείχαν ψυχοκοινωνική υποστήριξη και ενημέρωση αλλά και ευαισθητοποίηση πάνω σε ζητήματα ενσυναίσθησης και αλληλοκατανόησης. Το πρόγραμμα εκπαίδευσης των μουσουλμανόπαιδων διήρκησε 32 μήνες, ξεκίνησε τον Μάιο του 1997 και ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2001 (έχοντας δύο χρόνια παράταση «Γέφυρα») με φορέα υλοποίησης και πάλι το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανάμεσα στις δράσεις του έργου ήταν η παραγωγή νέων σχολικών βιβλίων για την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και των μαθημάτων στα ελληνικά του μειονοτικού δημοτικού σχολείου, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας, η πραγματοποίηση δράσεων εκτός Θράκης. Το πρόγραμμα παιδείας των ομογενών μαθητών υλοποιήθηκε από 3/7/1997 έως 31/12/1999 με φορέα το Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης. Πρώτη δράση (Αθήνα) ήταν η παραγωγή διδακτικού υλικού και η υλοποίηση δίγλωσσων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Η δεύτερη δράση (Προμηθέας)

εμπειρείχε την επιμόρφωση εκπαιδευτικών αλλά και την υλοποίηση ανταλλαγών εκπαιδευτικών και μαθητών. Στην τρίτη δράση (Ερμής) επιδιώχθηκε η δημιουργία βάσεων δεδομένων με στατιστικά δεδομένα και καταλόγους βιβλίων και η καθιέρωση επικοινωνιακών δικτύων (ΥΠΕΠΘ).

Η δεύτερη φάση των προγραμμάτων έλαβε χώρα από το 2002 έως το 2004. Το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών σε αυτήν την φάση διήρκησε 33 μήνες, από τις 8/3/2002 έως τις 31/12/2004 με φορέα υλοποίησης το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα στηρίχθηκε στα αποτελέσματα του προηγούμενου (1997-2000) και οι δράσεις του επικεντρώθηκαν στην υποστήριξη της σχολικής και κοινωνικής ένταξης των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών, στην επιμόρφωση εκπαιδευτικών και στελεχών της εκπαίδευσης καθώς και ενημέρωση- ευαισθητοποίηση της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας και στην ενίσχυση των σχολικών μονάδων. Το πρόγραμμα εκπαίδευσης μουσουλμανόπαιδων είχε διάρκεια 34 μήνες, από τις 8/3/2002 έως τις 31/12/2004 με φορέα υλοποίησης το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μεταξύ των δράσεων που υλοποιήθηκαν ήταν οι δράσεις έμμεσης στήριξης μαθητών (π.χ. δράσεις επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, ερευνητικές δράσεις, δράσεις ευαισθητοποίησης), οι δράσεις απευθείας στήριξης μαθητών (π.χ. μαθήματα ελληνικής γλώσσας, δανειστική βιβλιοθήκη, πολιτιστικές εκδηλώσεις) και οι παροχές προς μαθητές (π.χ. παροχή ηλεκτρονικής μεθόδου εκμάθησης ελληνικής γλώσσας). Το πρόγραμμα παιδείας ομογενών υλοποιήθηκε από το Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης από τις 15/3/2002 έως 31/12/2004. Το πρώτο μέρος του προγράμματος (δράση Αθήνα) είχε ως αντικείμενο την δημιουργία Προγραμμάτων Σπουδών και την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού. Το δεύτερο μέρος (Προμηθέας) σχετίζεται με την επιμόρφωση εκπαιδευτικών και την οργάνωση- υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ομογενείς μαθητές. Το τρίτο μέρος (Ερμής) αναφερόταν στην δημιουργία Βάσεων Δεδομένων και Δικτύων Επικοινωνίας μέσω του διαδικτύου (ΥΠΕΠΘ).

Η τρίτη και τελευταία φάση έλαβε χώρα από το 2006 έως το 2008. Το πρόγραμμα ένταξη παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο για την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση υλοποιήθηκε από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών από τις 23/1/2006 έως τις 31/10/2008 (34 μήνες). Πρώτος

άξονας του προγράμματος ήταν η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας (στάδιο εντατικής διδασκαλίας της γλώσσας, ενίσχυσης της γλώσσας, εξατομικευμένης ενίσχυσης της γλώσσας). Ο δεύτερος άξονας είχε σχέση με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας και ο τρίτος με την ψυχοκοινωνική υποστήριξη εκπαιδευτικών, μαθητών και των οικογενειών τους. Ο τέταρτος και τελευταίος άξονας εμπεριείχε την παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα υλοποιήθηκε και την Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο) από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης από τον Φεβρουάριο του 2006 έως τον Οκτώβριο του 2008). Μεταξύ των δράσεων ήταν η υποστήριξη των μαθητών (ενισχυτική διδασκαλία, θερινά τμήματα προλυκειακής εκπαίδευσης, ψυχοκοινωνική στήριξη), η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών στην συμβουλευτική και την επικοινωνία, η πραγματοποίηση ερευνητικών δράσεων και παιδαγωγικών παρεμβάσεων, η ανίχνευση αναγκών των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών και ανάπτυξη νέων διδακτικών προσεγγίσεων σε μικτές τάξεις. Ακόμα, μέσα στις δράσεις εντάσσονται η υποστήριξη των εκπαιδευτικών (επιμόρφωση, ανάπτυξη διδακτικών προσεγγίσεων σε μικτές τάξεις), η πραγματοποίηση παρεμβάσεων (δράσεις διαπολιτισμικού διαλόγου, οργάνωση της υποστήριξης των αλλοδαπών μαθητών). Το πρόγραμμα ένταξης των μουσουλμανόπαιδων υλοποίησαν το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών με το Πανεπιστήμιο Θράκης από τις 17/2/2006 έως τις 31/8/2008 (30,5 μήνες). Οι δράσεις που εφαρμόστηκαν ήταν τα Κέντρα στήριξης του έργου, οι πρόσθετες ώρες σχολείου (Διευρυμένο ωράριο σε Γυμνάσια), η υποστήριξη μειονοτικού μαθητικού πληθυσμού με ιδιαίτερα προβλήματα (Μουσουλμάνοι, Ρομά), η συμβουλευτική στήριξη γονέων και εκπαιδευτικών, η διοργάνωση εορταστικών εκδηλώσεων με την συμμετοχή μαθητών και γονέων και πραγματοποίηση δράσεων ευαισθητοποίησης. Το πρόγραμμα παιδείας ομογενών έλαβε χώρα από τις 12/1/2006 έως τις 31/8/2008 από το Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών και οι δράσεις του είναι όμοιες με το ομώνυμο πρόγραμμα που υλοποιήθηκε το 2002-2004.

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι βαρυσήμαντος. Τόσο οι δάσκαλοι, όσο και οι καθηγητές στις ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες μπορούν να καταφέρουν πολλά. Επιτυχημένοι εκπαιδευτικοί θεωρούνται αυτοί που βοηθούν όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως πολιτισμικής προέλευσης, να αναπτυχθούν νοητικά, κοινωνικά (Bennet,

2007, Μάρκου, 1996β). Μπορούν να επηρεάσουν θετικά ή να καταστρέψουν την επιτυχία της συνάντησης και συνεργασίας των πολιτισμών λόγω των απόψεων και πεποιθήσεων τους. Ένας εκπαιδευτικός ο οποίος ακολουθεί μεθόδους που εναρμονίζονται μόνο με τον δικό του πολιτισμό προφανώς δεν είναι σε θέση να υποστηρίξει την διαπολιτισμική εκπαίδευση και τις αρχές της κάνοντας τους διαφορετικούς μαθητές να αισθάνονται ότι μειονεκτούν, ότι είναι απομονωμένοι και αποκλεισμένοι από την κοινωνία επειδή δεν εμπεριέχεται στην εκπαίδευση και ο δικός τους πολιτισμός (Hollins, 2006, Sheets, 2005, Schellekens, 2001 στο Κωστούλα-Μακράκη & Μακράκης, 2008, Cummins, 1996). Για αυτό το λόγο προκειμένου να ανταποκριθεί ένας εκπαιδευτικός στις ανάγκες που προκύπτουν σε μια κοινωνία με πολυπολιτισμικό χαρακτήρα χρειάζεται να έχει διαπολιτισμική πληρότητα (Πανταζής, 2004).

1.5. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση σε χώρες του εξωτερικού

Παλαιότερα υπήρχε η αντίληψη ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής είναι μία χοάνη μέσα στην οποία αναμειγνύονται όλες οι εθνότητες και γίνονται ένα, δηλαδή αμερικανοί πολίτες. Κάτι τέτοιο βέβαια δεν υφίσταται σήμερα. Κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990 οι διάφορες μειονότητες αντέδρασαν θέλοντας να δείξουν ότι δεν υπάρχει ένα αμερικανικό έθνος αλλά πολλές και διαφορετικές εθνότητες οι οποίες συνυπάρχουν στον ίδιο χώρο. Στην σύγχρονη εποχή αρχίζει να υπάρχει ανοχή και σεβασμός στα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες του πολιτισμού, της θρησκείας των ομάδων. Αυτό καλλιεργείται και στην Ευρώπη με την αντίληψη ότι πρέπει να υπάρχει σεβασμός και αποδοχή των διαφορετικών πολιτισμών, γλωσσών και παραδόσεων (Πασιαρδής, 2004).

Σύμφωνα με τις Κανακίδου και Παπαγιάννη (1994) το 1964 ψηφίστηκε ο Νόμος στις ΗΠΑ για την εξάλειψη του αποκλεισμού των έγχρωμων ανθρώπων από την δημόσια ζωή και το σχολείο. Τέσσερα χρόνια μετά καταργείται ο διαχωρισμός μεταξύ «Μαύρων» και «Λευκών» κρατικών σχολείων με ταυτόχρονη δυνατότητα τα παιδιά των μαύρων να φοιτούν σε σχολικές μονάδες των λευκών και το αντίστροφο.

Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Μάρκου (1996α) σύμφωνα με τον οποίο η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στο εξωτερικό εκτυλίσσεται σε τέσσερις φάσεις. Η

πρώτη υφίσταται μέχρι το 1960 με την πλειονότητα να αδιαφορεί για τα ζητήματα ή προβλήματα των μεταναστών. Εκείνη την περίοδο στην Αμερική λαμβάνουν χώρα εξεγέρσεις των μαύρων για την καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων και διαμαρτυρίες μειονοτικών ομάδων για εξάλειψη κοινωνικών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Κύρια διεκδίκηση των εθνικών μειονοτήτων είναι η αναγνώριση και ο σεβασμός των γλωσσικών, πολιτισμικών τους χαρακτηριστικών. Όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα να αναγνωριστούν αυτά τα χαρακτηριστικά των μαθητών που προέρχονταν από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα στον σχολικό χώρο.

Στην δεύτερη φάση ζητούμενο είναι η ένταξη των παιδιών στο σχολείο μέσω της διδασκαλίας της επίσημης γλώσσας με ταυτόχρονη αποβολή της μητρικής τους γλώσσας έτσι ώστε να αποφευχθεί η γλωσσική τους μειονεξία. Αυτή η πρακτική εντάσσεται στην κοινωνικο-οικονομική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία τα προβλήματα πηγάζουν από τις ανισότητες μεταξύ των διάφορων ομάδων. Με τα μέτρα που λήφθηκαν επιδιώχθηκε η προαγωγή της ισότητας των ευκαιριών σε κάθε επίπεδο μέσω του παραγκωνισμού του πολιτισμικού ελλείμματος των μαθητών (Μάρκου, 1996α).

Αργότερα, η επιδίωξη για διδασκαλία της επίσημης γλώσσας αντικαθίσταται από το ενδιαφέρον για την γλώσσα, τον πολιτισμό, τα ήθη, τα έθιμα, την καθημερινότητα των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Αυτή η αντικατάσταση αποτελεί την τρίτη φάση της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης που καταργεί την αντίληψη περί ελλείμματος και εισάγει την αντίληψη περί διαφοράς. Πλέον η εκμάθηση της μητρικής γλώσσας αποτελεί προϋπόθεση για την διδασκαλία της επίσημης γλώσσας και η αποτυχία των μαθητών σε σχολικό επίπεδο είναι συνέπεια της μη σωστής γνώσης της μητρικής τους γλώσσας. Οι χώρες της Ευρώπης εκείνη την περίοδο στοχεύουν στην ενσωμάτωση των μαθητών που προέρχονταν από διαφορετικές χώρες με ταυτόχρονη εκμάθηση της μητρικής τους γλώσσας για πιθανή επιστροφή στην χώρα προέλευσης τους. Αυτή η παράμετρος όμως εμποδίζει την διδασκαλία της μητρικής γλώσσας των μαθητών στο σχολείο διότι συνδέεται με την επιστροφή στην χώρα καταγωγής δεδομένου ότι οι γονείς των παιδιών θα παραμείνουν μόνιμα στην χώρα υποδοχής. Παρά τις προσπάθειες της διγλωσσικής εκπαίδευσης συνεχίζει να υφίσταται η τακτική της ενσωμάτωσης και της αφομοίωσης. Παρόλα αυτά αναγνωρίζεται το δικαίωμα του να είναι κανείς

διαφορετικός αλλά δεν γίνεται πλήρης αποδοχή της «διαφορετικότητας» (Μάρκου, 1996α).

Η τέταρτη φάση σχετίζεται με την προαγωγή των πολιτισμικών αξιών όλων των ομάδων, γεγονός που σημαίνει ότι η κάθε ομάδα καλείται να γνωρίζει τον πολιτισμό των υπολοίπων. Σε εκπαιδευτικό επίπεδο αυτό σημαίνει ότι επιβάλλεται το Αναλυτικό Πρόγραμμα να περιέχει την διδασκαλία χαρακτηριστικών, ιδιαιτεροτήτων και στοιχείων από διαφορετικούς πολιτισμούς (Μάρκου, 1996α).

Στην σύγχρονη Ευρώπη και συγκεκριμένα στην Γερμανία υπάρχει μεγάλος αριθμός μεταναστών ιδιαίτερα στα βιομηχανικά κέντρα με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προβλήματα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Δεν είναι λίγες οι αντιδράσεις των Γερμανών γονέων οι οποίοι δεν προτιμούν η εκπαίδευση των παιδιών τους να γίνεται ταυτόχρονα με αυτή των μεταναστών για να μην υποβαθμισθεί το μαθησιακό επίπεδο τους. Αυτά τα γεγονότα είχαν σαν συνέπεια την διαμόρφωση σχολικών μοντέλων δεδομένου ότι οι αλλοδαποί θα παρέμεναν για σύντομο χρονικό διάστημα στην Γερμανία. Μπορεί να ισχυρισθεί ότι μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970 η πολιτική της εκπαίδευσης κινούνταν σε τρεις κατευθύνσεις, στην ενσωματική πολιτική, στην πολιτική της περιχαράκωσης σε εθνικά σχολεία, ειδικά στην Βαυαρία και την πολιτική της διπολιτισμικής εκπαίδευσης στο πλαίσιο των δίγλωσσων σχολείων (Ζωγράφου, 2003).

Σύμφωνα με τον Bagley (1997 στο Ζωγράφου, 2003) μετά την δεκαετία του 1970 ξεκίνησε ο λόγος για την πολυπολιτισμική αγωγή και σε υπερπόντιες χώρες, όπως είναι ο Καναδάς. Η εξέγερση της γαλλικής μειονότητας στον καναδικό χώρο επέφερε αλλαγές τόσο στην κοινωνία όσο και στην εκπαιδευτική πολιτική με την ανάπτυξη μιας επίσημης πολυπολιτισμικής πολιτικής.

Η ιδιαίτερη διαχείριση των Γαλλοκαναδών είχε σαν αποτέλεσμα την εξέγερση και άλλων μειονοτήτων γεγονός που έδρασε καταλυτικά στην αλλαγή της πολιτικής της χώρας στην οποία υπάρχει η αναγνώριση δύο γλωσσών ως επίσημων αλλά κανένας πολιτισμός ως επίσημος. Παρόλα αυτά όμως η εκπαίδευση δεν έχει επηρεαστεί από τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της κοινωνίας και πολλοί δάσκαλοι εξακολουθούν να κάνουν χρήση αφομοιωτικών μεθόδων στον σχολικό χώρο (Samuda, 1997 στο Ζωγράφου, 2003).

Στα ίδια πλαίσια με την Γερμανία κινείται και η Ολλανδία η οποία ανέπτυξε μία πολυπολιτισμική προσέγγιση μετά την δεκαετία του '70 σύμφωνα με την οποία η συμμετοχή των μεταναστών μαθητών στην εκπαίδευση νοούνταν ως εμπλουτισμός της κοινωνίας αλλά και του εκπαιδευτικού συστήματος (Auerheimer, 1966 στο Ζωγράφου, 2003). Το 1984 η διαπολιτισμική εκπαίδευση εισήχθη σε όλα τα σχολεία της Ολλανδίας, τα οποία είχαν την ευχέρεια να συμπεριλάβουν την εκμάθηση μια μητρικής γλώσσας των μειονοτήτων στο πρόγραμμα διδασκαλίας (Essinger, 1993 στο Ζωγράφου, 2003).

Παρομοίως και η Γαλλία, παρά το ότι από το 1920 αποτελούσε χώρα υποδοχής μεταναστών, προσπάθησε να βρει λύση στο ζήτημα της εκπαίδευσης τους μετά το 1970 με την ίδρυση τάξεων έτσι ώστε να μειωθούν οι γλωσσικές ελλείψεις τους. Αυτή η πρακτική δεν είχε αποτέλεσμα με συνέπεια την σχολική αποτυχία των μεταναστών γεγονός που έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη ύπαρξης διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Σχεδιάζεται λοιπόν μία πολιτική η οποία όχι μόνο διατηρεί αλλά και αναπτύσσει τον πολιτισμό των μεταναστών με ταυτόχρονη βοήθεια των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση όποιου προβλήματος προκύψει λόγω του εθνοκεντρισμού των γηγενών. Και στην περίπτωση της Γαλλίας διαφαίνεται η δυσκολία υλοποίησης της διαπολιτισμικής αγωγής εξαιτίας την ξενοφοβίας και του ρατσισμού (Ζωγράφου, 2003, Κανακίδου και Παπαγιάννη, 1994).

Στο Βέλγιο η κατάσταση είναι ακόμα πιο περίπλοκη λόγω της ύπαρξης τεσσάρων γλωσσικών περιοχών (η γαλλική στη Βαλλώνη, η ολλανδική στην Φλάνδρα, η δίγλωσση στις Βρυξέλλες και η γερμανική στο Lupen Malmedy). Σύμφωνα με νόμο του 1963 από το 5^ο έτος της ηλικίας στην περιοχή της Φλάνδρας διδάσκεται ως ξένη γλώσσα η γαλλική και στην περιοχή της Βαλλώνης η ολλανδική. Στις Βρυξέλλες οι γονείς έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν την γλώσσα διδασκαλίας των παιδιών τους η οποία γίνεται από το 3^ο έτος. Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω η εκμάθηση της μητρικής γλώσσας για τους μετανάστες και η απασχόληση των δασκάλων μεταναστών σχεδόν μη υλοποιήσιμη πολιτικά. Το 1978 για πρώτη φορά αποφασίστηκε ο διορισμός ενός επιπλέον εκπαιδευτικού σε σχολεία που απαρτίζονταν από 50% μετανάστες. Ειδικά μέτρα ενίσχυσης των μεταναστών στην εκπαίδευση δεν υπήρχαν με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ανταποκριθούν οι μετανάστες μαθητές στις σχολικές τους υποχρεώσεις. Η σχολική αποτυχία οφειλόταν στην μη ύπαρξη διαπολιτισμικών προγραμμάτων αλλά και στο ότι στα υπάρχοντα

προγράμματα δεν λαμβάνονταν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μειονοτήτων και δεν επεκτείνονταν σε εξωσχολικούς τομείς και στον κοινωνικό περίγυρο των μαθητών (Boos-Nunning κ.α., 1983 στο Ζωγράφου, 2003).

Η Αγγλία με το «Πράσινο Βιβλίο του 1977, Εκπαίδευση στα Σχολεία» τονίζει ότι όλες οι σχολικές μονάδες οφείλουν να αφήνουν το περιθώριο σε όλους τους μαθητές τους να κατανοούν την πολυεθνική φύση της χώρας και να προσαρμόσουν τα αναλυτικά τους προγράμματα σε αυτήν (Modgil κ.α., 1997). Σύμφωνα με την Haller, 1989 στο Ζωγράφου, 2003) η Μεγάλη Βρετανία είναι υπέρ της αμοιβαίας ανταλλαγής των πολιτισμικών χαρακτηριστικών με το πλουραλιστικό μοντέλο το οποίο δεν έχει καμία σχέση με την αφομοίωση ή την περιχαράκωση αλλά έχει σαν βάση του τα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών και απαιτεί την από κοινού αποδοχή.

Στην Σουηδία η διαμονή των μεταναστών διασφαλίστηκε με χορήγηση άδειας παραμονής και παραχώρησης του δικαιώματος ψήφου. Ακόμα, η σουηδική κυβέρνηση ίδρυσε δίγλωσσα, τρίγλωσσα και πολυπολιτισμικά σχολεία με έξοδα του κράτους (Κανακίδου και Παπαγιάννη, 1994). Παρά ταύτα δεν φαίνεται να έχει εξασφαλισθεί η προαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης δεδομένου ότι δεν έχουν αναπτυχθεί ανάλογα προγράμματα παρέμβασης και στον χώρο εκτός σχολείου (Ζωγράφου, 2003).

Στην Αυστραλία υποστηρίζεται ότι η εκμάθηση των εθίμων, της γλώσσας και του πολιτισμού επιφέρει την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της αυτοεικόνας των παιδιών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και βοηθά όλους τους μαθητές να κατανοήσουν τις πολιτισμικές διαφορές. Αυτό έχει σαν συνέπεια την καλλιέργεια της ανοχής, την μείωση των προκαταλήψεων και την αύξηση της κοινωνικής συνοχής (Bullivant, 1997 στο Ζωγράφου, 2003).

Η Αυστραλία, η οποία αποτελεί χώρα υποδοχής μεταναστών, αναγνώρισε από πολύ νωρίς την ανάγκη ύπαρξης διαπολιτισμικής εκπαίδευσης καθώς και τα πλεονεκτήματα που αυτή έχει.

2.1. Μαθήματα Τεχνών και η σχέση τους με την διαπολιτισμικότητα

Στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας βρέθηκε ότι το κατεξοχήν μάθημα που μπορεί να συνεισφέρει στην προαγωγή της διαπολιτισμικότητας είναι αυτό της Ιστορίας. Η διδασκαλία του συγκεκριμένου μαθήματος θα μπορούσε να αποβάλει την φροντιστηριακή μορφή του, δηλαδή την καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης των μαθητών και να λάβει υπόψη τις πολιτισμικές και εθνοτικές διαφορές του μαθητικού πληθυσμού στην παροχή της γνώσης χωρίς όμως να υπάρχει διαστρέβλωση στα ιστορικά γεγονότα (Γκότοβος, 2003, Τριλίβα κ.ά., 2008).

Το μάθημα της Ιστορίας όμως δεν είναι το μοναδικό το οποίο μπορεί να προάγει την διαπολιτισμική εκπαίδευση και την ουσιαστική γνωριμία μεταξύ των λαών. Σύμφωνα με την Τριλίβα κ.ά. (2008) τα θρησκευτικά, τα μαθηματικά, η πληροφορική, η μελέτη περιβάλλοντος, η μυθολογία, η φυσική, η γλώσσα προάγουν επίσης τους στόχους με την της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης με την κατάλληλη προσέγγιση. Μεταξύ των άλλων μαθημάτων βρίσκονται και οι Τέχνες και τα γνωστικά αντικείμενα τους (εικαστικά, θεατρική αγωγή, μουσική κ.α.) τα οποία μπορούν εξίσου να συμβάλλουν στην προώθηση της διαπολιτισμικότητας. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω ελληνο-ιταλικό πρόγραμμα.

Το διαπολιτισμικό πρόγραμμα που υλοποίησαν από κοινού η Ελλάδα και η Ιταλία με θέμα «Enfants d' ici, contes d' ailleurs»-«Παιδιά από εδώ παραμύθια από μακριά» (τσιγγάνικα και κούρδικα παραμύθια) επιδίωξε να ανακαλύψει αν οι δυσκολίες στην επικοινωνία και την συνεννόηση που προκύπτουν εξαιτίας του διαφορετικού πολιτισμού και γλώσσας μπορούν να εξαλειφθούν μέσα από τα παραμύθια συνδυασμένα με τις Τέχνες (μη λεκτική επικοινωνία). Μεταξύ των στόχων του προγράμματος ήταν να αποκαλυφθεί ότι η άρση του εμποδίου της διαφορετικής γλώσσας είναι δυνατή, η γνωριμία με την ετερότητα και η ευαισθητοποίηση στην πολυπολιτισμική κοινωνία είναι αναγκαία και ο σεβασμός απέναντι στο διαφορετικό είναι απαραίτητη για την μείωση της ξеноφοβίας. Η υλοποίηση του προγράμματος έλαβε χώρα σε δύο φάσεις, η πρώτη σχετιζόταν με την καλλιέργεια του κατάλληλου κλίματος από τον εκπαιδευτικό και η δεύτερη με την πραγματοποίηση του διαπολιτισμικού σχεδίου εργασίας με όλα τα παιδιά. Τα ευρήματα επιβεβαίωσαν την υπόθεση ότι η τέχνη προάγει την επικοινωνία μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (Τερεζάκη, 2008)

Σύμφωνα με την Κοντογιάννη (2000) η Δραματική Τέχνη στον εκπαιδευτικό χώρο νοείται από πολλά άτομα ως η φυσική συνέχεια του συμβολικού παιχνιδιού που λαμβάνει χώρα μέσα και έξω από το σχολείο. Συγκεκριμένα, η Δραματική Τέχνη στην εκπαίδευση παρέχει στο παιδί την ευκαιρία να αναπαραστήσει και να υποδυθεί την ζωή πέρα από τα πλαίσια της καθημερινότητας που το ίδιο βιώνει. Κατά την διαδικασία αυτή δημιουργούνται φανταστικές ιστορίες οι οποίες προσφέρουν με έμμεσο τρόπο στο παιδί την δυνατότητα να καταλάβει της δυναμικότητα και την ποικιλία που χαρακτηρίζουν την ζωή αλλά και να διαμορφώνει συνεχώς την ταυτότητα του. Η αναπαράσταση διαφορετικών ρόλων βοηθά το παιδί να βιώσει γεγονότα που σχετίζονται με το ίδιο ώστε μελλοντικά να έχει την δυνατότητα να εξετάσει την δική του ταυτότητα, αυτή των άλλων και να σχεδιάζει τα αισθήματα του, την συμπεριφορά του, την σχέση του με τους υπόλοιπους ανθρώπους γεγονός που καλλιεργεί την ενσυναίσθηση του (Κοντογιάννη, 2000, Κοντογιάννη, 2008 στο Λέτσιου, 2010).

Το Θέατρο αποτελεί μέσο διαπολιτισμικής αγωγής πριν ακόμα αρχίσει να γίνεται λόγος για αυτήν την έννοια (Γραμματάς, 2006). Είναι ένα μέσο επικοινωνίας και κατανόησης του κόσμου. Τα παιδιά μέσα από αυτό έχουν την δυνατότητα να εκφραστούν, να ελέγξουν τον εαυτό τους, να συνεργαστούν. Επιπρόσθετα, το Θέατρο βοηθά τα παιδιά να κοινωνικοποιηθούν, να αναπτυχθούν γλωσσικά, να εκτονωθούν και να αποδεχθούν την διαφορετικότητα. Χαρακτηριστική είναι η δραματοποίηση ενός βιβλίου με τίτλο «Ελμερ, ο παρδαλός ελέφαντας», ο οποίος βαρέθηκε να είναι διαφορετικός και ήθελε να γίνει σαν τους άλλους. Μέσω της προσαρμοσμένης αναπαράστασης τα παιδιά ανακαλύπτουν χαρακτήρες και σχέσεις, βιώνουν την συμπεριφορά του συνόλου και δημιουργούν θετική στάση απέναντι στην διαφορετικότητα. Με αυτόν τον τρόπο υποβοηθούνται στην κατανόηση της ουσίας και του μηνύματος που προσπαθεί έμμεσα να περάσει το συγκεκριμένο βιβλίο (Ελένη και Τριανταφυλλοπούλου, 2003).

Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Νικολάου (2000) ο οποίος υποστηρίζει πως το θεατρικό παιχνίδι μπορεί να δώσει λύση σε ζητήματα που έχουν σχέση με το ψυχολογικό, συναισθηματικό, επικοινωνιακό και ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο και τα προβλήματα που προκύπτουν σε ένα διαπολιτισμικό περιβάλλον. Κάθε μαθητής έχει την δική του προσωπικότητα και τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά για αυτό το λόγο πρέπει να διασφαλιστεί η ανάδειξη όλων αυτών των στοιχείων μέσω των

δραστηριοτήτων δραματοποίησης. Η σωματική κίνηση είναι στην φύση του κάθε μικρού παιδιού. Αυτό το γεγονός επιτρέπει στα παιδιά που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και δεν γνωρίζουν την επίσημη γλώσσα, να εκφραστούν, να παίξουν, να επικοινωνήσουν τα συναισθήματα τους, να συνεννοηθούν με τα υπόλοιπα παιδιά μέσω της κίνησης (Κουρετζής, 1991 στο Νικολάου, 2000). Επιπρόσθετα ο Μπινιάρης (1999 στο Νικολάου, 2000) υποστηρίζει πως η γλώσσα του σώματος είναι μία γλώσσα που γίνεται αντιληπτή από όλους χωρίς να χρειάζεται επεξηγήσεις. Το θεατρικό παιχνίδι εξυπηρετεί μία διττή ανάγκη, αυτήν της έκφρασης και της επικοινωνίας, και από την στιγμή που κάποιος εκφράζεται μέσω της κίνησης το κάνει με ευχαρίστηση (Fauve και Lascar, 1994). Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Ξανθάκου κ.ά. (2009) η μουσική πρέπει να εναχθεί στο αναλυτικό πρόγραμμα αντικατοπτρίζοντας την διαπολιτισμικότητα διότι μέσω αυτής θα επιτευχθεί η ανοχή των διαφορετικών ακουσμάτων και στην συνέχεια η αποδοχή τους.

Η μουσική μπορεί να αποτελέσει σημαντική ευκαιρία για γνωριμία και ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων αρκεί να χρησιμοποιηθεί με τον κατάλληλο τρόπο (ιδανικό μέσο διαπολιτισμικής επικοινωνίας). Αυτό σημαίνει πως τα μουσικά έργα που θα ακουστούν πρέπει να είναι από διάφορους πολιτισμούς και όχι μόνο από αυτόν την κυρίαρχης ομάδας. Κάτι τέτοιο έχει σαν συνέπεια την άτυπη αποδοχή και νομιμοποίηση των πολιτισμικών στοιχείων μέσα στο σχολικό χώρο. Οι γηγενείς μαθητές αποδέχονται τα διαφορετικά χαρακτηριστικά του κάθε πολιτισμού και οι μαθητές που ανήκουν σε μειονότητες νιώθουν αυτήν την αποδοχή, γεγονός που αυξάνει την συμμετοχή τους, την ενεργητικότητά τους, την αυτοεκτίμησή τους και την κοινωνική τους προσαρμογή. Το στοιχείο της μουσικής μπορεί να χρησιμοποιηθεί συνδυαστικά με αυτό του θεατρικού παιχνιδιού ώστε να επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα σε αυτήν την επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφορετικών μαθητών που δεν μπορούν να επικοινωνήσουν με άλλο τρόπο (Νικολάου, 2000, Σακελλαρίδης, 2008 στο Καβούκογλου, 2010).

Ο Byron (1995) υποστηρίζει πως ο John Blacking πίστευε ότι η μουσική είναι ένα μέσο επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων το οποίο ταυτόχρονα τους φέρνει και πιο κοντά ακόμα και αν δεν ξέρουν τίποτε ο ένας για τον άλλο. Ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να στέλνει και να λαμβάνει μηνύματα μέσω του ρυθμού, της μελωδίας και του τόνου. Οι διαφορετικές μουσικές είναι όπως οι γλώσσες, έχουν τις δικές τους

γραμματικές, τους δικούς τους κανόνες και σχετίζονται με τον πολιτισμό που έχει ο καθένας. Όπως όμως οι πολιτισμοί αλλάζουν έτσι αλλάζουν και οι μουσικές που τους αντικατοπτρίζουν (Titon και Slobin, 2001).

Σύμφωνα με τους Cambell (2003 στο Καβούκογλου 2010) και Dewey (1958 στο Καβούκογλου, 2010) η μουσική μπορεί να χαρακτηριστεί γλώσσα παγκοσμίων διαστάσεων (με επιμέρους γλώσσες) διότι με την χρήση της μπορεί να επιτευχθεί η ανταλλαγή πληροφοριών και ιδεών με την διαφορά ότι η γλώσσα απλά υποδηλώνει τα νοήματα τους ενώ η μουσική τα εκφράζει. Τα ζητήματα που προκύπτουν είναι το ποια μουσική είναι η κατάλληλη για να χρησιμοποιηθεί από τον εκπαιδευτικό σε μία σχολική αίθουσα και αν εν τέλει τα διαφορετικά ακούσματα θα αρέσουν στα παιδιά γεγονός που καθιστά ιδιαίτερη την χρήση της για διαπολιτισμικούς σκοπούς (Καβούκογλου, 2010).

Επίσης, αν και η Μουσειακή Εκπαίδευση δεν αποτελεί μια αυτόνομη μορφή Τέχνης είναι ένα γνωστικό αντικείμενο το οποίο συμβαδίζει με τους στόχους της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αυτό συμβαίνει διότι το μουσείο φιλοξενεί πολιτισμικά ερεθίσματα τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προαγωγή των διαπολιτισμικών αρχών και διαλόγου. Ο χώρος του μουσείου επίσης είναι αρκετά ελκυστικός για τα παιδιά γιατί τους παρέχει την δυνατότητα να φεύγουν από το σχολικό περιβάλλον και συμπεριφέρονται πιο ελεύθερα και αυθόρμητα γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται μία χαλαρή και θετική ατμόσφαιρα, ειδικά για τους μαθητές που προέρχονται από μειονότητες. Τα εκθέματα που φιλοξενούνται στο μουσειακό χώρο αν χρησιμοποιηθούν σωστά μπορούν να ενισχύσουν το αξίωμα της ισοτιμίας των πολιτισμών, να ενθαρρύνουν την αναγνώριση του πολιτισμού των υπόλοιπων λαών (Νικολάου, 2000, Bodo, 2007 στο Βλαστού, 2010).

Τα αντικείμενα που βρίσκονται στο μουσείο είναι υλικά που αντικατοπτρίζουν τις ιδέες, τις αντιλήψεις και τον πολιτισμό των ανθρώπων που τα δημιούργησαν. Η προσέγγιση και η άτυπη ανάλυση τους μπορεί να βοηθήσει στην γνωριμία, κατανόηση και εν τέλει αποδοχή του κάθε πολιτισμού. Βέβαια κάτι τέτοιο προϋποθέτει ανακαλυπτική μάθηση και όχι απλά παρατήρηση του αντικειμένου (Μήλιου, 2003).

Η Αντζουλάτου-Ρετσιλά (2005) υποστηρίζει πως το μουσείο καλείται να ανταποκριθεί με υπευθυνότητα και ευαισθησία στα νέα δεδομένα της κοινωνίας, να

συνεισφέρει στην ανάπτυξη επικοινωνίας και διαλόγου μεταξύ των διάφορων κοινωνικών ομάδων αλλά και στην προαγωγή της επικοινωνιακής διαδικασίας μεταξύ των διαφορετικότητων. Για την υλοποίηση των παραπάνω είναι αναγκαία η σχεδίαση και πραγματοποίηση εκπαιδευτικών δράσεων στον χώρο του μουσείου η οποία προάγει την διαπολιτισμική επικοινωνία.

Επίσης, είναι πολύ κοινό να σχεδιάζονται και να υλοποιούνται διάφορες δραστηριότητες σε χώρους μουσείου οι οποίες με τον κατάλληλο τρόπο μπορούν να αναδείξουν το δεύτερο αξίωμα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, την ισοτιμία του μορφωτικού κεφαλαίου όλων των πολιτισμών. Ακόμα, με την εκπαίδευση που παρέχεται στο μουσείο καλλιεργούνται οι αξίες της ανεκτικότητας, της κατανόησης, του αλληλοσεβασμού και της αποδοχής. Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο τα παιδιά που ανήκουν στην μειονότητα όταν βρίσκονται στον συγκεκριμένο χώρο να επιθυμούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους λόγω του θαυμασμού για τα νέα στοιχεία που βλέπουν εκεί. Το μουσείο παρέχει την ευκαιρία για ανάδειξη των αξιών που ισχύουν σε όλο τον κόσμο, την κατανόηση μεταξύ των πολιτισμών, των εθνών και των θρησκειών, την αλληλεπίδραση με αυτούς (Νικολάου, 2000).

Υπάρχουν και μουσεία όπως το Ιαπωνοαμερικανικό εθνικό μουσείο, το μουσείο της ανεκτικότητας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, το καναδικό μουσείο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, το μουσείο της Άννα Φρανκ στην Ολλανδία, τα οποία έχουν ως κύριο στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων και την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα συγκεκριμένα μουσεία όμως αποτελούν μεμονωμένες περιπτώσεις και δεν έχουν εφαρμοσθεί παγκοσμίως (Sandell, 2007 στο Βλαστού, 2010).

Επιπρόσθετα, ο χορός μπορεί να αποτελέσει μέσο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με την Πάλλη (2012) στόχος του χορού δεν είναι μόνο η ανάπτυξη ειδικών δεξιοτήτων που σχετίζονται με αυτόν αλλά και η ευαισθητοποίηση του κάθε παιδιού έτσι ώστε η κίνηση του σώματος του να γίνει ένας μοχλός δράσης, επικοινωνίας, δημιουργίας και έκφρασης. Ακόμα, ο χορός αποτελεί μέσο κατανόησης των αξιών και της συμπεριφοράς μιας κουλτούρας αλλά και μέσο επικοινωνίας μεταξύ των πολιτισμών χωρίς την ανάγκη των μεταφραστών (Royce, 2005).

Η κίνηση στον χορό είναι έκφραση συναισθημάτων και εμπειριών. Ειδικά τα παιδιά εκφράζουν τον συναισθηματικό τους κόσμο μέσω της κίνησης χωρίς την ανάγκη λεκτικής επικοινωνίας. Επιπλέον ο χορός, και συγκεκριμένα ο δημιουργικός

χορός, προσφέρει ευκαιρίες για καλλιέργεια ενσυναίσθησης, για ανάπτυξη κατανόησης συνεργασίας διότι προωθεί την δημιουργία ομάδων (Russel, 1987, Drewe, 1996). Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η Andress (1980) η οποία υποστηρίζει πως η κίνηση και κατ' επέκταση ο χορός εκτός από μέσο μη λεκτικής επικοινωνίας είναι και μέσο μάθησης.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τους Μπελίσά και Ιμπερτί (2004) ο χορός συνεπικουρεί στην ανάπτυξη της αυτονομίας, της κριτικής σκέψης και δημιουργικότητας των παιδιών, στην ένταξη τους στις διάφορες δραστηριότητες αλλά και στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας τους. Μεταξύ των άλλων ο χορός βοηθά στην ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων (σχέση του παιδιού με τον/την δάσκαλο/δασκάλα ή κάποιο άλλο παιδί, σχέση μεταξύ των ομάδων που απαρτίζονται από παιδιά), της αλληλεπίδρασης με τους άλλους, του συναισθηματικού κόσμου, της αυτοαντίληψης, της αίσθησης του «ανήκειν» (Humphrey, 1987, North, 1990, Slater, 1990).

Εκτός από το θέατρο, την μουσική, την μουσειακή εκπαίδευση και τον χορό και τα εικαστικά συμπεριλαμβανομένου του κουκλοθέατρου μπορούν να συμβάλλουν στην προαγωγή της διαπολιτισμικότητας. Σύμφωνα με τον Μαγουλιώτη (2002) τα εικαστικά βοηθούν όχι μόνο στην ανάπτυξη της φαντασίας, της δημιουργικότητας, της παρατήρησης, του πειραματισμού, των γνώσεων, της ανακάλυψης αλλά και στην έκφραση ιδεών, εμπειριών και συναισθημάτων. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η επικοινωνία με μη λεκτικό τρόπο. Χαρακτηριστικά, υποστηρίζει πως στον γραπτό λόγο μία λέξη ή μία φράση μπορεί να γραφτεί είτε σωστά είτε λανθασμένα. Στα εικαστικά δεν τίθεται τέτοιο θέμα διότι σε αυτόν τον τομέα όλα γίνονται αποδεκτά. Αξιοσημείωτο είναι το ότι η τέχνη των εικαστικών χρησιμοποιούνταν από την πρωτόγονη εποχή -τότε που ακόμα δεν είχε επινοηθεί η γλώσσα ως μέσο επικοινωνίας- για να διδάξουν τον τρόπο του κυνηγιού. Σύμφωνα με τον ίδιο (2003) η τέχνη γενικά και τα εικαστικά ειδικά επιτελούν δύο λειτουργίες, την αισθητική και την χρηστική, η τελευταία μάλιστα όπως προαναφέρθηκε βοηθά στην επίτευξη των διαπολιτισμικών στόχων.

3.1. Οδηγός σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης και η σχέση του με την διαπολιτισμικότητα.

Ο Οδηγός Σπουδών του Π.Τ.Π.Ε. του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας περιλαμβάνει διάφορα μαθήματα Τεχνών. Το μάθημα «Οι βασικές έννοιες και σύγχρονοι προβληματισμοί της μουσικής παιδαγωγικής» το οποίο είναι υποχρεωτικό και ανήκει στην ενότητα των Τεχνών. Το συγκεκριμένο μάθημα διαπραγματεύεται τις θεμελιώδεις μουσικές έννοιες, τον ρόλο της μουσικής σημειογραφίας αλλά και την μουσική ως διαμεσολαβημένη πολιτισμική πρακτική. Πιο συγκεκριμένα εξετάζει την μουσική παιδαγωγική ως πολυπολιτισμική πρακτική γεγονός που βοηθά στην προαγωγή της διαπολιτισμικότητας. Επίσης, στην ίδια ενότητα ανήκει και το μάθημα «Κινητική και Δημιουργική έκφραση στην προσχολική εκπαίδευση», το οποίο είναι υποχρεωτικό και μπορεί με έμμεσο τρόπο να συνεπικουρήσει στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικότητας δεδομένου ότι ασχολείται με την αισθητηριακή αντίληψη της κίνησης ως ένα μέσο ανακάλυψης του εαυτού και του περιβάλλοντος κόσμου και ως ένα εργαλείο αυθόρμητης έκφρασης και δημιουργίας (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Π.Ε.- Θεσσαλίας).

Συνεχίζοντας στην ενότητα των Τεχνών συναντάμε ένα ακόμα υποχρεωτικό μάθημα, την «Εισαγωγή στην ιστορία της τέχνης» το οποίο διαπραγματεύεται μεταξύ των άλλων τα χαρακτηριστικά που έχουν οι καλλιτεχνικές τάσεις σε διάφορες εποχές και πολιτισμούς. Αυτό το γεγονός συνεπάγεται την γνωριμία των πολιτισμικών χαρακτηριστικών των διαφορετικών λαών και με την σωστή προσέγγιση μπορεί να επιτευχθεί η αποδοχή και ο σεβασμός αυτών των χαρακτηριστικών. Το μάθημα «Μουσεία και εκπαίδευση» (ενότητα Τεχνών, υποχρεωτικό) ασχολείται με την αξιοποίηση των μουσείων και ευρύτερων χώρων πολιτισμικής αναφοράς από διαφορετικές ομάδες. Χαρακτηριστικά, τα μουσεία ασκούν πολύπλευρο πολιτισμικό αλλά και κοινωνικό ρόλο και μέσω της βιωματικής προσέγγισης προωθείται η διαπολιτισμικότητα. Στα ίδια περίπου πλαίσια κινείται και το κατ' επιλογήν υποχρεωτικό μάθημα «Σχεδιασμός εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σε μουσειακούς χώρους και χώρους πολιτισμικής αναφοράς», το οποίο μπορεί να εξυπηρετήσει τις αρχές της διαπολιτισμικής προσέγγισης (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Π.Ε.- Θεσσαλίας).

Το μάθημα «Κινητικές δραστηριότητες και παιδαγωγικές αρχές του δημιουργικού χορού» (κατ' επιλογήν υποχρεωτικό) βασίζεται στην ιδιότητα του

χορού ως πρωταρχική και άμεση μορφή έκφρασης. Η ιδιότητα αυτή συμβάλλει μεταξύ άλλων στην κατανόηση των διαφορετικών απόψεων της ανθρώπινης συμπεριφοράς καθώς και στην ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων στοιχεία που μπορούν να εξυπηρετήσουν την προαγωγή της διαπολιτισμικότητας. Επιπρόσθετα, η «Παιδική ηλικία και αντικείμενα» (μάθημα επιλογής, ενότητα τεχνών) επεξεργάζεται την πολύπλευρη σημασία που έχουν τα αντικείμενα ανάλογα με τις ανθρώπινες κοινωνίες και τους πολιτισμούς μέσα στους οποίους δημιουργήθηκαν. Ασχολείται δηλαδή με τις πολλαπλές εναλλακτικές αξίες που αποκτούν τα αντικείμενα σε σχέση με τις κοινωνικές, πολιτισμικές και ατομικές αντιλήψεις αλλά και ερμηνείες των αντικειμένων. Ένα άλλο μάθημα επιλογής, η «Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση» προωθεί την αυτογνωσία, την ενσυναίσθηση, την επίλυση προβλημάτων, την λήψη αποφάσεων και γενικότερα εξασκεί τις δεξιότητες ζωής στοιχεία απαραίτητα για την προαγωγή της διαπολιτισμικής προσέγγισης (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Π.Ε.- Θεσσαλίας).

Επίσης, η «Φυσική και κινητική αγωγή στην προσχολική ηλικία» (μάθημα επιλογής, ενότητα τεχνών) ασχολείται με την αποφόρτιση του παιδιού και την κατανόηση του περιβάλλοντος του δεδομένης της ανάγκης του για επικοινωνία με τους άλλους και για κίνηση. Τέλος το μάθημα «Γλυπτική-Κατασκευές: Θεωρία και πράξη στο νηπιαγωγείο» (μάθημα επιλογής, ενότητα τεχνών) επεξεργάζεται την ανάπτυξη της εικαστικής έκφρασης των παιδιών γεγονός που με την κατάλληλη διαχείριση μπορεί να αποτελέσει μέσο για την προώθηση της διαπολιτισμικότητας (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Π.Ε.- Θεσσαλίας).

3.2. Οδηγός σπουδών άλλων Παιδαγωγικών Τμημάτων και η σχέση τους με την διαπολιτισμικότητα

Ο Οδηγός Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων περιλαμβάνει αρκετά μαθήματα Τεχνών αλλά μόνο το μάθημα «Θεατρική Παιδεία» σχετίζεται με την διαπολιτισμικότητα (είναι υποχρεωτικό). Το συγκεκριμένο μάθημα συμβάλλει στην Αισθητική Αγωγή και στην Θεατρική Παιδεία των μελλοντικών δασκάλων. Η Θεατρική Τέχνη είναι μία πράξη η οποία υποδέχεται την ετερότητα και καλεί τον δάσκαλο να μεταφέρει μέσα από την πολυδιάστατη, πολιτισμική δυναμική του Θεάτρου. Τα κύρια αποτελέσματα του

μαθήματος αυτού είναι η διαρκής κατανόηση της ετερότητας με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, η υπόδειξη της πολυδιάστατης και της πολιτισμικής δυναμικής που πηγάζει από το Θέατρο (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Ν.- Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων).

Ο Οδηγός Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας περιλαμβάνει πληθώρα μαθημάτων Τεχνών στα οποία όμως δεν γίνεται κάποια άμεση αναφορά για την σχέση τους με την διαπολιτισμικότητα. Το μάθημα «Δημιουργικότητα στην κίνηση, στο χορό και στο παιχνίδι» είναι κατ' επιλογήν υποχρεωτικό, υποστηρίζει και προάγει την μη λεκτική επικοινωνία αλλά και την εκφραστική και δημιουργική κίνηση γεγονός που συμβάλλει στην διάδοση της διαπολιτισμικότητας και αποτελεί χρήσιμο εργαλείο επικοινωνίας για τους μαθητές που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και δεν έχουν κοινή γλώσσα (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Ν.- Πανεπιστήμιο Δυτικής Θράκης).

Στον Οδηγό Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης υπάρχουν πολλά μαθήματα Τεχνών. Το μάθημα «Μουσική και Ρυθμική Αγωγή ΙΙΙ» στοχεύει στην εισαγωγή στα μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα, στην γνωριμία με παιδικά τραγούδια και μουσικές δραστηριότητες από όλο τον κόσμο, στην επεξεργασία διαπολιτισμικών τραγουδιών. (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Π.Ε- Πανεπιστήμιο Κρήτης).

Ο Οδηγός Σπουδών του Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης περιέχει διάφορα μαθήματα Τεχνών. Το μάθημα «Εισαγωγή στη Ρυθμική και Κινητική Αγωγή» εμβαθύνει στον ρόλο του χορού και του δραματικού παιχνιδιού στην ανάπτυξη της εκφραστικής και της δημιουργικής κίνησης και λαμβάνει υπόψη τον σεβασμό στη διαφορετικότητα και της πολυπολιτισμικότητα (μία από τις γενικές ικανότητες που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος του Α.Π.Θ.) (Οδηγός Σπουδών Τ.Ε.Π.Α.Ε.- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Τα μαθήματα «Εισαγωγή στη Μουσική Παιδαγωγική», «Εισαγωγή στην Εικαστική γλώσσα και αγωγή», «Μουσικοπαιδαγωγικές Απόψεις και Εφαρμογές», «Μουσείο και Εκπαίδευση», «Εικαστικές δεξιότητες στην προσχολική ηλικία», «Μνημεία και Αρχαιολογικοί Χώροι στην εκπαίδευση», «Ρυθμική και Κινητική

Αγωγή: Υποδομή και Λειτουργία του Παιδαγωγού», «Η Εικαστική αγωγή στην προσχολική και σχολική ηλικία», «Κουκλοθέατρο- Τεχνική- Θεματολογία», «Αυτοσχεδιασμοί και Ακρόαση Μουσικής» επίσης ανταποκρίνονται στην γενική ικανότητα του σεβασμού στη διαφορετικότητα και τη πολυπολιτισμικότητα που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος χωρίς να υπάρχει αναλυτική περιγραφή του τρόπου επίτευξης της ικανότητας αυτής (Οδηγός Σπουδών Τ.Ε.Π.Α.Ε.- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Στο ίδιο κλίμα κινούνται και τα μαθήματα «Παραδοσιακές Τέχνες και εικαστικές εφαρμογές στην προσχολική ηλικία», «Ιστορία Θεάτρου- Θέατρο και Παιδεία», «Βασική Μουσική Αγωγή (basic music education)», «Πρακτικές εφαρμογές Μουσικής Παιδαγωγικής», «Εργαστηριακή έρευνα στο μάθημα “Ιστορία Θεάτρου- Θέατρο και Παιδεία”», «Μουσική Θεωρία και πράξη (music theory and practice)», «Εργαστήρι Μουσικών Εννοιών (workshop an music concepts)», «Εργαστηριακή Έρευνα IV: Εισαγωγή στην Εικαστική Γλώσσα και Αγωγή» (Οδηγός Σπουδών Τ.Ε.Π.Α.Ε.- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Ακόμα, το μάθημα «Θεατρική Τέχνη και Αγωγή» προάγει την αυτό-ανακάλυψη, την επικοινωνία και την ενσυναίσθηση και προάγει τον σεβασμό στη διαφορετικότητα και τη πολυπολιτισμικότητα. Το μάθημα «Ειδικές Περιπτώσεις Μουσειοπαιδαγωγικών Εφαρμογών» εμβαθύνει σε θέματα από διάφορους τομείς μεταξύ των οποίων είναι η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και σέβεται την διαφορετικότητα και την πολυπολιτισμικότητα (Οδηγός Σπουδών Τ.Ε.Π.Α.Ε.- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Ο Οδηγός Σπουδών του Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης περιλαμβάνει πολλά μαθήματα Τεχνών. Το μάθημα «Ζητήματα Μουσειολογίας» έχει σαν στόχο την ενασχόληση με ζητήματα που έχουν σχέση με το σύγχρονο μουσείο, την αναγνώριση του κοινωνικο-παιδαγωγικού ρόλου του και με την κατανόηση της επικοινωνιακής διάστασης του και της αμφίδρομης σχέσης του με την τοπική κοινωνία (Οδηγός Σπουδών Τ.Ε.Ε.Π.Η.- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης).

Στον Οδηγό Σπουδών του Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου το μάθημα «Θεατρικό Παιχνίδι» προάγει μεταξύ άλλων την ενσυναίσθηση, την επικοινωνία και την

βιωματική μέθοδο διδασκαλίας, στοιχεία που είναι απαραίτητα στην προαγωγή της διαπολιτισμικότητας. Ακόμα, στο μάθημα «Μουσειοπαιδαγωγική και Μουσειολογία» προσεγγίζονται οι έννοιες του μουσείου, της μουσειολογίας, της μουσειοπαιδαγωγικής, γίνεται ιστορική αναδρομή του μουσείου αλλά επιχειρείται και σύνδεση του μουσείου με την σύγχρονη κοινωνία, με την τοπική κοινωνία και με την διαπολιτισμικότητα (Οδηγός Σπουδών Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.- Πανεπιστήμιο Αιγαίου).

Η «Δημιουργική Μουσική Αγωγή» ασχολείται με τη κατανόηση βασικών εννοιών της μουσικής θεωρίας και των τρόπων παραγωγής του ήχου και εκμάθηση μουσικών οργάνων και μεταξύ των άλλων επιχειρεί την γνωριμία με τη μουσική παράδοση όπως αυτή ισχύει στην Ελλάδα αλλά και σε υπόλοιπες χώρες και πολιτισμούς του κόσμου (Οδηγός Σπουδών Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.- Πανεπιστήμιο Αιγαίου).

Επιπρόσθετα, το μάθημα «Εφαρμοσμένη Διδακτική της Δημιουργικής Κίνησης και του Χορού» έχει ως στόχους την παροχή κινητικών εμπειριών για εξερεύνηση και πειραματισμό, την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της αυτοπεποίθησης αλλά και την ενίσχυση των θετικών διαπροσωπικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων. Όπως αναφέρεται, η φυσική δραστηριότητα αποτελεί εργαλείο για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, η κίνηση μπορεί να σημαίνει εξερεύνηση, επικοινωνία, αποδοχή, ευχαρίστηση (Οδηγός Σπουδών Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.- Πανεπιστήμιο Αιγαίου).

Κατά την ανασκόπηση του Οδηγού Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης ανακαλύφθηκε ότι υπάρχουν πολλά μαθήματα Τεχνών. Συγκεκριμένα, το μάθημα «Εισαγωγή στη Μουσική- An introduction to Music» επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της μουσικής, στην βελτίωση της εκφραστικότητας. Ενθαρρύνεται η «παρουσίαση» διαφορετικών ειδών μουσικής από διάφορα μέρη (εθνομουσικολογία) (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Κρήτης).

Στον Οδηγό Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας υπάρχει το μάθημα «Εικαστικά Εργαστήρια» στο οποίο επιδιώκεται μεταξύ άλλων η αναγνώριση των μορφικών στοιχείων που εκφράζουν ιδέες, αξίες, απόψεις σε εικαστικά έργα διαφορετικών πολιτισμών γεγονός που επιτρέπει και την «επικοινωνία» μεταξύ μαθητών που δεν έχουν κοινή γλώσσα (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Π.Ε.- Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας).

Κατά την ανασκόπηση του Οδηγού Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων εμφανίστηκαν αρκετά μαθήματα που σχετίζονται με την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και την Διαπολιτισμική Παιδαγωγική ως έννοιες αλλά κανένα μάθημα Τεχνών (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων).

Ο Οδηγός Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης περιέχει πολλά μαθήματα Τεχνών. Συγκεκριμένα, τα μαθήματα «Τέχνες στην Εκπαίδευση» και «Θεατρική Αγωγή για Έκφραση και Επικοινωνία» στοχεύουν στην έκφραση των προσωπικών εμπειριών, των ιδεών, των συναισθημάτων, των προβληματισμών μέσω των Εικαστικών, των Μουσικών και των Θεατρικών μορφών και στην καλλιέργεια της φαντασίας, των συναισθημάτων, της σκέψης, της συνεργασίας, της αλληλαποδοχής, της ενσυναίσθησης της έκφρασης μέσω της ελεύθερης κίνησης (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Δ.Ε.- Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης).

Ο Οδηγός Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου δεν περιέχει την ανάλυση και το περιεχόμενο των μαθημάτων που προσφέρονται αλλά μόνο μία απλή αναφορά τους (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Αιγαίου).

Στον Οδηγό Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών τα μαθήματα «Εικαστική Αγωγή Ι» και «Μουσική Παιδεία Ι» στοχεύουν μεταξύ άλλων στην προαγωγή της έκφρασης μέσω ποικίλων υλικών και τεχνικών, στην καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης και της κατανόησης της αξίας της πολυπολιτισμικής διάστασης ως κύριου χαρακτηριστικού της συνείδησης των πολιτών (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Δ.Ε.- Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών).

Παρομοίως, μέσω του μαθήματος «Αισθητική Αγωγή: Εικαστικές Τέχνες και σύνδεσή τους με την τέχνη του σήμερα» επιχειρείται η καλλιέργεια των αισθήσεων και των δεξιοτήτων καθώς και η προαγωγή της έκφρασης ιδεών, εμπειριών και συναισθημάτων μέσω ελεύθερης καλλιτεχνικής δημιουργίας με την χρήση ποικίλων υλικών. Επίσης, το μάθημα «Θέατρο και Πολιτισμός» προσπαθεί να εξετάσει την σχέση του θεάτρου με άλλους τρόπους και μορφές έκφρασης αλλά και επικοινωνίας

του ατόμου (Οδηγός Σπουδών Π.Τ.Δ.Ε.- Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών).

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4. Έρευνα

4.1 Σκοποί και στόχοι έρευνας

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των διδασκόντων/ουσών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που έχουν ως διδακτικό αντικείμενο τις Τέχνες σχετικά με την σχέση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και των Τεχνών. Πιο συγκεκριμένα, στόχος είναι το αν και το πώς η Τέχνη και συγκεκριμένα η Μουσική, η Μουσειακή Εκπαίδευση, ο Χορός, η Κεραμική Τέχνη, τα Εικαστικά-Κουκλοθέατρο μπορούν να συμβάλλουν στην ένταξη των διαφορετικών μαθητών στο σχολείο καθώς και στην προαγωγή των κοινωνικών σχέσεων τους.

4.2. Μεθοδολογία έρευνας

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν ποιοτική (μέθοδος: προσέγγιση θεμελιωμένης θεωρίας). Ως τεχνική συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη και η συζήτηση μαγνητοφωνήθηκε και απομαγνητοφωνήθηκε. Ο τύπος ερευνητικού σχεδίου που χρησιμοποιήθηκε ήταν μια προσέγγιση θεμελιωμένης θεωρίας. Προτιμήθηκε η συνέντευξη πρόσωπο με πρόσωπο διότι είναι άμεση και παρέχει την δυνατότητα για επισήμανση μη λεκτικών μηνυμάτων τα οποία συμβάλλουν στην κατανόηση των λεγόμενων των συνεντευξιαζόμενων, κάτι το οποίο δεν μπορεί να επιτευχθεί παραδείγματος χάρι με ένα απλό ερωτηματολόγιο. Επίσης, η συνέντευξη προωθεί τις αυθόρμητες και αληθινές απαντήσεις. Επιπρόσθετα, επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη διότι είναι ευέλικτη και δίνεται η ευκαιρία για τροποποίηση της διατύπωσης ή των ερωτήσεων.

Το θέμα της μελέτης όπως και το ερευνητικό ερώτημα «Ποιες οι απόψεις των διδασκόντων/ουσών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για την σχέση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και των Τεχνών» επιλέχθηκαν από την αρχή και δεν τροποποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της μελέτης. Κατά την σύνταξη του προσχέδιου της συνέντευξης έγιναν κάποιες αλλαγές στην διατύπωση καθώς και στην σειρά των ερωτήσεων. Επίσης, προστέθηκαν κάποια ακόμη. Κατά την διάρκεια της συζήτησης

οι ερωτήσεις τροποποιήθηκαν ή προστέθηκαν και άλλες δεδομένου ότι η συνέντευξη ήταν ημιδομημένη.

Όσον αφορά τα δεοντολογικά ζητήματα διαφυλάχθηκε η ανωνυμία των συνεντευξιαζόμενων και διασφαλίστηκε ότι όλες οι πληροφορίες χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για τις ανάγκες της εν λόγω έρευνας (το απομαγνητοφωνημένο υλικό χρησιμοποιήθηκε με μονογράμματα).

4.3. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερωτήματα που τέθηκαν κατά την διάρκεια της συνέντευξης ήταν τα εξής: 1. Πιστεύετε ότι η Τέχνη γενικότερα μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;, 2. Με ποιον τρόπο;, 3. Θεωρείτε ότι η Μουσική/ η Μουσειακή Εκπαίδευση/ ο Χορός/ η Κεραμική Τέχνη/ τα Εικαστικά – Κουκλοθέατρο ως αντικείμενο/α διδασκαλίας και μάθησης μπορεί/ουν να βοηθήσει/ουν στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;, 4. Με ποιο τρόπο μπορεί να επιτευχθεί αυτό;, 5. Τι θεωρείτε απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη (είτε γενικά είτε ειδικά το μάθημα της Μουσικής/ της Μουσειακής Εκπαίδευσης/ του Χορού/ της Κεραμικής Τέχνης/ των Εικαστικών- του Κουκλοθέατρου) να συμβάλλει στην ένταξη των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα;, 6. Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι υπάρχουν σήμερα στην υλοποίηση της ένταξης αυτής;, 7. Με ποιους τρόπους κρίνετε ότι μπορεί να προωθηθεί και να επεκταθεί η «συνάντηση» διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και εκπαίδευσης στις Τέχνες;, 8. Υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική σας εμπειρία κάποιο παράδειγμα που σχετίζεται με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης στις Τέχνες;

4.4. Δείγμα- Συμμετέχοντες

Οι συμμετέχοντες/ συμμετέχουσες στην έρευνα ήταν έξι και είναι διδάσκοντες/ουσες του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (2 διδάσκοντες, 4 διδάσκουσες). Κάποιοι από τους συνεντευξιαζόμενους επιθυμούσαν να διαβάσουν το προσχέδιο της συνέντευξης.

4.5. Δυσκολίες

Η έρευνα διεξήχθη ομαλά παρόλα αυτά υπήρχαν κάποιες δυσκολίες. Λόγω φόρτου εργασίας πολλοί συμμετέχοντες δεν μπορούσαν να δώσουν την συνέντευξη την ίδια περίοδο και έτσι η πρώτη συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στις 29/3/2012, η δεύτερη στις 3/4/2012, η τρίτη στις 8/5/2012, η τέταρτη στις 9/5/2012, η Πέμπτη στις 10/5/2012 και η έκτη στις 14/5/2012.

5. Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας

Αυτό που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι δέχθηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα με μεγάλη προθυμία και κανέναν ενδοιασμό. Αυτό το γεγονός βοήθησε ιδιαίτερα στην απρόσκοπτη διεξαγωγή της μελέτης. Κατά την διάρκεια της συνέντευξης, η οποία είχε πιο πολύ την μορφή συζήτησης, αρκετοί από τους συμμετέχοντες αποκάλυψαν ότι δεν είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν για αυτό το θέμα, για την συμβολή της διδασκαλίας των Τεχνών στην προαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, διεξοδικά.

Λόγω της διαφορετικότητας των γνωστικών αντικειμένων του κάθε διδάσκοντα οι απαντήσεις που δόθηκαν δεν ήταν ίδιες μεταξύ τους, μάλιστα θα μπορούσε να ειπωθεί ότι σε κάποια σημεία διέφεραν. Τα ευρήματα ήταν εξαιρετικά ενδιαφέροντα διότι ο κάθε συνεντευξιαζόμενος εξέφρασε την δική του άποψη και μοιράστηκε τις δικές του προσωπικές εμπειρίες. Οι απαντήσεις τους στις γενικές ερωτήσεις κινούνταν περίπου στα ίδια πλαίσια και εξειδικεύονταν σε κάποιες άλλες ανάλογα με το αντικείμενο που είχε ο καθένας (η Μουσική, η Μουσειακή Εκπαίδευση, ο Χορός, η Κεραμική Τέχνη, τα Εικαστικά-Κουκλοθέατρο). Στην συνέχεια παρατίθενται τα ευρήματα της έρευνας αναλυτικά.

5.1. Ευρήματα έρευνας

Στόχος της συγκεκριμένης μελέτης ήταν να διερευνήσει τις απόψεις των καθηγητών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης με γνωστικό αντικείμενο κάποια μορφή Τέχνης σχετικά με (1) την συμβολή των Τεχνών στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο, (2) την συμβολή της Μουσικής/ της Μουσειακής Εκπαίδευσης/ του Χορού/ της Κεραμικής Τέχνης/ των Εικαστικών- Κουκλοθέατρου ως αντικείμενο διδασκαλίας στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών, (3) τις προϋποθέσεις για την συμβολή των Τεχνών (είτε γενικά είτε ειδικά) στην ένταξη των μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, (4) τους τρόπους προώθησης της «συνάντησης» Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και εκπαίδευσης στις Τέχνες και (5) με παραδείγματα εκπαιδευτικής πράξης συνάντησης της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης στις Τέχνες.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΕΘΝΟΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ.

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι απάντησαν καταφατικά στην ερώτηση για το αν είναι δυνατόν οι Τέχνες να βοηθήσουν στην ένταξη των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Κάποιοι εξέφρασαν την γνώμη τους με μία σύντομη απάντηση επικεντρώνοντας την προσοχή τους στην επόμενη ερώτηση για τους τρόπους επίτευξης της ένταξης αυτής.

[Απομαγνητοφώνηση 5]

8. Σ: Πιστεύω ότι μπορεί να βοηθήσει η Τέχνη σε αυτές τις διαφορές των παιδιών
9. που εμφανίζονται από διάφορες εθνικότητες και πολιτισμούς.

[Απομαγνητοφώνηση 4]

11. Σ: Βεβαίως και πιστεύω ότι οι Τέχνες, όλων των ειδών οι Τέχνες και όλες οι
12. μορφές Τέχνης μπορούν άμεσα να βοηθήσουν και αποτελεσματικά σε αυτήν την
13. ένταξη των παιδιών αυτών.

[Απομαγνητοφώνηση 6]

9. Σ: Εε, η απάντηση γενικά είναι ναι. Αλλά η δεύτερη ερώτηση είναι πώς.

Από την άλλη πλευρά κάποιοι αποφάσισαν να δώσουν μία πιο αναλυτική απάντηση, η οποία αναφέρεται στα οφέλη της Τέχνης (γενικά) ή συγκεκριμένα σε κάποια μορφή Τέχνης.

[Απομαγνητοφώνηση 2]

9. Σ: Ναι. Πιστεύω ότι βοηθάει όλους τους ανθρώπους και δημιουργεί άλλες
10. δυνατότητες έκφρασης και επικοινωνίας.

[Απομαγνητοφώνηση 1]

9. Σ: Εγώ νομίζω επειδή η Τέχνη είναι μια ιδιαίτερη γλώσσα επαφής και
10. επικοινωνίας και αν συγκεντρωθώ κιόλας στο δικό μου το γνωστικό αντικείμενο,
11. σε μια μορφή τέχνης, που είναι ο Χορός, εε, είμαι απόλυτα βέβαιη ότι μπορεί να
12. συμβάλλει στην ένταξη των... μάλλον δεν ξέρω αν θέλω να το πω απλά ένταξη,
13. αλλά στην αντιμετώπιση όλων των ατόμων με ίσα κριτήρια, εε, και στην ένταξη
14. ατόμων σε μία ευρύτερη μονάδα.

Τέλος, υπήρχαν και απαντήσεις στην συγκεκριμένη ερώτηση οι οποίες περιέκλειαν τις ιδιότητες και τις δυνατότητες που παρέχει η Τέχνη, στις οποίες εντάσσεται και η μη λεκτική επικοινωνία ανάμεσα σε ανθρώπους προερχόμενους από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα απαντώντας ταυτόχρονα και στην επόμενη ερώτηση για τους τρόπους που η Τέχνη μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών.

[Απομαγνητοφώνηση 3]

9. Σ: Ναι, πιστεύω ότι μπορεί να βοηθήσει με διάφορους τρόπους. Κυρίως γιατί η
10. Τέχνη είναι ένας τρόπος έκφρασης ο οποίος είναι πιο παγκοσμιοποιημένος και
11. αγγίζει όλους τους ανθρώπους, εκφράζει συναισθήματα, ιδέες μέσα από υλικά
12. μέσα από ήχους, από εικόνες, γεγονός που βοηθάει άτομα με διαφορετικές
13. πολιτισμικές καταβολές και να έρθουν κοντά αλλά και να ανταλλάξουν απόψεις
14. γύρω από αυτό το πράγμα. Αποτελεί δηλαδή μία βάση πάνω στην οποία μπορεί
15. να στηθεί καλά οποιαδήποτε διαπολιτισμική συνεύρεση.
16. Ε: Άρα εννοείτε πως σε περίπτωση που δεν μπορεί να υπάρξει λεκτική
17. επικοινωνία...

18. Σ: ... ναι, ακριβώς αυτό εννοώ. Γιατί ακριβώς μέσα από την Τέχνη μπορεί
19. δυσκολίες οι οποίες είναι γλωσσικές να ξεπεραστούν. Εε, δε προτρέχω να μιλήσω
20. για τα Μουσεία.

Οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων στην ερώτηση που σχετιζόταν με τον τρόπο που μπορούν οι Τέχνες να βοηθήσουν στην ένταξη των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα παρουσίασαν μεγάλη ποικιλία. Υποστηρίχθηκε ότι η Τέχνη και όλες οι μορφές της παρόλο που βασίζονται σε επιστημονικές θεωρίες είναι γενικότερα ανοιχτές γεγονός που επιτρέπει και υποβοηθά την ένταξη αλλά και ότι προγράμματα κάθε είδους μπορούν να συνεισφέρουν σε αυτή.

[Απομαγνητοφώνηση 1]

26. Σ: Εε. Τώρα ο τρόπος μπορεί να είναι... να σου δώσω μια πολύ γενική απάντηση
27. αρχικά και μετά να εξειδικεύσω πάλι στο Χορό. Εε, νομίζω ότι η Τέχνη είναι
28. ανοιχτή γενικότερα. Δηλαδή παρόλο που κάθε μορφή Τέχνης έχει από πίσω μια
29. πολύ μεγάλη επιστημονική θεωρία, μέσα από την οποία υποστηρίζει κανείς το
30. δικό του αντικείμενο, νομίζω ότι η Τέχνη δεν είναι πάρα πολύ κλειστή. Οι στόχοι
31. παραμένουν ανοιχτοί και επειδή ακριβώς είναι ανοιχτοί μέσα σε αυτό το πλαίσιο
32. επιτρέπει την ένταξη κάθε, εε, κάθε ατόμου.

[Απομαγνητοφώνηση 2]

13. Σ: Εε, με προγράμματα που δίνουν την δυνατότητα και για να εκφραστούν αλλά
14. και να επικοινωνήσουν μεταξύ τους άνθρωποι που προέρχονται από διαφορετικά
15. περιβάλλοντα.
16. Ε: Όταν λέτε προγράμματα τι ακριβώς εννοείτε; Προγράμματα που...
17. Σ: ... προγράμματα είτε δράσης είτε εκπαιδευτικά προγράμματα. Εκπαιδευτικά
18. προγράμματα που εντάσσονται μέσα στο σχολείο και αφορούν τις Τέχνες, είτε
19. εμένα που με ενδιαφέρουν τα μουσεία, ειδικές δράσεις και εκπαιδευτικά
20. προγράμματα που γίνονται από τα μουσεία.

Επίσης, αναφέρθηκε ότι η ένταξη μπορεί να επιτευχθεί αν τα παιδιά γνωρίζουν τον πολιτισμό τους. Κάτι τέτοιο μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για περαιτέρω

επεξεργασία τονίζοντας πως οι τρόποι εξαρτώνται από την ηλικία, τις γνώσεις και άλλα χαρακτηριστικά των παιδιών.

[Απομαγνητοφώνηση 5]

11. Σ: Αα. Εξαρτάται και από την ηλικία των παιδιών, εξαρτάται και από τις γνώσεις
12. των παιδιών, εξαρτάται και από το αν γνωρίζουν τον δικό τους πολιτισμό και αν
13. μπορούν να φέρουν στοιχεία από τον πολιτισμό τους.

14. Ε: Μμ.

15. Σ: Ή τα παιδιά που είναι μέσα στην τάξη αν γνωρίζονται αρκετά με τον
16. πολιτισμό.

17. Ε: Άρα πιστεύετε ότι ένα πολύ μικρό παιδί που δεν έχει ζήσει στην χώρα του
18. αλλά έχει έρθει κατευθείαν στην Ελλάδα δεν είναι γνώστης της Τέχνης του ώστε
19. να μπορέσει με κάποιο τρόπο να δώσει κάποια χαρακτηριστικά του πολιτισμού
20. του;

21. Σ: Εε, στην μικρή ηλικία πιστεύω ότι... μάλλον σε όλες τις ηλικίες υπάρχουν
22. στοιχεία. Μόνο μπορεί να μην έχει αρκετά στοιχεία το μικρό παιδί. Και το πρώτο
23. στοιχείο μπορεί να είναι η γλώσσα.

24. Ε: Μμ.

25. Σ: Εντάξει, κάτι το οποίο δεν κατέχω και δεν μπορώ να μιλήσω σε αυτήν την
26. περίπτωση.

27. Ε: Άρα αυτό που αφήνουμε στην άκρη είναι η γλώσσα γιατί όταν ένας
28. μαθητής έρχεται δεν ξέρει την γλώσσα εδώ πέρα.

29. Σ: Ναι, ναι. Ίσως η Τέχνη μπορεί να βοηθήσει αυτό το παιδί να επικοινωνήσει με
30. τους υπόλοιπους. Πρέπει όμως να του δώσουμε τις μορφές των πολιτισμών για να
31. τους προσεγγίσει. Εάν δεν γνώριζε πριν πρέπει εμείς να του δείξουμε.

32. Ε: Χμ.

33. Σ: Ααα. Ζητήματα, εικόνες ή θέματα από τους διαφορετικούς πολιτισμούς είτε
34. δικού τους είτε της χώρας που βρίσκονται είτε άλλων και να δουν τις διαφορές.

Παράλληλα, υπήρχαν απαντήσεις οι οποίες εστίαζαν στο ότι η Τέχνη και κατ' επέκταση η Μουσική δεν είναι απλά αντικείμενα αλλά και στο ότι η διαχείριση των διαδικασιών τους (της Τέχνης γενικά και της Μουσικής ειδικά) είναι ο τρόπος μέσω του οποίου μπορεί να επιτευχθεί η ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο και κατά συνέπεια η διαπολιτισμική εκπαίδευση.

[Απομαγνητοφώνηση 6]

11. Σ: Νομίζω ότι τίποτα δεν μπορεί να γεννηθεί αυτόματα, τίποτα δεν γίνεται
12. αυτόματα, εε, με την έννοια ότι η Τέχνη δεν είναι ένα πράγμα που υπάρχει κάπου
13. και πάμε και το παίρνουμε. Η τέχνη είναι μια σειρά από διαδικασίες στις οποίες
14. συμμετέχουμε.
15. Ε: Μμ.
16. Σ: Η φύση αυτών των διαδικασιών ίσως να έχει αποτελέσματα. Τα αποτελέσματα
17. αυτά ανάλογα με την φύση των διαδικασιών μπορούν να συμβάλλουν ή να μην
18. συμβάλλουν στην προαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, δηλαδή το βασικό
19. πράγμα κατά τη γνώμη μου είναι καταρχήν να μην θεωρήσουμε ότι η Τέχνη είναι
20. ένα πράγμα σαν , πώς να σου πω, σαν να πάω να δω ένα μνημείο δηλαδή. Ή ότι
21. είναι ένας χώρος από τον οποίο απλά πάω και παίρνω κάτι. Δεν είναι έτσι.
22. Ε: Χμ.
23. Σ: Και εφόσον δεν είναι έτσι, είναι ένα σύνολο από διαδικασίες, για παράδειγμα η
24. Μουσική είναι ένα σύνολο από διαδικασίες με τις οποίες οι άνθρωποι γράφουν
25. τους ήχους τους.
26. Ε: Μμ.
27. Σ: Έτσι, ας πούμε γενικά. Έτσι, Αυτό είναι η Μουσική. Το πώς γίνεται αυτό
28. μπορεί να προάγει την διαπολιτισμική συγκρότηση των στάσεων των ανθρώπων ή
29. να μην την προάγει.

Τέλος, ένας από τους συνεντευξιαζόμενους απάντησε στην ερώτηση για τον τρόπο επίτευξης της ένταξης αναφερόμενος στα Εικαστικά τονίζοντας την ανάγκη χρήσης της διαθεματικότητας για να προωθηθεί η μη λεκτική επικοινωνία απαντώντας ταυτόχρονα στην επόμενη ερώτηση (ότι τα Εικαστικά συμβάλλουν στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο).

[Απομαγνητοφώνηση 4]

16. Σ: Σε ότι αφορά τον χώρο τον οποίο εγώ διαπραγματεύομαι και είναι οι
17. Εικαστικές Τέχνες μπορεί μέσω της εικόνας, των δραστηριοτήτων, των
18. εικαστικών δραστηριοτήτων και βέβαια πάντα μέσω της διαθεματικότητας των
19. Τεχνών, ξεκινώντας πάντα από τα Εικαστικά και δανειζόμενη τμήματα των
20. άλλων Τεχνών, επειδή στη βάση τους οι Τέχνες συνδέονται μεταξύ τους.
21. Ε: Μμ.

22. Σ: Έχουν πολλά κοινά στοιχεία, πολλές έννοιες και εννοιολογικά σχήματα.
23. Ε: Άρα εννοείται ότι δεν χρειάζεται η λεκτική επικοινωνία και έτσι μπορούν να
24. επικοινωνούν;
25. Σ: Όχι, δεν χρειάζεται και μπορούν να επικοινωνούν χωρίς να χρειάζεται ο λόγος.
26. Ε: Μάλιστα.
27. Σ: Τον οποίο μπορεί να αναπτύξουν στην πορεία πολύ πιο γρήγορα από ότι κάτω
28. από άλλες συνθήκες.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ/ ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ/ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ/ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ/ ΤΩΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ-ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΕΘΝΟΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ.

Λόγω της διαφορετικότητας των αντικειμένων διδασκαλίας, κάθε συνεντευξιαζόμενος έδωσε μια διαφορετική απάντηση- ερμηνεία στο αν το δικό τους αντικείμενο συμβάλλει στην ένταξη των μαθητών που διαφέρουν σε εθνοπολιτισμικό επίπεδο. Ξεκινώντας με τον Χορό, υποστηρίχθηκε ότι αποτελεί μία μορφή μη γλωσσικής επικοινωνίας γεγονός που επιτρέπει την γνωριμία ατόμων από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Επισημάνθηκε επίσης ένα παράδειγμα ενός Γάλλου πολιτικού ο οποίος αναγνωρίζοντας την δύναμη που έχει ο Χορός στην επικοινωνία διεθνώς έδωσε κονδύλια για την ανάπτυξη του.

[Απομαγνητοφώνηση 1]

32. επιτρέπει την ένταξη κάθε, εε, κάθε ατόμου. Τώρα μιλώντας για τον Χορό, επειδή
33. ο Χορός είναι μία μη γλωσσική επικοινωνία και επειδή ο Χορός έχει πάρα πολλές
34. μορφές προσεγγίσεων μέσα από τις οποίες ένα άτομο μπορεί να έρθει κοντά με το
35. άλλο. Για παράδειγμα το άγγιγμα...
36. Ε: Μμ.
37. Σ: Επίσης, εε, μου έρχεται στο μυαλό να σου πω για παράδειγμα, ότι κάποια
38. στιγμή ο Ζακ Λανγκ στην Γαλλία έδωσε μία κυρίαρχη θέση του Χορού ως ένα ας
39. πούμε πολιτιστικό προϊόν το οποίο θα μπορούσε να εκπροσωπήσει όλη την
40. Γαλλία σε όλο τον κόσμο. Σηματοδότησε με πάρα πολύ υψηλά κονδύλια την

41. τέχνη του Χορού και ακριβώς επειδή δεν χρειαζόταν να επικοινωνήσουν με
42. νοήματα μέσα από την γλώσσα...
43. Ε: Χμμ.
44. Σ: Θα μπορούσαν τα νοήματα αυτά να τα επικοινωνήσουν σε ένα διευρυμένο
45. διεθνές επίπεδο.

Από την άλλη πλευρά, η Μουσειακή Εκπαίδευση δεν αποτελεί σχολικό μάθημα αλλά απευθύνεται στους μελλοντικούς παιδαγωγούς γεγονός που την διαφοροποιεί από τα υπόλοιπα αντικείμενα διδασκαλίας. Παρ' όλα αυτά ο χώρος των μουσείων και τα αντικείμενα που φιλοξενούνται σε αυτόν μπορούν να αποτελέσουν την αρχή για την υλοποίηση διαπολιτισμικών προγραμμάτων. Ένας από τους συνεντευξιαζόμενους έδωσε παραδείγματα υλοποίησης τέτοιου είδους προγραμμάτων σε χώρες του εξωτερικού.

[Απομαγνητοφώνηση 2]

24. Σ: Η Μουσειακή Εκπαίδευση που, επειδή είναι ένα μάθημα που απευθύνεται σε
25. μελλοντικούς εκπαιδευτικούς δίνει, εε, παρέχει την δυνατότητα να διαμορφώσει
26. γνώσεις και εμπειρίες ώστε μετά να μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτή τη γνώση
27. σε προγράμματα αντίστοιχα.
28. Ε: Μμ.
29. Σ: Από μόνη της η Μουσειακή Εκπαίδευση δεν δημιουργεί αυτή την προϋπόθεση.
30. Η εφαρμογή μουσειοπαιδαγωγικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εε, δίνει αυτή
31. τη δυνατότητα.
32. Ε: Πριν αναφέρατε τη γνώση. Εννοείται την γνώση των διάφορων πολιτισμών
33. που υπάρχουν σε ένα μουσείο;
34. Σ: Εε. Όχι, γιατί η Μουσειακή Εκπαίδευση δεν δίνει τέτοιου τύπου γνώσεις. Δίνει
35. γνώσεις...
36. Ε: Εννοώ την επαφή με τους άλλους πολιτισμούς ίσως...
37. Σ: Πέρα από την γνώση των άλλων πολιτισμών βασικό, εε, βασική γνώση είναι να
38. μάθουμε πως μπορούμε να ανοιγόμαστε στους άλλους πολιτισμούς, δηλαδή δεν
39. είναι ανάγκη να ξέρεις τον άλλον πολιτισμό αλλά να είσαι ανοιχτός να τον
40. προσεγγίσεις.
41. Ε: Μμ.
42. Σ: Είτε τον πολιτισμό είτε τους ανθρώπους που προέρχονται από τον αντίστοιχο

43. πολιτισμό.

[Απομαγνητοφώνηση 3]

24. Σ: Ναι, το πιστεύω αυτό το πράγμα. Βέβαια, εε, τώρα να θέσω και ένα ερώτημα;
25. Επειδή η Μουσειακή Εκπαίδευση δεν είναι μάθημα στο σχολείο. Υπάρχει ένα
26. θέμα δηλαδή. Ενώ η Μουσική σε σχέση με το ερώτημα, τα Εικαστικά μπορεί να
27. είναι ένα σχολικό μάθημα ενώ η Μουσειακή Εκπαίδευση έχει ένα άλλο
28. χαρακτηριστικό έτσι; Από την μια πλευρά είναι δραστηριότητες που μπορεί να
29. πραγματοποιούνται από σχολικές ομάδες αλλάς την ουσία αποτελούνε μια
30. εξωσχολική δραστηριότητα. Είναι κάτι αυτόνομο. Δηλαδή μια δραστηριότητα
31. που λαμβάνει χώρα έξω από το σχολείο, οπότε είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση.
32. Σίγουρα, αν το πάρουμε από την άλλη πλευρά μέσα στα μουσεία, σε οποιοδήποτε
33. μουσείο, μπορεί να βρεθούν πολλά αντικείμενα τα οποία να αποτελέσουν
34. έναυσμα για μια διαπολιτισμική προσέγγιση και διαπολιτισμικά προγράμματα.
35. Από αυτήν την άποψη ναι. Τώρα η Μουσειακή Εκπαίδευση ενταγμένη μέσα στο
36. σχολικό μάθημα μπορεί να ενταχθεί και να συνδεθεί με πολλά διαφορετικά
37. γνωστικά αντικείμενα. Εξαρτάται από πού απορρέει, από πού ξεκινάει κανείς.
38. Ε: Ναι. Εμείς αναφερόμαστε σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, από το
39. Νηπιαγωγείο μέχρι το Πανεπιστήμιο.
40. Σ: Ναι, ναι. Φυσικά, φυσικά. Τα μουσεία προσφέρουν πολλές δυνατότητες
41. διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όπως έχει δείξει και η μουσειοπαιδαγωγική εμπειρία
42. και στην Ευρώπη και έχουν λειτουργήσει πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα και
43. δράσεις για την προσέγγιση μειονοτικών ομάδων, δευτεροποιημένων ομάδων,
44. ομάδων με, που είναι ετερογενής πολιτισμικά. Έχουμε αρκετά τέτοια
45. παραδείγματα. Όχι πάρα πολλά στην Ελλάδα αλλά γενικότερα στην διεθνή
46. βιβλιογραφία και στην διεθνή πρακτική των μουσείων βρίσκουμε τέτοια
47. προγράμματα και τέτοιες δράσεις και στην ουσία με πολύ καλά, έτσι;
48. αξιολογητικά αποτελέσματα.

Επίσης, εκφράστηκε ότι τα Εικαστικά, το Κουκλοθέατρο και η Μουσική μπορούν να συμβάλλουν στην ένταξη των διαφορετικών μαθητών.

[Απομαγνητοφώνηση 4]

25. Σ: Όχι, δεν χρειάζεται και μπορούν να επικοινωνούν χωρίς να χρειάζεται ο λόγος.

[Απομαγνητοφώνηση 5]

38. Σ: Εε, πιστεύω ότι μπορούν. Γιατί μπορούν; Αν ξεκινήσουμε με το κουκλοθέατρο

[Απομαγνητοφώνηση 6]

112. Σ: Η Μουσική μπορεί να κάνει αυτό έτσι και αλλιώς όταν φέρει ανθρώπους

113. από διαφορετικές, από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, στην ίδια

114. ομάδα για να φτιάξουν κάτι. Αυτό είναι τρόπος ένταξης και ίσως χωρίς να

Στην ερώτηση που είχε σχέση με τον τρόπο επίτευξης της ένταξης των μαθητών που προέρχονταν από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα υπήρξαν διαφορετικές απαντήσεις ανάλογα με το αντικείμενο διδασκαλίας του κάθε συνεντευξιαζόμενου. Αρχικά, ως προς τον Χορό αναφέρθηκε ότι η ένταξη μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της κίνησης διότι αυτή πρεσβεύει μία μορφή έκφρασης η οποία απέχει πολύ από την λεκτική επικοινωνία.

[Απομαγνητοφώνηση 1]

44. Ε: Μμ. Μέσα από την κίνηση;

45. Σ: Μέσα από την κίνηση, μέσα από το άγγιγμα, μέσα από τις εικόνες που

46. δημιουργεί ο Χορός, τις μεταφορές, τον αποσυμβολισμό. Εε, δηλαδή αυτή είναι

47. μία γενικότερη άποψη όλων των ειδικών του Χορού, ότι ως γλώσσα μπορεί να

48. χρησιμοποιηθεί από όλους τους ανθρώπους. Και βεβαίως από όλους τους

49. ανθρώπους γιατί είναι και μια διαχρονική μορφή τέχνης και μια διαπολιτισμική

50. μορφή τέχνης.

51. Ε: Μμ.

52. Σ: Εννοώ δηλαδή ότι από καταβολής κόσμου οι άνθρωποι χόρευαν για να

53. εκφραστούνε, να εκφράσουν ιδέες και συναισθήματα και επίσης από καταβολής

54. κόσμου, στις οργανωμένες ή στις λιγότερο οργανωμένες κοινωνικές ομάδες

55. υπήρχε πάντα χορός. Δεν υπάρχει κανένας πολιτισμός και καμία χώρα του

58. κόσμου που να μην έχουν Χορό.

Παράλληλα, υποστηρίχθηκε ότι στα πλαίσια της Μουσειακής Εκπαίδευσης η ένταξη μπορεί να επιτευχθεί μέσω σχεδίασης προγραμμάτων που απευθύνονται σε ευρύ κοινό και όχι μόνο σε μία ομάδα ανθρώπων έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί η

συνάντηση των διαφορετικών μαθητών και να εξαλειφθούν οι προκαταλήψεις. Ως προς το ίδιο αντικείμενο διδασκαλίας επισημάνθηκε από άλλον συνεντευξιαζόμενο ότι τα μουσεία σχεδιάζουν προγράμματα τα οποία δεν ανταποκρίνονται απαραίτητα στις επιδιώξεις της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Για αυτό το λόγο ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολύ σημαντικός διότι αυτός μπορεί να πραγματοποιήσει προγράμματα σε συνεργασία με το μουσείο τα οποία να είναι προσαρμοσμένα στον πληθυσμό των μαθητών της εκάστοτε τάξης και την διαπολιτισμική εκπαίδευση και κατ' επέκταση να συμβάλλουν στην ένταξη των διαφορετικών μαθητών.

[Απομαγνητοφώνηση 2]

47. Σ: Αυτό που πρεσβεύει η Μουσειακή Εκπαίδευση, η μουσειοπαιδαγωγική, είναι
48. καταρχήν ότι πρέπει να γίνονται προγράμματα που απευθύνονται σε μικτές
49. ομάδες κοινού, να μην είναι δηλαδή ειδικά για ορθόδοξους ή ειδικά για
50. μουσουλμάνους, ειδικά για ανθρώπους που έχουν εθνική, ελληνική συνείδηση, ή
51. που έχουν διαφορετική εθνική συνείδηση.
52. Ε: Μμ.
53. Σ: Ο καλύτερος τρόπος είναι να βρεθούν μαζί. Γι' αυτό και προτείνω μέσα σε
54. σχολείο, σε τάξη που υπάρχουν παιδιά διαφορετικής προέλευσης. Προγράμματα
55. που αφορούν τις Τέχνες δίνουν την δυνατότητα να διαλυθούν κάπως οι
56. προκαταλήψεις, οι στάσεις φοβίας ή απομόνωσης του άλλου και να εκφραστούν
57. πιο ελεύθερα και να δημιουργήσουν μαζί γιατί δίνει και η δημιουργία. Η, ας
58. πούμε, ομαδική δημιουργία είναι ο καλύτερος τρόπος για να κατακτήσεις την
59. ένταξη.

[Απομαγνητοφώνηση 3]

79. από το εξωτερικό που οργανώνονται τέτοιες δράσεις. Δεν μπορούμε βέβαια να
80. πούμε ότι όλα τα μουσεία έχουνε και κάποιες δράσεις οι οποίες είναι
81. διαπολιτισμικές, έτσι, Αυτά αποτελούν μεμονωμένες δράσεις. Από την άλλη
82. πλευρά όμως ο/η εκπαιδευτικός και αυτό αποτελεί αν θέλετε την δεύτερη πλευρά
83. της σχέσης μουσείου- σχολείου ή τυπικής εκπαίδευσης ο οποίος είναι αυτός που
84. γνωρίζει σίγουρα καλύτερα την σχολική του ομάδα ή τον.. την τάξη του και την
85. διαφορετικότητα που υπάρχει. Έχει την δυνατότητα είτε να προσαρμόσει
86. υπάρχοντα προγράμματα σε συνεργασία με τους μουσειοπαιδαγωγούς είτε επειδή
87. ο ίδιος έχει μια τέτοια κατάρτιση, κάπου μετά αναφέρεστε και σε αυτό, να

88. μπορεί να αξιοποιήσει αυτούς τους χώρους για αυτούς τους στόχους.
89. Ε: Με προσωπική πρωτοβουλία δηλαδή;
90. Σ: Ναι, δεν είναι μόνο προσωπική πρωτοβουλία. Γενικότερα αυτό αποτελεί και
91. μία πρακτική των μουσείων, παραδείγματος χάρη να ενδυναμώνουν τους
92. εκπαιδευτικούς παρέχοντας εκπαιδευτικό και ειδικό υλικό και οποιαδήποτε άλλη
93. βοήθεια χρειάζεται ώστε να οργανώνουν δικές τους εκπαιδευτικές δράσεις μέσα
94. στο μουσείο, έτσι; Αυτό πάντα προϋποθέτει να υπάρχει κάποια προετοιμασία στο
95. σχολείο, υπάρχουν κάποιες δράσεις στο μουσείο, υπάρχουν θέματα επεξεργασίας
96. και τα λοιπά, δηλαδή συνδέονται οι δύο χώροι. Όταν αυτό το πράγμα, όταν αυτές
97. οι δραστηριότητες οργανώνονται από την πλευρά του εκπαιδευτικού έχουμε
98. πραγματικά πολλές δυνατότητες να οργανωθούν δραστηριότητες που θα είναι
99. προσαρμοσμένες στην ιδιαιτερότητα και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε
100. ομάδας οπότε αν υπάρχει αυτή η διαπολιτισμικότητα υπάρχει το καλύτερο
101. δυνατό αποτέλεσμα.

Επίσης, τονίσθηκε ότι τα Εικαστικά μπορούν να βοηθήσουν στην ένταξη μέσω της εικόνας διότι με την κατάλληλη επεξεργασία υπάρχει δυνατότητα οι μαθητές να εξηγήσουν αυτό που βλέπουν στην δικιά τους γλώσσα και μετέπειτα να καταφέρουν να επικοινωνήσουν.

[Απομαγνητοφώνηση 4]

33. Σ: Η εικόνα, ένα έργο τέχνης είναι ένα πολύ βασικό στοιχείο μέσω των οποίων,
34. μέσω του οποίου μπορούν να επικοινωνήσουν τα παιδιά. Καταρχήν μπορούν να
35. κάνουν περιγραφή το κάθε ένα στην δική του γλώσσα και να βρουν κοινές
36. λέξεις.
37. Ε: Μμ.
38. Σ: Αλλά και αυτό να μην είναι μπορεί ο καθένας να πει την έννοια φιγούρα ή
39. άνθρωπος ή σκυλί στην γλώσσα του οπότε αμέσως αμέσως τα παιδιά με αυτήν
40. την διδακτικότητα και απορροφητικότητα που έχουν μπορούν αμέσως να
41. επικοινωνήσουν. Εκτός αυτού τους δίνει την δυνατότητα να παίξουν παιχνίδια.
42. Για παράδειγμα με ένα έργο τέχνης μπορείς να κάνεις δραματοποίηση.
43. Ε: Μμ.
44. Σ: Πράγμα το οποίο το έχουμε κάνει σε ερευνητικό επίπεδο τόσο σε προπτυχιακό
45. τμήμα όσο και σε μεταπτυχιακό, δηλαδή τα αποτελέσματα τα ερευνητικά τα

46. έχουμε άρα σαφώς είμαι υπέρ του να γίνει κάτι τέτοιο και είμαι σίγουρη και για
47. το αποτέλεσμα το θετικό.

Παράλληλα, υποστηρίχθηκε ότι το Κουκλοθέατρο βοηθά στην υλοποίηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης διότι τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να μάθουν την γλώσσα του άλλου, να γνωρίσουν τον τρόπο κατασκευής των κούκλων σε διάφορες χώρες αλλά και τον πολιτισμό κάποιας από αυτές τις χώρες. Επίσης, τα Εικαστικά αντανakλούν μορφές έκφρασης αλλά και έκφραση των συναισθημάτων γεγονός που προάγει την επικοινωνία και κατά συνέπεια την ένταξη των διαφορετικών μαθητών.

[Απομαγνητοφώνηση 5]

38. Σ: Εε, πιστεύω ότι μπορούν. Γιατί μπορούν; Αν ξεκινήσουμε με το κουκλοθέατρο
39. είναι ένα μέσο που βοηθάει πολύ, εε, για την γλώσσα, να μάθουν τα παιδιά γύρω
40. από την γλώσσα λέξεις, όρους, φράσεις, παραμύθια –μία περίπτωση-. Να
41. γνωρίσουν τις κούκλες, πώς κατασκευάζονται, τι μορφές έχουν στην χώρα ή στις
42. διάφορες χώρες. Εε, μέσα από την κούκλα να διεγερθούν διάφορες ιστορίες ή να
43. κάνουν μια μορφή ξενάγησης για τον πολιτισμό της κάθε χώρας.
44. Ε: Μμ.
45. Σ: Μέσα από την κούκλα το παιδί μπορεί ως μέσο το μπορεί να εκφράσει και για
46. τους άλλους πολιτισμούς ή για τον εαυτό του. Αν μιλάμε για τα Εικαστικά,
47. φυσικά και τα, και το Κουκλοθέατρο και τα Εικαστικά, όλοι οι πολιτισμοί
48. εμφανίζουν αυτές τις μορφές Τέχνης.
49. Ε: Μμ.
50. Σ: Άρα μπορούμε και μάλιστα κάθε χώρα και κάθε εθνικότητα εμφανίζει
51. χαρακτηριστικά από τον πολιτισμό τους είτε είναι Εικαστικά είτε Κουκλοθέατρο.
52. Άρα είναι ένας τρόπος να προσεγγίσουμε και να γνωρίσουν τα παιδιά είτε είναι
53. λαϊκής Τέχνης, είτε είναι μοντέρνας, είτε είναι κάποιας παράδοσης, είτε είναι
54. κάποιας εποχής ή είναι κάτι, μπορούμε να προσεγγίσουμε γιατί βλέπουμε κάποιες
55. διαφορές.
56. Ε: Άρα στην ουσία εσείς θεωρείτε πως η ένταξη των εθνοπολιτισμικά
57. διαφορετικών παιδιών στο σχολείο μπορεί όντως να επιτευχθεί με αυτούς τους
58. τρόπους που αναφέρετε μέσω των Εικαστικών και του Κουκλοθέατρου.
59. Σ: Ναι, ναι, ναι φυσικά μπορούμε, μπορούμε. Είτε ως μέσο είτε ως απόψεις γύρω
60. γιατί τα Εικαστικά εμφανίζουν γνώσεις, εμφανίζουν τις μορφές έκφρασης,

61. εμφανίζουν συναισθήματα. Άρα μέσα από όλα αυτά θα μπορούσαμε να πούμε ότι
 62. τα παιδιά...
 63. Ε: ... εκφράζουν τον εαυτό τους.
 64. Σ: Ναι, ναι, ναι. Πώς δημιουργούν, γιατί το εκφράζουν. Τι συναισθήματα
 65. εκφράζουν, τι ιστορίες, τι γνώσεις; Άρα μέσα από την Τέχνη και τα
 66. χαρακτηριστικά της Τέχνης να εμφανίζονται κάποια θέματα.

Τέλος, αναφέρθηκε ότι η ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών προάγεται με το να παράγουν όλοι μαζί ένα μουσικό κομμάτι βάζοντας ίσως και στοιχεία από τον δικό τους πολιτισμό κάτι που μπορεί να υλοποιηθεί στο σχολείο.

[Απομαγνητοφώνηση 6]

114. ομάδα για να φτιάξουν κάτι. Αυτό είναι τρόπος ένταξης και ίσως χωρίς να
 115. φέρουν κάτι από το πολιτισμικό τους background, μιλάω για κάτι διαφορετικό
 116. τώρα, δεν λέω να φέρουν κάτι αλλά να φτιάξουν κάτι. Είναι ένας μοναδικός
 117. χώρος ισότητας με όλα τα προβλήματα τους, το δημόσιο σχολείο, δεν εννοώ
 118. μόνο το δημόσιο και τα ιδιωτικά επίσης, η έννοια σχολείο όπου όλα τα παιδιά
 119. θα πάνε σε έναν χώρο, σε μία τάξη και εκεί θα κάνουν κάτι όλοι μαζί. Είναι
 120. βαθύτατο δημοκρατικό πράγμα. Γι' αυτό δεν είναι σωστό το home schooling.

ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ (ΕΙΤΕ ΓΕΝΙΚΑ ΕΙΤΕ ΕΙΔΙΚΑ)
 ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ
 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ.

Οι συνεντευξιαζόμενοι στην ερώτηση για τις προϋποθέσεις της συμβολής των Τεχνών (ή του αντικείμενου διδασκαλίας τους) στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών παρουσίασαν μεγάλη ποικιλία. Αναφέρθηκε ότι βασική προϋπόθεση αποτελεί η αναγνώριση της σημασίας και της αξίας των Τεχνών. Ως προς το αντικείμενο του Χορού κύρια προϋπόθεση για την ένταξη των μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα επισημάνθηκε ότι είναι η ύπαρξη κατάλληλων υλικοτεχνικών υποδομών αλλά και η ένταξη των Τεχνών στο σχολείο από νωρίς. Ακόμα, ως προς το αντικείμενο της Μουσικακής Εκπαίδευσης αναφέρθηκε ότι επίσης περιλαμβάνεται η υλικοτεχνική υποδομή αλλά και ο κατάλληλος σχεδιασμός και στοχοθεσία, η γνώση των ιδιαιτεροτήτων του κοινού (για

την περίπτωση των μουσείων), η ανοιχτή οπτική, η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και ελεύθερης έκφρασης.

[Απομαγνητοφώνηση 1]

69. Σ: Ναι δεν ξέρω... Πάλι μου έρχεται πολύ γρήγορα στο μυαλό ότι, μμ, στην
70. Ελλάδα, εε, δεν έχουμε δώσει την σημασία που χρειάζεται...
71. Ε: Άρα θεωρείτε απαραίτητη την σημασία;
72. Σ: Ναι. Την σημασία, την αξία που έχουν οι Τέχνες στην εκπαίδευση. Δηλαδή δεν
73. ξέρω αν εσείς για παράδειγμα στο Νηπιαγωγείο θα μπορείτε να κάνετε
74. δημιουργικό χορό γιατί μπορεί προφανώς οι υλικοτεχνικές υποδομές να μην
75. ενισχύουν αυτή σας την πρόθεση για δημιουργικό χορό. Λέω λοιπόν ότι ένα
76. ζήτημα είναι οι Τέχνες δεν έχουν την θέση που τους αρμόζει και τους ταιριάζει
77. στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.
93. την αλλάξουμε. Εμμ, οπότε ένα ζήτημα είναι η ένταξη των Τεχνών στο σχολείο.
94. Ε: Μάλιστα.
95. Σ: Τώρα από την στιγμή που θα ενταχθούν οι Τέχνες στο σχολείο, γιατί από
96. πολύ μικρή ηλικία τα παιδιά θα έχουν την δυνατότητα να έρθουν σε επαφή και σε
97. μια φάση που δεν θα έχουν, ας πούμε, ακόμα τις φοβίες, τις ενοχές ή όλα τα
98. ταμπού που η κοινωνία κατασκευάζει και τα παιδιά τα ίδια τα σωματοποιούν όσο
99. θα είναι καλύτερη όλη αυτή, ας πούμε, η εμπλοκή τους με τις Τέχνες.

[Απομαγνητοφώνηση 3]

129. Σ: Με σωστό σχεδιασμό, σωστή στοχοθεσία και από 'κει και πέρα η γνώση
130. του αντικείμενου, δηλαδή αυτό που σας είπα και προηγουμένως. Θα πρέπει
131. είτε ο εκπαιδευτικός το σχεδιάσει αυτό είτε ο μουσειοπαιδαγωγός το
132. σχεδιάσει αυτό να έχουν δύο βασικές προτεραιότητες. Η μία να γνωρίζουν
133. καλά το κοινό τους και να ξέρουν καλά ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες τους
134. γενικότερα, όχι μόνο σε ομάδες που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς
135. αλλά σε οποιαδήποτε ομάδα. Και το δεύτερο είναι να έχουν μία έτσι ανοιχτή
136. οπτική στον τρόπο που αντιμετωπίζουν τα μουσειακά αντικείμενα και θέματα.
137. Αυτό που σας είπα προηγουμένως, να μπορέσουν ακριβώς, εε, να διηγηθούν
138. σε εισαγωγικά ή να επεξεργαστούν τα αντικείμενα με τέτοιο τρόπο ώστε να
139. δίνουν δυνατότητες οι οποίες τους επιτρέπουν να αναδείξουν τις
140. διαπολιτισμικές τους διαστάσεις αλλά και να δώσουν δυνατότητες ενός

141. ουσιαστικού διαλόγου όπου παραδείγματος χάρη κάθε συμμετέχοντας, εάν
 142. έχουμε μία ομάδα που έχει παραδείγματος χάρη διαφορετικές πολιτισμικές
 143. καταβολές να εκφράσει, να νιώσει σίγουρος για να εκφράσει την δικιά του
 144. εμπειρία και επαφή, αυτό που κουβαλάει μέσα του και να το αντιπαραβάλει
 145. με άλλον ή να το συζητήσει με άλλον και μέσα από αυτό και να τονωθεί η
 146. αυτοπεποίθηση του για αυτό που είναι και να μπορέσει να γίνει καλύτερα, εε,
 147. να υπάρχει μία κοινωνική αλληλεπίδραση σε όλη αυτή τη δράση. Δίνω πολύ
 148. μεγάλη βαρύτητα. Και αυτό βέβαια εξαρτάται από την στοχοθεσία, από τις
 149. μεθόδους και τα μέσα, έτσι; Δηλαδή τα πολύ βασικά πράγματα αλλά είναι το
 150. με ποιο σκεπτικό τα βλέπεις.
 151. Ε: Αυτές δηλαδή είναι οι προϋποθέσεις για την επίτευξη...
 152. Σ: Ναι, φυσικά. Υπάρχουν πάρα πολλές άλλες προϋποθέσεις, η υλικοτεχνική
 153. υποδομή, η δυνατότητα των εκπαιδευτικών να βγουν έξω από το μουσείο, εε,
 154. έξω από το σχολείο για να επισκεφτούν το μουσείο, η δυνατότητα των
 155. σχολείων να προσφέρουν. Υπάρχουν πολλά πρακτικά, έτσι; μιλάμε τώρα σ’

Επίσης, επισημάνθηκε ότι απαραίτητο για να ενταχθούν τα παιδιά που προέρχονται από διαφορετικά εθνοπολιτισμικά περιβάλλοντα είναι να υπάρχει ένα πλαίσιο ελεύθερης έκφρασης, συνεργασίας και δημιουργίας.

[Απομαγνητοφώνηση 2]

74. Σ: Να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο, εε, ελεύθερης έκφρασης και δημιουργίας αυτό
 75. θεωρώ.
 76. Ε: Μμ.
 77. Σ: Δεν ξέρω αν θέλετε και κάτι πιο λεπτομερές αλλά βασικά αυτό. Συνεργασία
 78. μέσα από την δημιουργία της Τέχνης ή η από κοινού πάλι ομαδικοί, εε, τρόποι
 79. απόλαυσης, το να ακούσουν μαζί ένα κομμάτι μουσικής, το να δουν ωραία έργα
 80. Τέχνης, το να παίζουν μαζί μουσική ή να δημιουργήσουνε θεατρικές
 81. παραστάσεις, ζωγραφική, γλυπτική ή οτιδήποτε...
 82. Ε: Και άλλες μορφές Τέχνης;
 83. Σ: Ναι, ναι. Όποια μορφή Τέχνης.
 84. Ε: Είναι η βασική προϋπόθεση για την ένταξη;
 85. Σ: Ναι.

Επιπρόσθετα, αναφέρθηκε από τους συνεντευξιαζόμενους ότι απαραίτητες προϋποθέσεις αποτελούν οι γνώσεις, η ενασχόληση και η ευαισθητοποίηση του εκπαιδευτικού αλλά και το υλικό.

[Απομαγνητοφώνηση 4]

54. Σ: Προϋπόθεση είναι να βρεθούν τα παιδιά καταρχήν, δεύτερον ο δάσκαλος να
55. θέλει να είναι ενημερωμένος και να έχει αυτήν την ευαισθησία.
72. Σ: Θεωρώ ότι η πράξη, δηλαδή η
73. δραστηριότητα μπορεί να, να εκμαιεύσει από το παιδί πάρα πολλά στοιχεία και
74. παράλληλα να το ενώσει με το άλλο γιατί αν βάλει... ένα πολύ σημαντικό είναι
75. να τοποθετήσουμε τα έργα, να εκθέσουμε τα έργα των παιδιών ενώπιον ενώπιω
76. για τα δούνε τα ίδια τα παιδιά τα έργα τους οπότε αναγκαστικά μέσω της εικόνας
77. αυτά έχουν επικοινωνία.
78. Ε: Ειδικά όταν προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς;
79. Σ: Βεβαίως. Και εκεί μπορούμε να παράξουμε και υλικό δηλαδή μπορούμε να
80. καταλάβουμε και τον πολιτισμό του καθενός και γίνεται και μία ανταλλαγή
81. πολιτισμών μέσα στον ίδιο τον χώρο.

[Απομαγνητοφώνηση 5]

75. Σ: Ο δάσκαλος ή αυτός που θα...
76. Ε: ...ασχοληθεί...
77. Σ: ...που θα ασχοληθεί πρέπει να κατέχει.
78. Ε: Να είναι γνώστης δηλαδή;
79. Σ: Να είναι γνώστης. Πρέπει να είναι γνώστης πολιτισμών. Ντάξει, Το πρώτο. Να
80. έχει υλικό. Χωρίς το υλικό δεν μπορεί. Δεν μπορούμε μέσα από τον προφορικό
81. λόγο. Πρέπει να έχουμε εικόνες, είτε αυτές είναι επίπεδες ζωγραφικά ή μπορεί να
82. είναι τρισδιάστατα κατασκευές ή μπορεί να είναι κούκλες ή ακόμα μπορεί να
83. είναι θεατρικά ή κινηματογραφικά.
84. Ε: Μμ.
85. Σ: Ή μπορεί να είναι και κίνηση, μπορεί να είναι και μουσική. Όλα μπορούν να
86. είναι αρκεί να προέρχονται από κάποια χώρα. Άρα ο εκπαιδευτικός να έχει
87. γνώσεις και να υπάρχει το υλικό.
88. Ε: Άρα αυτές είναι οι δύο βασικές προϋποθέσεις;
89. Σ: Οι βασικές, οι βασικές και κατά πόσο θέλει ο, μετά, ο εκπαιδευτικός να

90. προσεγγίσει γιατί μπορεί να κατέχομε αλλά δεν μας ενδιαφέρει.
 91. Ε: μάλιστα.
 92. Σ: Ένα ζήτημα πολύ σημαντικό.
 93. Ε: Δηλαδή χρειάζεται πολύ ενασχόληση για αυτό;
 94. Σ: Ενασχόληση, ευαισθητοποίηση κατά πόσο θέλει να εντάξει ή τα παιδιά να
 95. γνωρίσουν τους πολιτισμούς.

Τέλος, σχετικά με το αντικείμενο της Μουσικής τονίστηκε ότι βασικές προϋποθέσεις για την ένταξη των μαθητών αποτελούν η θεώρηση ότι η Μουσική δεν είναι στατική αλλά δημιουργεί ιδέες και ότι η λήψη αποφάσεων πρέπει να γίνεται με βάση τις ανάγκες των παιδιών.

[Απομαγνητοφώνηση 6]

137. Σ: Είναι πράγματα που έχουμε πει. Πρώτον, να μην θεωρείς την Μουσική ως
 138. ένα στατικό αντικείμενο, να μην θεωρείς τα κομμάτια ως αντικείμενα που
 139. απλώς έρχονται στο τραπέζι, να μην θεωρείς ότι η Μουσική απλώς
 140. καθρεπτίζει ιδέες, η Μουσική δημιουργεί ιδέες.
 141. Ε: Μμ.
 142. Σ: Άρα μπορείς φτιάχνοντας κάτι μέσα στο σχολείο, εννοώ να δημιουργήσεις
 143. νοήματα που να γίνουν κοινά σε όλους και αυτό να βοηθά την ένταξη όπως
 144. είπαμε πριν. Η διαφορετικότητα και η κριτική σκέψη η οποία προϋποθέτει το
 145. να καταλαβαίνουμε την διαφορετικότητα ως διαφορά και όχι ως ιεραρχία, εε,
 146. και το να ακούμε τα παιδιά δηλαδή ο λόγος τους... ο λόγος τους να έχει
 147. σημασία για αυτό που κάνουμε. Να μην τον πετάμε στα σκουπίδια ή να μην
 148. τον χρησιμοποιούμε με το «ακούμε μεν λιγάκι» αλλά κάνουμε αυτό που
 149. θέλουμε. Εννοώ να έχει το μεγαλύτερο δυνατόν, εε, όσο το δυνατόν
 150. περισσότερο ενεργό ρόλο στο πώς πάνε τα πράγματα μέσα στην τάξη, τι λέμε
 151. κάθε φορά, ποιος λέει τι, τι θα κάνουμε μετά.

Ως προς την ερώτηση για τις δυσκολίες που υπάρχουν σήμερα στην υλοποίηση της ένταξης των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα οι συνεντευξιαζόμενοι έδωσαν διαφορετικές απαντήσεις. Μία από τις δυσκολίες που αναφέρθηκε είναι η αδυναμία μετάβασης από την θεωρία στην πράξη.

[Απομαγνητοφώνηση 1]

123. Σ: Ναι. Εγώ νομίζω ότι όσο και να το κατανοούμε αυτό θεωρητικά είναι πολύ
124. διαφορετικό να το βιώσουμε...
125. Ε: Να το κάνουμε πράξη;
126. Σ: Ναι. Να το κάνουμε πράξη. Να φέρω ένα παράδειγμα από τον εαυτό μου
127. γιατί στα μαθήματα εδώ στο Πανεπιστήμιο έχω παιδιά τα οποία έχουν
128. ιδιαιτερότητες...

Επίσης, κάποιοι από τους συνεντευξιαζόμενους επισήμαναν ως δυσκολία την φοβία της κοινωνίας, την αδυναμία της να ενημερώσει κατάλληλα τους δασκάλους αλλά και το ότι δάσκαλοι δεν είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι.

[Απομαγνητοφώνηση 2]

88. Σ: Είναι η γενική αντίληψη που επικρατεί δυστυχώς, ειδικά στην ελληνική
89. κοινωνία, να θέλουμε να περιχαρακώσουμε τον δικό μας κόσμο από τον κόσμο
90. του άλλου από το φόβο, ο οποίος καλλιεργείται πολλές φορές από τα Μέσα, όχι
91. πολλές φορές, κυρίως από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και παράδειγμα τώρα
92. όλο αυτό το πρόγραμμα για τους μετανάστες.
93. Ε: Που είναι και πολύ επίκαιρο...
94. Σ: Ναι. Αυτό δημιουργεί φόβο που δεν αφήνει τον απλό άνθρωπο να ανοιχτεί.

[Απομαγνητοφώνηση 4]

91. Σ: Επειδή δεν είμαι πολύ ενημερωμένη σε αυτό το θέμα θεωρώ ότι, φαντάζομαι
92. ότι οι δυσκολίες οφείλονται καταρχήν σε ένα ευρύτερο σχέδιο, κοινωνικό
93. πλαίσιο. Θα πρέπει η κοινωνία να ενδιαφερθεί και βέβαια να ενημερώσει τους
94. δασκάλους με τον κατάλληλο τρόπο γιατί εγώ πιστεύω πάρα πολύ στον δάσκαλο,
95. ως δασκάλα με τον γενικότερο όρο [χαμόγελο] πιστεύω πολύ στον δάσκαλο. Ο
96. δάσκαλος είναι πρέπει να είναι πολύ ευαίσθητος και ενημερωμένος, εάν βάλει ένα
97. δάσκαλο ο οποίος δεν είναι ενημερωμένος, δεν έχει ευαισθησίες πάνω σε αυτά
98. τα θέματα είτε το κάνει είτε όχι είναι το ίδιο, το κάνουν και μόνο τους τα
99. παιδάκια έξω. Εάν είναι όμως οργανωμένο το σχέδιο, εάν υπάρχει ένα πρόγραμμα
100. γενικότερο εε τότε νομίζω ότι όλα μπορούν να πάνε πολύ καλά. Δεν πιστεύω
101. στο τυχαίο, γι' αυτό. Δεν πιστεύω ότι κάτι γίνεται μόνο του.

Παράλληλα, αναφέρθηκαν πιο πρακτικές δυσκολίες όπως είναι για παράδειγμα η προσευχή στις ρουτίνες του σχολείου αλλά και η ελλιπής κατάρτιση των εκπαιδευτικών. Η ύλη επίσης επισημάνθηκε ως δυσκολία διότι δεν περιλαμβάνει διαπολιτισμική στοχοθεσία και περιεχόμενα.

[Απομαγνητοφώνηση 3]

182. Σ: Φαντάζομαι πολλές. Πολλές, δηλαδή φαντάζομαι ότι πρώτη είναι η πρωινή
183. προσευχή, είναι μια δυσκολία ένταξης. Είναι θέματα φιλοσοφίας εκπαίδευσης
184. και θέματα κατάρτισης εκπαιδευτικών και κατά πόσο αυτοί μπορούν να
185. ανταποκριθούν σε αυτό το πράγμα και από την άποψη πρακτικών ζητημάτων
186. και από την άποψη κατά πόσο τέτοιου είδους στοχοθεσίες και διαπολιτισμικά
187. περιεχόμενα διέπουν γενικότερα την ύλη αν θέλετε και αυτά που προτείνονται
188. στους εκπαιδευτικούς και κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί είναι απαραίτητα
189. καταρτισμένοι για να μπορέσουν να αξιοποιήσουν και δουν αυτές τις
190. διαφορές.
191. Ε: Για να μπορέσουν να υποστηρίξουν την ένταξη αυτή;
192. Σ: Ακριβώς.

Επιπρόσθετα, τονίσθηκε ότι οι γονείς συχνά αδυνατούν να συνεργαστούν με τους εκπαιδευτικούς γεγονός που δυσχεραίνει την κατάσταση και κατά συνέπεια την ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών. Ακόμα, αναφέρθηκε ότι η κοινωνία αδυνατεί τις περισσότερες φορές να προμηθεύει τον εκπαιδευτικό με κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό.

[Απομαγνητοφώνηση 5]

123. Σ: Ο εκπαιδευτικός παίζει ρόλο πιστεύω.
124. Ε: Μμ.
125. Σ: Ναι, έχει τον κυρίαρχο λόγο αλλά και οι γονείς πιστεύω.
126. Ε: Δηλαδή αυτοί θα έπρεπε να ενδιαφερθούν περισσότερο; Αυτές είναι οι
127. δυσκολίες;
128. Σ: Πιστεύω ότι αυτές είναι οι δυσκολίες. Αν δηλαδή θέλει ο εκπαιδευτικός
129. από τη μια πλευρά και θέλει και ο γονιός, ο ένας να τροφοδοτήσει τον άλλο
130. και ειδικά τον εκπαιδευτικό πιστεύω ότι θα γίνει.
131. Ε: Μπορεί να γίνει κάτι εννοείτε;

132. Σ: Η πολιτεία να εφοδιάσει τον εκπαιδευτικό με ανάλογο υλικό, γιατί ο
 133. εκπαιδευτικός τι να πρωτοκάνει;
 134. Ε: Μμ.
 135. Σ: Άρα πρέπει να επιμορφωθεί, πρέπει υλικό να συγκεντρώσει και να έχει την
 136. έγκριση και των γονιών.
 137. Ε: Άρα αν κατάλαβα καλά η πολιτεία πρέπει να προσφέρει στον εκπαιδευτικό
 138. και κατάρτιση αλλά και το σωστό υλικό και σε δεύτερο επίπεδο είναι οι γονείς
 139. οι οποίοι πρέπει να συνεργαστούν με τον δάσκαλο για να μπορέσουν να
 140. προάγουν την ένταξη αυτών των παιδιών, σωστά;
 141. Σ: Ναι, έτσι είναι. Έτσι, δηλαδή πιστεύω ότι η πολιτεία, ο εκπαιδευτικός και
 142. οι γονείς είναι οι τρεις που θα βοηθήσουν το παιδί. Εκ φύσεως δηλαδή, εκ
 143. γενετής θέλει να γνωρίσει, θέλει να γνωρίσει τα πάντα και να γνωρίσει και
 144. άλλους πολιτισμούς και αυτό είναι γιατί έχει την μεγαλύτερη περιέργεια. Και
 145. για να μην του κόψουμε την περιέργεια για άλλους πολιτισμούς, γι' αυτό
 146. κάνουμε ταξίδια.

Τέλος, ένας από τους συνεντευξιαζόμενους εστίασε στους δασκάλους μουσικής και ανέφερε σαν δυσκολίες την μειωμένη επαφή των μουσικών με τα παιδιά λόγω φόρτου εργασίας αλλά και τους περιορισμούς που θέτουν οι εθνικές εορτές οι οποίες δεσμεύουν αρκετό από τον χρόνο «εργασίας» μέσα στην τάξη «επιβάλλοντας» την εκμάθηση συγκεκριμένων τραγουδιών. Ακόμα, μέσα από ένα παράδειγμα επισημάνθηκε η αδυναμία της διαρκής επεξεργασίας ενός θέματος από τους εκπαιδευτικούς αλλά και η θεώρηση από κάποιους εκπαιδευτικούς ότι τα μουσικά στυλ καθρεφτίζουν μία ιεραρχία των πολιτισμών και όχι την διαφορετικότητα.

[Απομαγνητοφώνηση 6]

159. Σ: Η αδυναμία των δασκάλων, η αδυναμία- η αδυνατότητα εννοώ να έχουν
 160. διαρκή επαφή με τα παιδιά, για τους μουσικούς μιλάω γιατί ένας μουσικός
 161. πηγαίνει σε τρία ή τέσσερα δημοτικά. Είναι πάρα πολύ σοβαρό πράγμα. Ένα
 162. άλλο πράγμα είναι η εμμονή πάρα πολλών σχολείων στο απαράδεκτο γραφικό
 163. των εθνικών γιορτών. Δηλαδή επιβάλλουν στον μουσικό να δουλέψει πάρα
 164. πολλές ώρες για πολύ συγκεκριμένα πράγματα που θέλει το σχολείο να κάνει
 165. το σχολείο στις συγκεκριμένες γιορτές δεδομένου ότι κάθε σχολείο,
 166. καταλαβαίνεις, τρία-τέσσερα σχολεία θέλουν τη γιορτή τους καταλαβαίνει τι

167. κάνει αυτός ο άνθρωπος από τον Σεπτέμβρη. Αυτά τα πράγματα είναι πολύ
168. σοβαρά πράγματα που δεν τα σκέφτεται το παιδί. Εε, αυτό δεν σημαίνει πως
169. δεν πρέπει να μιλάμε για τις δυνατότητες της μουσικής και των δυσκολιών
170. αλλά πρέπει να καταλαβαίνουμε όταν βλέπουμε ένα μουσικό και που
171. δουλεύει αυτός ο άνθρωπος. Στο Νηπιαγωγείο έχετε μεγαλύτερη ευχέρεια
172. γιατί κάνετε όλα τα πράγματα και άρα μπορείτε να κάνετε, να καταναίμετε τον
173. χρόνο σας με έναν τρόπο ισορροπημένο και δεν χρειάζεται ας πούμε τέτοια
174. εμμονή με τις γιορτές της χώρας. Αυτό είναι το βασικότερο πρόβλημα, πρέπει
175. να έχω κάποια διάρκεια για να μπορέσω να αποκτήσω κάποιο βάθος.
176. Ε: Μμ.
177. Σ: Αυτό που είπα πριν, τα τραγούδια για να έρθουν στο σχολείο, να τα μάθει
178. ο δάσκαλος και να τα μάθουν και τα παιδιά θέλει χρόνο. Ένα καταπληκτικό
179. συμβάν με το θέατρο στο σχολείο που είναι η κόρη μου, τους ζήτησαν να
180. φτιάξουν ένα θεατρικό όπως εγώ ζητάω να φτιάξουν συνθέσεις τα παιδιά με
181. τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Και ξαφνικά χάσαμε την Κατερίνα από το σπίτι και
182. για τρεις ώρες έγραφε και έσβηνε με -πώς να σου πω;- με τέτοια ένταση που
183. όχι μόνο έφτιαξε το θεατρικό γράφοντας και σβήνοντας, αλλά έφτιαξε πάρτες
184. δηλαδή τι θα πει κάθε ηθοποιός, εσύ λες αυτό, τι κάνει ο ένας, τι κάνει ο
185. άλλος. Δευτέρα δημοτικού όλο αυτό. Για πέντε ηθοποιούς. Αυτό το πράγμα
186. έγινε, δεν είχε καθόλου follow up και λέγαμε τι γίνεται; Αυτή η δασκάλα δεν
187. γνωρίζει, μυαλό δεν έχει;- πετάει κάτι τόσο σπουδαίο και μετά το παρατάει;
188. Πάρ' το και βάλτο στο παράδειγμα του διαπολιτισμικού και τα διάφορα
189. τραγούδια που είπαμε πριν που είπαμε πριν. Πρέπει να υπάρχει διάρκεια.
190. Υπάρχει πρόβλημα ότι δεν είναι κατανοητή η διαφορά στις μουσικές των
191. λαών. Γενικά δεν είναι αυτονόητο στην κοινωνία ότι θεωρείται απλώς
192. διαφορά.
193. Ε: Μμ.
194. Σ: Είναι ιεραρχία. Αυτό λοιπόν μπλοκάρει τα πράγματα. Εννοείται πως το
195. έχουν λύσει. Εννοείται πως ο μουσικός, ο Νηπιαγωγός, η Νηπιαγωγός το έχει
196. λύσει το πρόβλημα αυτό, αλλιώς τι συζητάμε; Δηλαδή αν νομίζει ότι ο Μπαχ
197. μόνο είναι το αλάτι της γης και τους μαθαίνει μόνο να διαβάζουν νότες τότε
198. δεν συζητάμε για διαπολιτισμική εκπαίδευση. Γεια σας. Όλα αυτά που λέω
199. προϋποθέτουν ότι ο δάσκαλος θεωρεί τα μουσικά στυλ εκφράσεις της
200. διαφορετικότητας και όχι εκφράσεις μιας ιεραρχίας πολιτισμών. Εντάξει; Το

201. προϋποθέτω αυτό. Μπορεί να θεωρηθεί και αυτό δυσκολία αν δεν είναι
202. λυμένο.

ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ «ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ» ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΙΣ ΤΕΧΝΕΣ.

Οι συνεντευξιαζόμενοι εξέφρασαν ποικίλες απαντήσεις στην ερώτηση για τους τρόπους προώθησης της «συνάντησης» Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης στις Τέχνες. Αρχικά, εκφράστηκε ότι προϋποθέσεις είναι η ύπαρξη πανεπιστημιακών μαθημάτων αλλά και η «παροχή» μαθημάτων στην κοινωνία, η πληροφόρηση μέσω της τηλεόρασης και η πραγματοποίηση ημερίδων.

[Απομαγνητοφώνηση 1]

167. Σ: Ναι. Εντάξει, το ένα θα μπορούσε να είναι μαθήματα, το δεύτερο θα
168. μπορούσαμε να έχουμε εκπομπές στην τηλεόραση, το τρίτο θα μπορούσαμε
169. να έχουμε...
170. Ε: Να υπάρχει δηλαδή πληροφόρηση;
171. Σ: Ακριβώς. Πάρα πολύ ωραία το έθεσες. Να υπάρξει ευρύτερη
172. πληροφόρηση, να υπάρχουνε προγράμματα για την κοινωνία, δηλαδή ας
173. πούμε, ξέρω 'γω, στο πλαίσιο του Πανεπιστημίου θα μπορούσαμε να έχουμε
174. μαθήματα, τα οποία... να φέρω ένα παράδειγμα, το Χορό, να μπορέσουμε να
175. κάνουμε μία προσφορά στην κοινωνία, δηλαδή να οργανωθούμε εμείς μέσα
176. στην κοινωνία και να κάνουμε μαθήματα σε αυτούς. Αλλά και πάλι ο τρόπος
177. με τον οποίο λειτουργεί το σύστημα μας ας πούμε, που εγώ είμαι εδώ μόνο
178. τρεις μέρες και δεν έχω χρόνο να είμαι εδώ, πάλι δεν μου επιτρέπει να
179. οργανώσω τις ομάδες των φοιτητριών που φαντάζομαι ότι θα είναι πάρα πολύ
180. ανοιχτές και να το πραγματοποιήσουμε. Δηλαδή πάλι υπάρχουνε δυσκολίες
181. λόγω του συστήματος.
182. Ε: Μμ.
183. Σ: Θα 'θέλα πάρα πολύ να έχουμε μαθήματα με την κοινωνία και
184. πληροφόρηση της κοινωνίας και συζήτηση με την κοινωνία. Και προφανώς
185. στην τηλεόραση και να καλέσουμε και δημοσιογράφους και να μιλήσουμε και
186. να έχουμε και παραδείγματα και να κάνουμε και ημερίδες.

Επιπρόσθετα, ως προς τα Μουσεία ένας από τους συνεντευξιαζόμενους τόνισε ότι για να πραγματοποιηθεί η συνάντηση αυτή πρέπει τα μουσεία να ανοιχτούν σε όλο το εύρος του κοινού, να συμβάλλουν στην εξέλιξη της κοινωνίας, να υπάρχει η κατάλληλη κατάρτιση των εκπαιδευτικών, ο σωστός προγραμματισμός, η διαμόρφωση κατάλληλων προγραμμάτων αλλά και η συνεργασία μεταξύ του μουσείου και των εκπαιδευτικών.

[Απομαγνητοφώνηση 2]

98. Σ: Εε, νομίζω ότι, φαντάζομαι μάλλον, μάλλον όχι φαντάζομαι, από εμπειρία που
99. έχω και η διαπολιτισμική εκπαίδευση στηρίζεται πάρα πολύ στην Τέχνη, στην
100. χρήση δηλαδή όλων αυτών που είπαμε γύρω από την Τέχνη, αλλά και η
101. Μουσειακή Εκπαίδευση, επειδή και τα μουσεία έχουν ως αντικείμενο, ως
102. θεματικό τους περιεχόμενο τις Τέχνες βασική, βασικός προβληματισμός των
103. μουσείων εδώ και... τα τελευταία χρόνια είναι το πώς θα ανοίξουν τα μουσεία
104. προς όλους, πώς θα συμβάλλουν στην εξέλιξη της κοινωνίας και με βασικό
105. κριτήριο την συνάντηση, πώς θα γίνουν τα μουσεία συνάντηση των
106. διαφορετικών ανθρώπων και των πολιτισμών.

[Απομαγνητοφώνηση 3]

197. Σ: Εε, από την πλευρά παραδείγματος χάρη... εε, αυτό πάλι το ίδιο θα
198. απαντήσω. Μπορεί να γίνει με την κατάλληλη κατάρτιση των εκπαιδευτικών
199. και όσον αφορά το κομμάτι των μουσείων που εκεί εμπεριέχονται και τα
200. μουσεία Τέχνης με την αντίστοιχη, εε, τον αντίστοιχο προγραμματισμό και
201. την διαμόρφωση προγραμμάτων που μπορεί να θέσουν τέτοιους στόχους που
202. είπαμε στην αρχή, δηλαδή να δουν τα ίδια τα περιεχόμενα του μουσείου με
203. ένα σκεπτικό διαπολιτισμικό και να διαμορφώσουν αντίστοιχες δράσεις,
204. δηλαδή και από τις δύο πλευρές και φυσικά, πάρα πολύ σημαντικό, η μεταξύ
205. τους συνεργασία. Να είναι σύντροφοι σε αυτήν την πορεία και όχι ό,τι
206. προσφέρει ο ένας και ό,τι προσφέρει ο άλλος το παίρνει και τελειώνει.
207. Δηλαδή αυτό είναι πολύ δύσκολο να γίνει όταν μιλάμε για διαπολιτισμική
208. εκπαίδευση.
209. Ε: Άρα στην ουσία αυτό που λέτε είναι ότι για να επιτευχθεί αυτή η
210. συνάντηση τα μουσεία πρέπει να έχουν κάποιες δράσεις οι οποίες είναι
211. διαπολιτισμικές;

212. Σ: Ναι. Μπορεί να έχουν κάποιες δράσεις οι οποίες είναι διαπολιτισμικές.

Επίσης, τονίσθηκε ότι εκτός από την σωστή κατάρτιση των εκπαιδευτικών, η οποία πρέπει να είναι διαρκής, προϋποθέσεις αποτελούν και οι συζητήσεις με τους γονείς όλων των μαθητών για αλλαγή μιας πιθανώς λανθασμένης νοοτροπίας και η αλλαγή της θεώρησης της υπεροχής κάποιου πολιτισμού διότι δεν υπάρχουν ανώτεροι και υποδεέστεροι λαοί.

[Απομαγνητοφώνηση 5]

160. Σ: Κατάρτιση. Κατάρτιση. Τώρα η κατάρτιση έχει πάρα πολλές μορφές.

161. Κατάρτιση βέβαια όχι μόνο κάποιων λίγων ωρών. Εντάξει, μ' ένα σεμινάριο

162. το οποίο γίνεται τόσο λίγο δεν υπάρχει αποτέλεσμα. Χρειάζεται αρκετός

163. χρόνος, χρειάζεται αρκετό υλικό, χρειάζεται επισκέψεις, χρειάζεται

164. συναντήσεις με τους λαούς. Χρειάζεται συναντήσεις με τους γονείς γιατί όπως

165. ξέρουμε σήμερα είναι το «α» οι γονείς.

166. Ε: Μμ. Για ποιο λόγο;

167. Σ: Γιατί οι γονείς κρίνουν το τι θέλουν να μάθουν τα παιδιά τους.

168. Ε: Μμ.

169. Σ: Και πολλές φορές επεμβαίνουν. Άρα είναι δηλαδή, πρέπει να πείσουμε και

170. τον γονιό ότι είναι καλό να μάθει και τους άλλους πολιτισμούς, γιατί είναι

171. αναγκαίο. Γιατί βλέπουμε και αντιδράσεις σε αυτές τις περιπτώσεις. Πάρα

172. πολλές αντιδράσεις.

173. Ε: Εννοείτε τους γονείς των παιδιών της κυρίαρχης ομάδας;

174. Σ: Όχι μόνο αυτό. Και το αντίθετο. Και οι δύο, δεν είναι... είναι όλοι οι

175. γονείς. Δεν μιλάμε για αυτούς που έχουν έρθει από κάποια άλλη χώρα αλλά

176. και οι γονείς της χώρας αυτής. Δεν θέλουν να μάθουν για τους άλλους

177. πολιτισμούς. Και όμως είναι πολύ ωραίο.

178. Ε: Άρα στην ουσία αυτό που πιστεύετε ότι είναι απαραίτητο για να ενισχυθεί

179. και να επεκταθεί αυτή η συνάντηση είναι από τη μία πλευρά η σωστή

180. κατάρτιση των εκπαιδευτικών όχι μόνο με ένα ή δύο σεμινάρια αλλά με

181. αρκετή ενασχόληση με το συγκεκριμένο αντικείμενο και από την άλλη

182. πλευρά είναι οι γονείς οι οποίοι πρέπει και αυτοί κατά κάποιο τρόπο να είναι

183. πιο ανοιχτοί και να θέλουν να παιδιά τους να γνωρίσουν άλλους πολιτισμούς,

184. σωστά;

185. Σ: Πολύ σωστά. Αν δούμε το παράδειγμα με τους Τσιγγάνους... που
 203. Σ: Και πρέπει να εξετάσουμε και να σκεφτούμε ότι δεν είμαστε μόνοι μας. Να
 204. σκεφτούμε ότι υπάρχουν και άλλοι. Και δεν είμαστε εμείς οι τέλειοι, δεν
 205. είμαστε εμείς οι παντογνώστες και οι υπόλοιποι υποδεέστεροι και ότι
 206. εκφράζουμε δεν είναι μόνο αυτό. Αν δούμε και τις άλλες απόψεις πιστεύω
 207. πως θα γίνουμε πιο πλούσιοι, πιο πλούσιοι σε πολλά πράγματα, στον
 208. πολιτισμό, στην ζωή την καθημερινή γιατί αυτό είναι το παν.

Παράλληλα, όπως εξέφρασαν οι συνεντευξιαζόμενοι προϋποθέσεις για την συνάντηση της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και της Εκπαίδευσης στις Τέχνες αποτελούν οι σωστές ενέργειες του σχολείου και των εκπαιδευτικών, η κατάλληλη οργάνωση και ο εθελοντισμός.

[Απομαγνητοφώνηση 4]

129. Σ: Λοιπόν... ο βασικότερος τρόπος θεωρώ ότι είναι το σχολείο.
 130. Ε: Μμ.
 131. Σ: Εε. Το σχολείο είναι μία εστία γνώσης και πολιτισμού. Κατά συνέπεια
 132. πρέπει όλα να περνάν από εκεί και να φιλτράρονται μέσα από το σχολείο που
 133. η ευθύνη κατά κύριο λόγο πέφτει στο δάσκαλο. Ο δάσκαλος είναι ένα πολύ
 134. βασικό, ζωντανό τμήμα της εκπαίδευσης αλλά θα πρέπει αυτό πάλι να γίνεται
 135. οργανωμένα, με σχέδιο και να μην αφήνεται στην ευθιξία του καθενός όπως
 136. γίνεται πάρα πολλές φορές γιατί άλλα εθελοντισμός και άλλο μεμονωμένη
 137. ευθιξία που προβάλλει κάποιος για να προάγει κάτι.
 138. Ε: Μμ.
 139. Σ: Εγώ θεωρώ ότι πρέπει και μέσα από τον εθελοντισμό και κυρίως μέσα από
 140. το σχολείο. Αλλά και να μην ζητάμε όλο από τον δάσκαλο να έρθουνε....
 141. Ε: ...από την δικιά του πλευρά...
 142. Σ: ...από την δικιά του πλευρά και δια της Θείας Επιφοιτήσεως. Θα πρέπει
 143. όλο αυτό να είναι οργανωμένο, πολύ καλά σχεδιασμένο και δεν πιστεύω ότι
 144. μπορεί να γίνει κάτι το οποίο δεν είναι πολύ καλά σχεδιασμένο και
 145. μελετημένο.
 146. Ε: Άρα αν κατάλαβα καλά, κατά τη γνώμη σας οι τρόποι συνάντησης των δύο
 147. αυτών στοιχείων είναι η συμβολή του σχολείου, ο δάσκαλος και η καλή
 148. οργάνωση;

149. Σ: Ναι, ναι.

Τέλος, αναφέρθηκε ότι προϋπόθεση αποτελεί η σύνδεση όλων των Τεχνών μεταξύ τους διότι με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται πιο εύκολα το διαπολιτισμικό στοιχείο και από κοινού δημιουργία των μαθητών η οποία στοχεύει στην διαπολιτισμικότητα.

[Απομαγνητοφώνηση 6]

206. Σ: Ένας τρόπος είναι όταν συνδέονται οι Τέχνες μεταξύ τους. Όταν κάνεις

207. θέατρο σε ένα μουσικό σχολείο μπορείς να διαλέξεις θέματα, τρόπους

208. δουλειάς και μουσικές ή τρόπους να κάνεις μουσική οι οποίοι όλοι μαζί να

209. δουλεύουν το διαπολιτισμικό στοιχείο.

210. Ε: Μάλιστα.

211. Σ: Αυτός είναι ένας τρόπος που μπορεί να γίνει. Μπορεί να γίνει τώρα... αυτή

212. η ερώτηση έχει με κάποιον τρόπο απαντηθεί επειδή επισημαίνει με ποιον

213. τρόπο η Μουσική συνεισφέρει στην Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Αλλά ένα

214. επιπλέον πράγμα που λέω είναι αυτό το διάστημα να ενωθούν οι Τέχνες

215. μεταξύ τους, δηλαδή αν βάλεις ένα θέατρο το οποίο να χρησιμοποιεί πολλές

216. γλώσσες, έτσι; Και βάλεις τα παιδιά να φτιάξουν ένα τραγούδι, ένα τραγούδι

217. από τα ίδια τα παιδιά που να συνδυάζει αυτούς τους πολιτισμούς. Αλλά με μια

218. κοινή μελωδία. Να κάνουν ένα θεατρικό στο οποίο κάνουν κάτι, το οποίο

219. παίζεται δηλαδή κιάλας εκτίθεται δεν είναι μόνο ένα τραγούδι. Ξαφνικά,

220. αμέσως-αμέσως έχεις λόγο, ήχο και πράξη θεατρική στην υπηρεσία της

221. διαπολιτισμικότητας.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΤΗΣ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΙΣ
ΤΕΧΝΕΣ.

Αρχικά, ένας από τους συνεντευξιαζόμενους ανέφερε ότι κάποιο συγκεκριμένο παράδειγμα από την μέχρι τώρα εμπειρία του αλλά τις προϋποθέσεις για την υλοποίηση εκπαιδευτικής πράξης συνάντησης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης στις τέχνες.

[Απομαγνητοφώνηση 1]

213. Σ: Εγώ νομίζω ότι αν υπάρχουν τέτοιου είδους συναντήσεις είναι πάντα
214. βασισμένες σε ατομική πρωτοβουλία. Δηλαδή κάποιος που είναι πολύ
215. ευαισθητοποιημένος σε αυτά τα ζητήματα μπορεί να κάνει μία ταινία Χορού,
216. κάποιος μπορεί να κάνει μία παράσταση, που μέσα σ' αυτή την παράσταση να
217. υπάρχουν άτομα με ειδικές ανάγκες και να υπάρχουν και χορευτές οι οποίοι
218. είναι επαγγελματίες χορευτές αλλά πάλι θεωρώ ότι είναι μία ιδεολογική
219. επιλογή και αφορά μεμονωμένες ομάδες.
220. Ε: Χμ.
221. Σ: Πρέπει να είναι κάποιος που να έχει την έμπνευση, την βούληση, να θέλει
222. να ασχοληθεί με αυτά τα ζητήματα και αυτά τα θέματα και με προσωπική
223. πολύ δουλειά, δεν ξέρω κιόλας, αν αυτές όλες οι πρωτοβουλίες ενισχύονται
224. οικονομικά από κάποιους φορείς.

Επίσης, κάποιοι συνεντευξιαζόμενοι παρέθεσαν παραδείγματα υλοποίησης αυτής της συνάντησης στην Ελλάδα αλλά και σε χώρες του εξωτερικού εστιάζοντας στο γνωστικό πεδίο της Μουσειακής Εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικά ένας από τους συνεντευξιαζόμενους υποστήριξε ότι εκπονείται αυτήν την περίοδο μία διδακτορική διατριβή με θέμα το πώς δημιουργούνται δράσεις για την προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

[Απομαγνητοφώνηση 2]

114. Σ: Ναι. Λοιπόν, καταρχήν όπως σας είπα και εγώ η Μουσειακή Εκπαίδευση,
115. όπως τα μουσεία προσπαθούνε να ανοιχτούνε και να γίνουν χώροι
116. συνάντησης των ανθρώπων, αντίστοιχα και η Μουσειακή Εκπαίδευση την
117. τελευταία δεκαετία, ίσως και περισσότερο, εργάζεται πολύ σε αυτό το θέμα,
118. πώς θα δημιουργούνται δράσεις και προγράμματα που, εε, βοηθούν αυτήν την
119. επικοινωνία και το άνοιγμα των ανθρώπων.
120. Ε: Μμ.
121. Σ: Από την άλλη μεριά υπάρχουν διδακτορικές διατριβές, όπως μία που
122. εποπτεύω που έχει ως θέμα της πώς, εε, τέτοιες δράσεις που αφορούν τα
123. μουσεία κυρίως μπορούν να συμβάλλουν σε σχολικές μονάδες ώστε να
124. έρθουν κοντά οι μαθητές διαφορετικής προέλευσης και να ξεπεραστούν
125. προκαταλήψεις και ο φόβος του άλλου.

[Απομαγνητοφώνηση 3]

243. Σ: Κοιτάζτε να δείτε. Υπάρχουν κάποια έτσι πολύ ενδιαφέροντα
244. παραδείγματα τα οποία έχουν υλοποιηθεί στην Γερμανία κυρίως σε διάφορες
245. πόλεις της Γερμανίας, της Ελβετίας και της Αυστρίας γενικώς στην κεντρική
246. Ευρώπη γερμανόφωνοι τα οποία στόχευαν στην εκμάθηση των γερμανικών
247. μέσα σε μουσεία Τέχνης για μετανάστες. Αυτά πιστεύω θεωρώ ότι είναι από
248. τα πιο ενδιαφέροντα προγράμματα που έχω εντοπίσει εγώ αξιοποιώντας
249. ακριβώς την δύναμη των έργων Τέχνης και για ενήλικες και για παιδιά,
250. κυρίως όμως για ενήλικες, αυτά που έχουν αξιολογηθεί συστηματικά τέλος
251. πάντων είναι για ενήλικες. Υπάρχουν βέβαια για παιδιά και για σχολικές
252. ομάδες που πάνε και μαθαίνουν π.χ. αγγλικά μέσα σε ένα μουσείο, μαθαίνουν
253. μια ξένη γλώσσα, μαθαίνουν γλώσσα σε μουσείο.
254. Ε: Πώς ακριβώς γίνεται αυτό;
255. Σ: Είναι ειδικά σχεδιασμένα προγράμματα, είτε από μουσεία, είτε από
256. εξωτερικούς φορείς, τα οποία ακριβώς στοχεύουν στο να εξασκήσεις μία ξένη
257. γλώσσα είτε είναι μία ομάδα που είναι όλοι μετανάστες από άλλο πολιτισμικό
258. πλαίσιο είτε είναι κοινές ομάδες, που είναι ομάδες που μαθαίνουν μία τρίτη,
259. ξένη γλώσσα κυρίως επειδή ακριβώς αξιοποιούν την δύναμη των μουσειακών
260. αντικειμένων των έργων Τέχνης γιατί αυτά τα προγράμματα έχουν γίνει κατά
261. κύριο λόγο σε μουσεία Τέχνης. Αξιοποιούν την δύναμη των μουσειακών
262. αντικειμένων να μιλάν ακριβώς σε όλους επειδή η Τέχνη είναι μία διεθνής
263. γλώσσα και μπορεί να μιλήσει σε όλους, ότι όλοι βλέπουν χρώματα άσχετα αν
264. το χρώμα λέγεται red ή κόκκινο και αυτά είναι κοινές βάσεις για να
265. μπορέσουν να αναπτυχθούν εε... επίσης έχω, υπάρχει η πεποίθηση ότι τα
266. έργα της σύγχρονης Τέχνης θίγουν πιο υπαρξιακά θέματα και θέματα που
267. ενδιαφέρουν πολύ την αυτογνωσία του καθενός, αποτελούν πολύ καλό
268. έναυσμα για να μπορέσεις να εκφραστείς σε μία γλώσσα. Και όταν έχεις να
269. εκφραστείς σε μία γλώσσα γνωρίζεις με αυτόν τον τρόπο και νιώθεις και εσύ
270. πιο σίγουρος την ίδια την γλώσσα. Από την άλλη πλευρά είναι ένας τρόπος να
271. προσεγγίσεις και έναν πολιτισμό από την στιγμή που είναι διαφορετικός.
272. Ε: Μμ.
273. Σ: Παρόλα αυτά ο στόχος δεν είναι, αν θέλετε, να γνωρίσουμε την γερμανική
274. ή την αυστριακή Τέχνη. Δεν ήταν δηλαδή ένας, αν θέλετε, ένας πολιτισμικός
275. ιμπεριαλισμός δηλαδή «ήρθατε τώρα εδώ για να μάθετε για την γερμανική
276. Τέχνη» αλλά ήταν περισσότερο να αξιοποιηθούν οι μουσειακοί χώροι για να

277. μπορέσουν να εξοικειωθούν ομάδες οι οποίες είναι παραγκωνισμένες από το
278. πολιτισμικό αγαθό, που τα μουσεία δεν ανήκουν απαραίτητα μέσα στην
279. καθημερινότητα τους, να εξοικειωθούν χώρους πολιτισμού έτσι ώστε να
280. μπορέσουν να νιώσουν πιο σίγουροι σε γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο.

Επιπρόσθετα, παρατέθηκαν και δύο προσωπικά παραδείγματα. Πιο αναλυτικά, ένας συνεντευξιαζόμενος τόνισε πως σε εθελοντική βάση είχε ενεργή δράση και βοήθησε στην συνάντηση της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και της εκπαίδευση στις τέχνες δεδομένου ότι μέσω των Εικαστικών προσπάθησε να προωθήσει την γνωριμία και την επικοινωνία μεταξύ μαθητών που προέρχονταν από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Παράλληλα, ένας άλλος συνεντευξιαζόμενος πριν κάποια χρόνια όταν δίδασκε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση προσπάθησε να υλοποιήσει αυτήν την συνάντηση μέσω του γνωστικού αντικειμένου της Μουσικής.

[Απομαγνητοφώνηση 4]

155. Σ: Ναι. Προσωπικά θυμάμαι –θα σας πάω αρκετά χρόνια πίσω- όπου γινόταν
156. εε, κάποιος είχε αυτήν, από την σχολή εννοώ, κάποιος αποφάσισε να, γιατί
157. είχαν αρχίσει να έρχονται οι μετανάστες, τα παιδιά δεν γνώριζαν το ένα του
158. άλλου τη γλώσσα και μάζεψαν όλα αυτά τα παιδιά, έκαναν ένα τμήμα γύρω
159. στα 20-25 άτομα και συμμετείχα σε αυτό ως δασκάλα Εικαστικών.
160. Ε: Χμμ.
161. Σ: Εε, γνωρίζοντας όλο αυτό το πακέτο και γνωρίζοντας και πιστεύοντας σ’
162. αυτό αλλά αυτό ήταν εθελοντισμός των δασκάλων, όπως και δικός μου
163. εθελοντισμός. Λοιπόν εκεί είδαμε ότι τα αποτελέσματα ήταν καταπληκτικά,
164. ήτανε μαγευτικά θα έλεγα διότι τα παιδιά μέσω της εικόνας γνωρίστηκαν,
165. μίλησαν, επικοινωνήσανε πάρα πολύ ωραία μέσω των παιχνιδιών που
166. δημιουργήθηκαν μέσα από αυτές τις ιστορίες, το κάθε παιδί μας έγραφε την
167. ιστορία του μας έπαιξε τα παιχνίδια της πόλης του, της καταγωγής του. Εν
168. πάση περιπτώσει είναι μια πολιτισμική ανταλλαγή αν θέλετε και τέτοια
169. παραδείγματα υπάρχουν πάρα πολλά μέχρι και σήμερα. Εε, δηλαδή αυτή τη
170. στιγμή στη Νίκαια γιατί εγώ από εκεί κατάγομαι, από την Νίκαια του
171. Πειραιά, έχουμε πάρα πολλά τέτοια προγράμματα. Όμως εθελοντικά, για αυτό
172. λέω εθελοντισμός και σχολείο αλλά δεν ξέρω πόσο μπορεί να αντέξει ένας
173. τέτοιος εθελοντισμός στο πρόβλημα αυτό που μεγαλώνει.

174. Ε: Άρα θα πρέπει η κοινωνία να το αναλάβει;
175. Σ: Ναι, θα πρέπει η κοινωνία να το αναλάβει. Θεωρώ. Για να γίνει πιο
176. δυναμωμένο και πιο παιδαγωγικό...
177. Ε: Και πιο παραγωγικό.
178. Σ: Και πιο παραγωγικό και πιο σωστό αν θέλετε. Και να θεσμοθετηθεί,
179. δηλαδή κάτι το οποίο δεν θεσμοθετείται κάποια στιγμή τελειώνει.

[Απομαγνητοφώνηση 6]

237. Σ: Παραδείγματα τα οποία εγώ τα έχω κάνει όταν ήμουν δάσκαλος της
238. Μουσικής μέσα στην τάξη και είναι, είχε τεράστια επίδοση και θέτει επίσης
239. και ζητήματα συγκρούσεων διότι δεν είναι αυτονόητο ότι αυτό το πράγμα θα
240. γίνει αμέσως αποδεκτό. Όταν θα πας για παράδειγμα να το κάνεις μέσα στην
241. τάξη, εγώ έκανα μαθήματα πριν από δέκα χρόνια και τους είπα να φέρουν
242. τραγούδια, τώρα υπάρχουν όλο και περισσότερα παιδιά που έχουν μεγαλώσει
243. εδώ και έχουν γεννηθεί στην Αλβανία οπότε λειαινεται το θέμα. Βέβαια δεν
244. λειώνεται καθόλου! Αλλά παρόλα αυτά υπήρχαν εντάσεις, Πέμπτη δημοτικού
245. ήταν.
246. Ε: Είπατε δηλαδή σε όλους τους μαθητές να φέρουν ένα τραγούδι από...
247. Σ: .. ένα αλβανικό, ένα φιλανδικό, ένα ελληνικό, ένα βουλγάρικο και διάφορα
248. τέτοια πράγματα. Έβαλα και εγώ έναν Χατζηδάκη και αρχίσαμε να τα
249. κάνουμε ο ένας στον άλλον. Τεράστια επίδραση είχε αυτό το πράγμα στα
250. παιδιά κυρίως στην σχέση των παιδιών από τα οποία ζήτησα τα τραγούδια σε
251. σχέση μαζί μου, όχι με τα άλλα παιδιά. Με τα άλλα παιδιά ίσως να υπήρξε και
252. σύγκρουση αλλά στην σχέση τους μαζί μου έκανε καλό. Δηλαδή «ο δάσκαλός
253. μας μας διδάσκει κάτι τέτοιο, γιατί να μη το κάνω;».
254. Ε: Άρα νιώθουν ότι ανήκουν στην ομάδα και δεν περιθωριοποιούνται στην
255. ουσία;
256. Σ: Ότι ανήκουν στην τάξη μου, στην ομάδα. Αυτά είναι ζητήματα. Γιατί ο
257. άλλος λέει «γιατί να πω ένα αλβανικό τραγούδι;». Κατάλαβες τι γίνεται; Αυτό
258. θέλει επιπλέον δουλειά. Πρέπει να το κάνεις με μία αυστηρότητα που να μη
259. μπαίνει νερό μέσα του. Να πεις ότι αυτό είναι δουλειά της τάξης. Η τάξη
260. παίρνει τα πράγματα που έχουν όλα τα μέλη της. Εάν το βάλεις υπό συζήτηση
261. με την έννοια ότι μήπως και να μη το κάνουμε νομίζω ότι θα χάσεις. Δηλαδή
262. πρέπει να πάρεις τη ευθύνη να το επιβάλλεις αυτό αλλά με έναν τρόπο ο οποίος

263. να κάνει όλους να αισθάνονται καλύτερα. Αλλά όμως δεν πρέπει να κάνεις
264. πίσω. Εντάξει; Αυτό ήθελα να πω.
265. Ε: Ναι.
266. Σ: Εε, κοίταξε υπάρχουν πολλά παραδείγματα διαπολιτισμικά που γίνονται
267. εκτός σχολής με την χρήση της μουσικής. Υπάρχουν πολλά εργαστήρια στην
268. Αθήνα που ξέρω.
269. Ε: Μμ.
270. Σ: Υπάρχει και ένα κέντρο μεταναστών το οποίο κάνει ας πούμε μαθήματα
271. οργάνων στην Αθήνα. Τώρα δεν ξέρω τι να σου πω συγκεκριμένα αυτό όμως
272. είναι κάτι στο οποίο πηγαίνουν και μαθαίνουν κι άλλοι.
273. Ε: Εννοείτε ότι γνωρίζονται άτομα από διαφορετικούς πολιτισμούς στις
274. δραστηριότητες που γίνονται εκεί και μαθαίνουν μουσικά όργανα είτε του
275. δικού τους πολιτισμού είτε διαφορετικών;
276. Σ: Ναι. Υπάρχουν επίσης αρκετές ομάδες μουσικών οι οποίοι όμως δεν είναι
277. απαραίτητο ότι έχουν εκπαιδευτική διάσταση οι οποίοι αναμειγνύουν
278. παραδόσεις και background. Επίσης, είναι αυτό κάτι το οποίο βοηθάει. Αυτή
279. τη στιγμή παίζουν στην Ελλάδα άνθρωποι που έχουν ένα γκρουπ. Διάφοροι,
280. ένας πιανίστας και ένας που παίζει γκάιντα από τον Πόντο κι άλλοι και
281. μαζεύονται όλοι μαζί και παίζουνε την Lamia Bediouί ας πούμε που είναι από
282. την Τυνησία. Είναι ένα γκρουπ που είχε διάφορες εθνικότητες στα όργανα και
283. ανακατεύανε πράγματα από τη Μεσόγειο. Αυτό το ανακάτεμα βοηθάει γιατί
284. δίνει παραδείγματα στα οποία θα αναφερθούμε. Ή έχουνε γίνει κάτι φοβερές
285. συναντήσεις στην Πετρούπολη νομίζω στο θέατρο Πέτρας όπου είναι
286. πραγματικά σχεδόν όλος ο κόσμος και παίζει μαζί, δηλαδή ήταν μια
287. αφρικάνικη άρπα, ένα κλαρίνο από την Ήπειρο, ένα ινδιάνικο σιτάρ, μία
288. τάβλα, μία μπλουζ κιθάρα. Υπάρχουν CD από αυτά. Πετρολούκας Χαλκιάς
289. κλαρίνο θυμάμαι. Ο Ross Daly είναι στην Ελλάδα ας πούμε μία μορφή που...
290. είναι ο ίδιος ένα υβρίδιο, μια έκφραση της διαπολιτισμικότητας. Τον ξέρεις;
308. Σ: Είναι εξαιρετική φυσιογνωμία και πάρα πολύ ευγενής. Αυτά δεν είναι
309. παραδείγματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, είναι παραδείγματα
310. διαπολιτισμικής μουσικής πράξης. Υπάρχει ένα διδακτορικό που έχει γίνει το
311. οποίο είναι πολύ περιορισμένο. Βάζει διαφορετικά κομμάτια στα παιδιά...
312. Ε: Από άλλες χώρες εννοείτε;
313. Σ: Από άλλες χώρες, στα παιδιά μιας τάξης και μετά μετράει με έναν τρόπο,

314. τεστάρει δηλαδή με ερωτηματολόγια που είναι μετρήσιμα, το αν έχει ανοίξει
315. η διαπολιτισμική οπτική τους σε σχέση με μία ομάδα παιδιών που ακούνε
316. μόνο αυτά που ακούνε συνήθως στο σχολείο. Δεν είμαι σίγουρος για τα
317. αποτελέσματα γιατί δεν έκανε κάτι μαζί τους. Τους έβαλε να ακούσουν και
318. μετά είπε ότι μέτρησε, είναι λίγο σαθρή η βάση, δηλαδή κουνιέται η βάση του
319. πώς μπορείς να υποστηρίξεις ότι αυτό οφείλεται σε αυτό δεδομένου ότι είναι
320. σαν άσκηση ακρόασης. Αυτά.

Τέλος, αναφέρθηκε ότι υπάρχουν πολλά στοιχεία τα οποία συμβάλλουν στην ουσιαστική γνωριμία των εκπαιδευτικών και των παιδιών.

[Απομαγνητοφώνηση 5]

218. Σ: Πρέπει να σκεφτώ, δεν μπορώ να πω ότι το έχω σε... [γέλια] Εε, φυσικά
219. και μέσα από τα μαθήματα ξεκινώντας, αα, βλέπω, παίρνω στοιχεία. Ακόμα
220. και μέσα στα μαθήματα παίρνω από όλους τους πολιτισμούς. Εε, ακόμα και
221. μέσα από τα βιβλία που έχω κάνει και μέσα από τις έρευνες που έχω κάνει, εε,
222. βλέπω ότι υπάρχουν στοιχεία αρκετά που μας βοηθάνε να γνωριστούμε και να
223. δεθούμε αρκετά μεταξύ μας και μεταξύ των παιδιών. Αρκετά, αρκετά. Ναι.

6. Συμπεράσματα- Συζήτηση

Τα κύρια ερωτήματα που τέθηκαν κατά την διάρκεια της συνέντευξης ήταν: 1. Αν η Τέχνη γενικότερα μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο και με ποιον τρόπο, 2. Αν η Μουσική/ η Μουσειακή Εκπαίδευση/ ο Χορός/ η Κεραμική Τέχνη/ τα Εικαστικά – Κουκλοθέατρο ως αντικείμενο/α διδασκαλίας και μάθησης μπορεί/ουν να βοηθήσει/ουν στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο και με ποιο τρόπο, 3. Τι είναι απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη (είτε γενικά είτε ειδικά το μάθημα της Μουσικής/ της Μουσειακής Εκπαίδευσης/ του Χορού/ της Κεραμικής Τέχνης/ των Εικαστικών- του Κουκλοθέατρου) να συμβάλλει στην ένταξη των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και ποιες δυσκολίες υπάρχουν σήμερα στην υλοποίηση της ένταξης αυτής; 4. Με ποιους τρόπους μπορεί να προωθηθεί και να επεκταθεί η «συνάντηση» διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και εκπαίδευσης στις Τέχνες, 5. Αν υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική εμπειρία των συνεντευξιαζόμενων κάποιο παράδειγμα που σχετίζεται με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης στις Τέχνες.

Επιστρέφοντας στο πρώτο ερώτημα της έρευνας όλοι οι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι η Τέχνη γενικότερα έχει την δυνατότητα να προωθήσει την ένταξη των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Οι τρόποι που προωθούν την ένταξη αυτή είναι σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους οι εξής:

-η ύπαρξη «ανοιχτών» στόχων σε κάθε μορφή Τέχνης.

-η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν τις Τέχνες και προάγουν την έκφραση και την επικοινωνία των διαφορετικών ανθρώπων.

-η γνώση του πολιτισμού από τον κάθε άνθρωπο.

-η θεώρηση των Τεχνών ως σύνολο διαδικασιών και όχι ως ένα στοιχείο.

-η χρήση της διαθεματικότητας (στα Εικαστικά).

Ως προς το δεύτερο ερώτημα (Αν η Μουσική/ η Μουσειακή Εκπαίδευση/ ο Χορός/ η Κεραμική Τέχνη/ τα Εικαστικά – Κουκλοθέατρο ως αντικείμενο/α διδασκαλίας και μάθησης μπορεί/ουν να βοηθήσει/ουν στην ένταξη των

εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο και με ποιο τρόπο) οι συνεντευξιαζόμενοι απάντησαν ανάλογα με το γνωστικό τους αντικείμενο και εξέφρασαν ότι:

- ο Χορός προωθεί την ένταξη μέσω της κίνησης όντας μία μορφή μη γλωσσικής επικοινωνίας

- η Μουσειακή Εκπαίδευση παρέχει πληροφορίες για την υλοποίηση διαπολιτισμικών προγραμμάτων για τους μαθητές και το ευρύ κοινό

- η Μουσική φέρνει ανθρώπους από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα κοντά

- τα Εικαστικά προωθούν την επικοινωνία των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών μέσω της εικόνας και της έκφρασης των συναισθημάτων χωρίς την ύπαρξη λόγου

- το Κουκλοθέατρο βοηθά στην ένταξη διότι τα παιδιά γνωρίζουν τον πολιτισμό άλλων παιδιών μέσα από τις κούκλες

Οι προϋποθέσεις για την συμβολή των Τεχνών στην ένταξη των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, όπως εκφράστηκαν από τους συνεντευξιαζόμενους, παρουσίασαν μεγάλη ποικιλία. Υπήρχαν κάποιες γενικού περιεχομένου και κάποιες οι οποίες εστίαζαν συγκεκριμένα στα γνωστικά αντικείμενα των Τεχνών. Οι συνεντευξιαζόμενοι λοιπόν έκριναν ανάμεσα στα απαραίτητα στοιχεία-προϋποθέσεις βρίσκονται:

- η αναγνώριση της σημασίας και της αξίας των Τεχνών

- οι γνώσεις, η ενασχόληση και η ευαισθητοποίηση του εκπαιδευτικού

- η ύπαρξη κατάλληλων υλικοτεχνικών υποδομών (Χορός, Μουσειακή Εκπαίδευση)

- η ένταξη των Τεχνών στο σχολείο από τις πρώτες βαθμίδες της εκπαίδευσης (Χορός)

- ο κατάλληλος σχεδιασμός και στοχοθεσία (Μουσειακή Εκπαίδευση)

- η θεώρηση ότι η Μουσική δημιουργεί ιδέες

- η λήψη των αποφάσεων από τους εκπαιδευτικούς βάσει των αναγκών που έχουν τα παιδιά

- η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και ελεύθερης έκφρασης (Μουσειακή Εκπαίδευση)

Επιπρόσθετα, οι δυσκολίες στην υλοποίηση της ένταξης των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους ήταν οι εξής:

- η αδυναμία μετάβασης από την θεωρία στην πράξη

- η φοβία που διακατέχει την κοινωνία

- η αδυναμία της κοινωνίας να ενημερώσει κατάλληλα τους εκπαιδευτικούς

- η προσευχή στις ρουτίνες του σχολείου

- η μη επαρκής κατάρτιση των εκπαιδευτικών

- η αδυναμία συνεργασίας των γονέων με τους εκπαιδευτικούς

- η «επιβολή» εκμάθησης συγκεκριμένων τραγουδιών κατά την διάρκεια των εορτών (Μουσική)

- η αντίληψη ορισμένων εκπαιδευτικών ότι τα μουσικά στυλ αντικατοπτρίζουν μία ιεραρχία πολιτισμών και όχι μία διαφορετικότητα

Ως προς τους τρόπους προώθησης της συνάντησης Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης στις Τέχνες υπήρχε μεγάλη εστίαση στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στον σημαντικό ρόλο της κοινωνίας και των εκπαιδευτικών, στην αλλαγή της ισχύουσας νοοτροπίας της κοινωνίας. Οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι μεταξύ των βρίσκονται:

- η ύπαρξη πανεπιστημιακών μαθημάτων με το συγκεκριμένο περιεχόμενο

- η πληροφόρηση της κοινωνίας μέσω της τηλεόρασης και της παρακολούθησης ημερίδων

- το «άνοιγμα» των μουσείων στο ευρύ κοινό (Μουσειακή Εκπαίδευση)

- η κατάλληλη κατάρτιση των εκπαιδευτικών

- η συνεργασία μεταξύ του μουσείου και των εκπαιδευτικών (Μουσειακή Εκπαίδευση)

- εξάλειψη της αντίληψης περί πολιτισμικού σχετικισμού

- η κατάλληλη οργάνωση των σχολικών ομάδων και ο εθελοντισμός

- η σύνδεση όλων των Τεχνών για καλύτερα αποτελέσματα

Τέλος, οι συνεντευξιαζόμενοι παρέθεσαν κάποια παραδείγματα που σχετίζονται με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης στις Τέχνες ανάλογα με το αντικείμενο διδασκαλίας τους.

7. Επίλογος

Επιστρέφοντας στα ερωτήματα μας παρατηρούμε ότι οι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι οι Τέχνες μπορούν να συμβάλλουν στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών. Επιπρόσθετα, αναδείχθηκε ότι ο Χορός προωθεί την ένταξη μέσω της κίνησης όντας μία μορφή μη γλωσσικής επικοινωνίας. Στην βιβλιογραφική μας ανασκόπηση αναφέρεται ότι ο Χορός προωθεί την έκφραση χωρίς την ανάγκη λεκτικής επικοινωνίας (Russel, 1987, Drewe, 1996). Επίσης, υποστηρίχθηκε ότι η Μουσικη Εκπαίδευση παρέχει πληροφορίες για την υλοποίηση διαπολιτισμικών προγραμμάτων για τους μαθητές και το ευρύ κοινό κάτι που συμπίπτει με την υπάρχουσα βιβλιογραφία στην οποία αναφέρονται πολλά διαπολιτισμικά παραδείγματα τα οποία υλοποιούνται από διάφορα μουσεία όπως είναι Ιαπωνοαμερικανικό εθνικό μουσείο, το μουσείο της ανεκτικότητας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, το καναδικό μουσείο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, το μουσείο της Άννας Φράνκ (Sandell, 2007 στο Βλαστού, 2010).

Ακόμα υποστηρίχθηκε ότι η Μουσική φέρνει ανθρώπους από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα κοντά κάτι που αναφέρεται και από τον John Blacking ότι Bygon (1995) ο οποίος τονίζει ότι η μουσική είναι μέσο επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων που δεν γνωρίζουν τίποτε ο ένας για τον άλλο. Παράλληλα αναφέρθηκε από συνεντευξιαζόμενους ότι τα Εικαστικά προωθούν την επικοινωνία των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών μέσω της εικόνας και της έκφρασης των συναισθημάτων χωρίς την ύπαρξη λόγου και το Κουκλοθέατρο βοηθά στην ένταξη

διότι τα παιδιά γνωρίζουν τον πολιτισμό άλλων παιδιών μέσα από τις κούκλες κάτι που υποστηρίζεται και στην βιβλιογραφία (Μαγουλιώτης, 2002) δεδομένου ότι τα εικαστικά και το κουκλοθέατρο προωθούν την επικοινωνία με μη λεκτικό τρόπο.

8. Προτάσεις

Η μελέτη επικεντρώθηκε στην διερεύνηση των απόψεων των διδασκόντων και των διδασκουσών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν ήταν πολύ ενδιαφέροντα αλλά αντικατόπτριζαν το αν οι διδάσκοντες θεωρούν ότι η διδασκαλία των Τεχνών έχει σχέση με την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Θα ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρον σε μελλοντική έρευνα το δείγμα να είναι οι ίδιοι οι μαθητές που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα έτσι ώστε να μιλήσουν για το πώς αντιλαμβάνονται αυτήν την σχέση (της διδασκαλίας των Τεχνών με την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση). Με αυτόν τον τρόπο θα εκφράσουν τις εμπειρίες τους και την άποψη τους για κάποια γεγονότα δεδομένου ότι οι έρευνες που έχουν γίνει πάνω στο συγκεκριμένο θέμα είναι περιορισμένες. Επίσης, ενδιαφέρον θα ήταν να γίνει μία συγκριτική ανάλυση των δύο ερευνών η οποία θα εξερευνήσει το ποιες είναι οι απόψεις των διδασκόντων και των διδασκουσών και ποιες οι απόψεις των ίδιων των διαφορετικών πολιτισμικά μαθητών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Andress, B. (1980). *Music experiences in early childhood*. United States of America: Holt, Rinehart and Winston.

Auernheimer, G. (2009). Διαπολιτισμική Παιδεία και Αγωγή- Κεντρικές θεωρητικές κατευθύνσεις, κοινωνικές προϋποθέσεις και πεδία εφαρμογών. Στο Χ. Γκόβαρης (Επιμελ. Εκδ.), *Κείμενα για τη διδασκαλία και τη μάθηση στο πολυπολιτισμικό σχολείο* (σελ. 17-36). Αθήνα: Ατραπός.

Banks, J. (2004) [1994]. *Εισαγωγή στην πολυπολιτισμική εκπαίδευση*. Ν. Σταματάκης (Μετάφ). Αθήνα: Παπαζήσης.

Bennett, I. C. (2007). *Comprehensive multicultural education. Theory and practice*. United States of America: Pearson Education.

Byron, R. (1995). *Music, culture and experience. Selected papers of John Blacking*. Chicago: University of Chicago.

Coelho, E. (2007) [1998]. *Διδασκαλία και μάθηση στο πολυπολιτισμικό σχολείο*. Ομάδα εκπαιδευτικών (Μετάφ). Αθήνα: Επίκεντρο.

Cummins, J. (1996). *Negotiating identities: education for empowerment in a diverse society*. Los Angeles: California Association for Bilingual Education.

Drewe, S. B. (1996). *Creative dance. Enriching understanding*. Canada: Detselig Enterprises.

Faure, G., Lascar, S. (1994) [1990]. *Το Θεατρικό Παιχνίδι*. Α. Στρουμπουλή (Μετάφ). Αθήνα: Gutenberg.

Hollins E. R. (2006) [1996]. *Ο πολιτισμός στη σχολική μάθηση*. Δ. Λάμπρου (Μετάφ). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Humphrey, J. H. (1987). *Child development and learning through dance*. New York: AMS Press.

North, M. (1990). *Movement and Dance Education. A Guide for the Primary and Middle School Teacher*. United Kingdom: Northcote House.

Parekh, B. (1997) [1986]. Η έννοια της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης. Στο S. Modgil, G. Verma, K. Malick, C. Modgil (Επιμέλ. Έκδ.) Α. Ζώνιου-Σιδέρη, Π. Χαραμής (Ελλην. Επιμέλ. Έκδ). *Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση. Προβληματισμοί και Προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Royce, A. P. (2005) [2003]. *Η ανθρωπολογία του χορού*. Μ. Ζωγράφου (Μετάφ). Αθήνα: Νήσος.

Russel, J. (1987). *Creative Dance in the Primary School*. United Kingdom: Northcote House.

Sheets, R. H. (2005). *Diversity Pedagogy. Examining the role of culture in the teaching-learning process*. United States of America: Pearson Education.

Slater, W. (1990). *Teaching Modern Educational Dance. Creative Development in the Primary School*. United Kingdom: Northcote House.

Titon, T. J., Slobin, M. (2001). The music-culture as a world of music. Στο J. T. Titon (Επιμελ. Έκδ.), *Worlds of music. An introduction to the music of the world's peoples*. (σελ. 1-26). U.S.A.: Schirmer-Thomson Learning.

Vandenbroeck, M. (2004). *Με τη ματιά του Γέτι. Η καλλιέργεια του σεβασμού του άλλου στην εκπαίδευση*. Ν. Βογιατζής, Χ. Γεμελιάρης (Μετάφ). Αθήνα: Νήσος.

Ελληνική

Αντζουλάτου-Ρετσίλα, Ε. (2005). *Πολιτιστικά και Μουσειολογικά Σύμμεικτα*. Αθήνα: Παπαζήση.

Βακαλιός, Θ., Κανακίδου, Ε., Παναγιωτίδης, Ν., Παπαγιάννη, Β. (1997). *Το πρόβλημα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στη Δυτική Θράκη*. Αθήνα: Gutenberg.

Βλαστού, Π. (2010). *Διαπολιτισμικό Μουσειακό Πρόγραμμα στο Μουσείο Τσαλαπάτα*. Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Γκόβαρης, Χ. (2002). Ανοιχτά ερωτήματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Στο Καϊλα, Μ., Κοντάκος, Α., Γκόβαρης, Χ., Πολεμικός (Επιμέλ. Έκδ.). *Σύγχρονοι παιδαγωγικοί προβληματισμοί*. (σελ. 278-288). Αθήνα: Ατραπός.

Γκόβαρης, Χ. (2011). *Εισαγωγή στην Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Διάδραση.

Γκότοβος, Α. (2003). *Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γουβάλα, Β. (2011). *Το λαϊκό παραμύθι ως μέσο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Γραμματάς, Θ. (2006). Διαπολιτισμική συνείδηση και θεατρική δημιουργία. Στο Κ. Δρακοπούλου (Επιμέλ. Έκδ.), *Θέατρο και Διαπολιτισμική Αγωγή*. (σελ. 7-15). Αθήνα: Λαίδαλος.

Δαμανάκης, Μ. (2005). *Η εκπαίδευση των παλιννοστώντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg.

Δράσεις ΕΠΠΑΣ (Ένταξη παιδιών παλιννοστώντων και αλλοδαπών μαθητών στο σχολείο για την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση) διαπολιτισμικού διαλόγου 2008. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: <http://eppas.web.auth.gr/>

Ελένη, Ε., Τριανταφυλλοπούλου, Κ. (2003). *Το εκπαιδευτικό θέατρο στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό*. Αθήνα: Πατάκης.

Ζωγράφου, Α. (2003). *Διαπολιτισμική Αγωγή στην Ευρώπη και την Ελλάδα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Καβούκογλου, Α. (2010). *Η μουσική ως διαπολιτισμικό εκπαιδευτικό υλικό*. Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Κανακίδου, Ε., Παπαγιάννη, Β. (1994). *Διαπολιτισμική αγωγή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κεσίδου, Α. (2008). Διδακτικές προσεγγίσεις στο πολυπολιτισμικό σχολείο: αρχές της Διαπολιτισμικής Διδακτικής. Στο Ζ. Παπαναούμ (Επιμέλ. Έκδ.), *Διδασκαλία και μάθηση στο πολυπολιτισμικό σχολείο: Διδακτικές προσεγγίσεις & εκπαιδευτικό υλικό*.

Πρακτικά ημερίδας, Θεσσαλονίκη 10 & 11 Δεκεμβρίου 2007 (σελ. 11-27).
Θεσσαλονίκη: Λιθογραφία.

Κοντογιάννη, Α. (2000). *Η δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κωστούλα-Μακράκη, Ν., Μακράκης, Β. Γ. (2008). *Διαπολιτισμικότητα και Εκπαίδευση για ένα Βιώσιμο Μέλλον*. Κρήτη: Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Λακασάς, Α. (1998) Εκπαιδεύοντας τα παιδιά των μεταναστών. *Η Καθημερινή*. 25.10.98. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου από:
<http://wwk.kathimerini.gr/kath/edition/1998/25-10-1998.pdf>

Λέτσιου, Χ. (2010). *Η Δραματική Τέχνη ως μέσο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Μία Εμπειρική Έρευνα σε Νηπιαγωγείο*. Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Λιακοπούλου, Μ. (2006). *Η διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών. Θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Αδερφοί Κυριακίδη.

Μαγουλιώτης, Α. (2002). *Εικαστικές Δημιουργίες 1: Μέσα από την παρατήρηση. Ιδέες-σκέψεις-προτάσεις δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Μαγουλιώτης, Α. (2003). *Εικαστικές Δημιουργίες 1: Μέσα από την φαντασία. Ιδέες-σκέψεις-προτάσεις δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Μάρκου, Γ. (1996α). *Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Γ.Γ.Λ.Ε.

Μάρκου, Γ. (1996β). *Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτισμική εκπαίδευση- επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Γ.Γ.Λ.Ε.

Μήλιου, Α. (2003). *Ο εμπλουτισμός της Διδασκαλίας της Ιστορίας σε Διαπολιτισμικά Γυμνάσια μέσω της Μουσειακής Αγωγής και της Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας*. Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Μπελισά, Ι., Ιμπερτί, Ν. (2004) [1998]. *Ο χορός στο νηπιαγωγείο*. Π. Μοσχοπούλου (Μετάφ). Αθήνα: Άγκυρα.

Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και Εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό σχολείο. Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξανθάκου, Γ., Καΐλα, Μ., Ανδρεαδάκης, Γ., Σακελλαρίδης, Γ. (2009). Ανοχή αντιφάσεων και Διαπολιτισμική Μουσική Εκπαίδευση: πειραματική μελέτη σε μαθητές Δημοτικού Σχολείου. Στο Μ. Α. Πουρκός (Επιμέλ. Έκδ.), *Τέχνη-Παιχνίδι-Αφήγηση: Ψυχολογικές και Ψυχοπαιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Τόπος.

Οδηγός Σπουδών 2010-2011 Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2012 από: http://www.eled.auth.gr/documents/odhgos_spoudwn_el.pdf

Οδηγός Σπουδών 2010-2011 Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2012 από: http://www.eled.uowm.gr/sites/default/files/Odigos%202010_11.pdf

Οδηγός Σπουδών 2010-2011 Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αιγαίου. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου από: <http://www.pre.aegean.gr/Documents/Downloads/%CE%9F%CE%94%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%A3%20%CE%A3%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%94%CE%A9%CE%9D%202010-2011.pdf>

Οδηγός Σπουδών 2010-2011 Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2012 από: http://www.ece.uth.gr/main/sites/default/files/odigos_spoudon_PTPE_2011.pdf

Οδηγός Σπουδών 2010-2011 Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2012 από: <http://www.pse.aegean.gr/docs///%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82%CE%A3%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%B4%CF%8E%CE%BD2010-11-b.pdf>

Οδηγός Σπουδών 2011-2012 Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2012 από: <http://www.edc.uoc.gr/ptde/index.php?id=44,0,0,1,0,0>

Οδηγός Σπουδών 2011-2013 Τμήματος Επιστημών Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από:

http://www.psed.duth.gr/undergraduate/guide/TEEPI_ODIGOS_SPOUDON_2011_13.pdf

Οδηγός Σπουδών 2012-2013 Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2012 από:

http://www.primedu.uoa.gr/fileadmin/primedu.uoa.gr/uploads/Pdfs/Grammateia/ODIGOS_SPOYDON_2012-13.pdf

Οδηγός Σπουδών 2012-2013 Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2012 από:

http://ptde.uoi.gr/ptde_files/odigos_PTDE_2012-13.pdf

Οδηγός Σπουδών 2012-2013 Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Πατρών. Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2012 από:

<http://www.elemedu.upatras.gr/?section=565>

Οδηγός Σπουδών 2012-2013 Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από:

http://www.uoi.gr/schools/early-childhood/o_s_2012_2013%2814-9-12%29.pdf

Οδηγός Σπουδών 2012-2013 Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από:

http://www.nured.uowm.gr/files/odigos2012-13_1_0.pdf

Οδηγός Σπουδών 2012-2013 Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από:

http://www.edc.uoc.gr/ptpe/attachments/article/309/Perigrammata_mathimatwn_2012-2013.pdf

Οδηγός Σπουδών 2012-2013 Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από:

<http://nrd02w3.nured.auth.gr/el/proptixiakes/odigosSpoudon.pdf>

Παλαιολόγου Ν., Ευαγγέλου Ο. (2003). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Εκπαιδευτικές, Διδακτικές και Ψυχολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ατραπός.

Πάλλη, Ν. (2012). *Χορεύοντας με τον «άλλο»*. Ένα πρόγραμμα διδασκαλίας του χορού σε παιδιά με ιδιαιτερότητες. Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Πανταζής, Β. (1999). Βασικές αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής. *Τα Εκπαιδευτικά*, 49/50, 156-159.

Πανταζής, Β. (2003). Μεταρρυθμιστικές παιδαγωγικές αρχές στη Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 8, 97-112.

Πανταζής, Β. (2004). Διαπολιτισμική πληρότητα ως θέμα στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών. Ανακοίνωση στο Συνέδριο του ΚΕΕΠΕΚ: Μάθηση και Διδασκαλία στην Κοινωνία της Γνώσης, Αθήνα, 26-28 Νοεμβρίου.

Πασιαρδής, Π. (2004). *Εκπαιδευτική Ηγεσία. Από την περίοδο της ευμενούς αδιαφορίας στη σύγχρονη εποχή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Ένταξη παιδιών Παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο σχολείο για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση 2006-2008» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Μουσουλμανόπαιδων 1997-2000» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Μουσουλμανόπαιδων 2002-2004» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Μουσουλμανόπαιδων 2006-2008» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Παλιννοστούτων και αλλοδαπών μαθητών 1997-2000» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Εκπαίδευση Παλιννοστούτων και αλλοδαπών μαθητών 2002-2004» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Ένταξη παιδιών Παλιννοστούτων και αλλοδαπών στο σχολείο για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση 2006-2008» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών 1997-2000» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών 2002-2004» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών 2006-2008» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου 2012 από: http://archive.minedu.gov.gr/el_ec_page200.htm

Ράπτη, Ν. (2007). Η ένταξη της γυναίκας μετανάστριας στην οικονομική ζωή της χώρας υποδοχής. Στο Α.Β. Ρήγα (Επιμέλ. Έκδ.), *Οικονομικές μετανάστριες στην Ελλάδα. Διαπολιτισμικότητα και Εκπαίδευση* (σελ. 149-164). Αθήνα: Gutenberg.

Ρουμπίδης, Χ. Ν. (2007). Η διαχείριση της πολυπολιτισμικότητας στο σχολικό περιβάλλον. Στο Α. Παπαναστασίου, Σ. Τ. Παπαναστασίου, Φ. Κολίτση, Μ. Τσούμαρη (Επιμέλ. Έκδ.), *Ο εκπαιδευτικός της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης απέναντι στη Διαπολιτισμική πρόκληση της εποχής μας. Πρακτικά Ημερίδας, Θεσσαλονίκη 10 Απριλίου 2006* (σελ. 29-31). Θεσσαλονίκη: Αδερφοί Κυριακίδη.

Σακκάς, Β. (2006). Η διαφορετικότητα στην εκπαίδευση. Στο Δ. Χατζηδήμου και Χ. Βιτσιλάκη (Επιμέλ. Έκδ.), *Το σχολείο στην κοινωνία της πληροφορίας και της*

πολυπολιτισμικότητας. Πρακτικά ΙΑ' Διεθνούς Συνεδρίου, Ρόδος 21,22 και 23 Οκτωβρίου 2005 (σελ. 831-838). Θεσσαλονίκη: Αδερφοί Κυριακίδη.

Τερεζάκη, Χ. Γ. (2008). *Η πολιτισμική αγωγή στην καθημερινή διδακτική πράξη. Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις ιδίας.

Τριλίβα, Σ., Αναγνωστοπούλου, Τ., Χατζηνικολάου, Σ. (2008)). *Ούτε καλύτερος, ούτε χειρότερος... απλά διαφορετικός. Ασκήσεις ευαισθητοποίησης στη διαφορετικότητα για παιδιά Δημοτικού και Γυμνασίου*. Αθήνα: Gutenberg.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Προσχέδιο συνέντευξης

Εισαγωγή: Η συγκεκριμένη συνέντευξη γίνεται διότι θέλω να ερευνήσω το αν και πώς η Τέχνη (και συγκεκριμένα το μάθημα της Μουσικής, της Μουσειακής Εκπαίδευσης, του Χορού, της Κεραμικής Τέχνης, των Εικαστικών-Κουκλοθέατρου) μπορεί/ουν να συμβάλει/ουν στην ένταξη των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο καθώς και στην προαγωγή των κοινωνικών σχέσεων τους.

Ερωτήσεις:

1. Πιστεύετε ότι η Τέχνη γενικότερα μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;
2. Με ποιον τρόπο;
3. Θεωρείτε ότι η Μουσική/ η Μουσειακή Εκπαίδευση/ ο Χορός/ η Κεραμική Τέχνη/ τα Εικαστικά – Κουκλοθέατρο ως αντικείμενο/α διδασκαλίας και μάθησης μπορεί/ουν να βοηθήσει/ουν στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;
4. Με ποιο τρόπο μπορεί να επιτευχθεί αυτό;
5. Τι θεωρείτε απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη (είτε γενικά είτε ειδικά το μάθημα της Μουσικής/ της Μουσειακής Εκπαίδευσης/ του Χορού/ της Κεραμικής Τέχνης/ των Εικαστικών- του Κουκλοθέατρου) να συμβάλλει στην ένταξη των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα;
6. Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι υπάρχουν σήμερα στην υλοποίηση της ένταξης αυτής;
7. Με ποιους τρόπους κρίνετε ότι μπορεί να προωθηθεί και να επεκταθεί η «συνάντηση» διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και εκπαίδευσης στις Τέχνες;
8. Υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική σας εμπειρία κάποιο παράδειγμα που σχετίζεται με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης στις Τέχνες;

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ 1 [E: Ερευνήτρια, Σ: Συνεντευξιαζόμενος/η]

1. E: Η συγκεκριμένη συνέντευξη γίνεται διότι θέλω να ερευνήσω το αν και πως η
2. Τέχνη και συγκεκριμένα ο Χορός
3. μπορεί να συμβάλλει στην ένταξη των
4. εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο καθώς και στην προαγωγή
5. των κοινωνικών σχέσεων τους. Ευχαριστώ πολύ για την συμμετοχή σας.
6. Σ: Εγώ ευχαριστώ.
7. E: Θα ήθελα να σας ρωτήσω... Πιστεύετε ότι η Τέχνη γενικότερα μπορεί να
8. βοηθήσει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών παιδιών στο σχολείο;
9. Σ: Εγώ νομίζω επειδή η Τέχνη είναι μια ιδιαίτερη γλώσσα επαφής και
10. επικοινωνίας και αν συγκεντρωθώ κιόλας στο δικό μου το γνωστικό αντικείμενο,
11. σε μια μορφή τέχνης, που είναι ο Χορός, εε, είμαι απόλυτα βέβαιη ότι μπορεί να
12. συμβάλλει στην ένταξη των... μάλλον δεν ξέρω αν θέλω να το πω απλά ένταξη,
13. αλλά στην αντιμετώπιση όλων των ατόμων με ίσα κριτήρια, εε, και στην ένταξη
14. ατόμων σε μία ευρύτερη μονάδα.
15. E: Χωρίς ρατσιστικές διακρίσεις δηλαδή;
16. Σ: Χωρίς ρατσιστικές διακρίσεις και χωρίς, εε, τις ετικέτες που μπορεί να
17. βάλουμε επειδή κάποιος μπορεί ανήκει, εε, να έχει άλλη εθνική καταγωγή, να
18. μιλάει άλλη γλώσσα, να έχει διαφορετικό θρήσκευμα, να έχει ζητήματα με το
19. φύλο, ακόμα-ακόμα, να ανήκει σε διαφορετική κοινωνική και οικονομική τάξη
20. κατ' επέκταση.
21. E: Χμμ.
22. Σ: Άρα είμαι απόλυτα σύμφωνη για τον ρόλο των Τεχνών σε αυτή την
23. διαπολιτισμική ένταξη και εκπαίδευση.
24. E: Μάλιστα. Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο;
25. Δηλαδή η ένταξη μέσω των Τεχνών.
26. Σ: Εε. Τώρα ο τρόπος μπορεί να είναι... να σου δώσω μια πολύ γενική απάντηση
27. αρχικά και μετά να εξειδικεύσω πάλι στο Χορό. Εε, νομίζω ότι η Τέχνη είναι
28. ανοιχτή γενικότερα. Δηλαδή παρόλο που κάθε μορφή Τέχνης έχει από πίσω μια
29. πολύ μεγάλη επιστημονική θεωρία, μέσα από την οποία υποστηρίζει κανείς το
30. δικό του αντικείμενο, νομίζω ότι η Τέχνη δεν είναι πάρα πολύ κλειστή. Οι στόχοι

31. παραμένουν ανοιχτοί και επειδή ακριβώς είναι ανοιχτοί μέσα σε αυτό το πλαίσιο
32. επιτρέπει την ένταξη κάθε, εε, κάθε ατόμου. Τώρα μιλώντας για τον Χορό, επειδή
33. ο Χορός είναι μία μη γλωσσική επικοινωνία και επειδή ο Χορός έχει πάρα πολλές
34. μορφές προσεγγίσεων μέσα από τις οποίες ένα άτομο μπορεί να έρθει κοντά με το
35. άλλο. Για παράδειγμα το άγγιγμα...
36. Ε: Μμ.
37. Σ: Επίσης, εε, μου έρχεται στο μυαλό να σου πω για παράδειγμα, ότι κάποια
38. στιγμή ο Ζακ Λανγκ στην Γαλλία έδωσε μία κυρίαρχη θέση του Χορού ως ένα ας
39. πούμε πολιτιστικό προϊόν το οποίο θα μπορούσε να εκπροσωπήσει όλη την
40. Γαλλία σε όλο τον κόσμο. Σηματοδότησε με πάρα πολύ υψηλά κονδύλια την
41. τέχνη του Χορού και ακριβώς επειδή δεν χρειαζόταν να επικοινωνήσουν με
42. νοήματα μέσα από την γλώσσα...
43. Ε: Χμμ.
44. Σ: Θα μπορούσαν τα νοήματα αυτά να τα επικοινωνήσουν σε ένα διευρυμένο
45. διεθνές επίπεδο.
46. Ε: Μμ. Μέσα από την κίνηση;
47. Σ: Μέσα από την κίνηση, μέσα από το άγγιγμα, μέσα από τις εικόνες που
48. δημιουργεί ο Χορός, τις μεταφορές, τον αποσυμβολισμό. Εε, δηλαδή αυτή είναι
49. μία γενικότερη άποψη όλων των ειδικών του Χορού, ότι ως γλώσσα μπορεί να
50. χρησιμοποιηθεί από όλους τους ανθρώπους. Και βεβαίως από όλους τους
51. ανθρώπους γιατί είναι και μια διαχρονική μορφή τέχνης και μια διαπολιτισμική
52. μορφή τέχνης.
53. Ε: Μμ.
54. Σ: Εννοώ δηλαδή ότι από καταβολής κόσμου οι άνθρωποι χόρευαν για να
55. εκφραστούνε, να εκφράσουν ιδέες και συναισθήματα και επίσης από καταβολής
56. κόσμου, στις οργανωμένες ή στις λιγότερο οργανωμένες κοινωνικές ομάδες
57. υπήρχε πάντα χορός. Δεν υπάρχει κανένας πολιτισμός και καμία χώρα του
58. κόσμου που να μην έχουν Χορό.
59. Ε: Μάλιστα.
60. Σ: Δεν ξέρω τώρα αν όλα αυτά καλύπτουν τα ερωτήματα αλλά εγώ είμαι απόλυτα
61. βέβαιη για αυτό [χαμόγελο].
62. Ε: [χαμόγελο] Λοιπόν... Αναφέρατε πριν όπως ο Χορός, το δικό σας γνωστικό
63. αντικείμενο, μπορεί να βοηθήσει στη ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών
64. μαθητών στο σχολείο και γενικότερα στην κοινωνία.

65. Σ: Ναι ναι.
66. Ε: Τι θεωρείτε απαραίτητο έτσι ώστε η Τέχνη, είτε γενικά, είτε συγκεκριμένα ο
67. Χορός, να συμβάλλει στην ένταξη των μαθητών που προέρχονται από
68. διαφορετικά εθνοπολιτισμικά περιβάλλοντα;
69. Σ: Ναι δεν ξέρω... Πάλι μου έρχεται πολύ γρήγορα στο μυαλό ότι, μμ, στην
70. Ελλάδα, εε, δεν έχουμε δώσει την σημασία που χρειάζεται...
71. Ε: Άρα θεωρείτε απαραίτητη την σημασία;
72. Σ: Ναι. Την σημασία, την αξία που έχουν οι Τέχνες στην εκπαίδευση. Δηλαδή δεν
73. ξέρω αν εσείς για παράδειγμα στο Νηπιαγωγείο θα μπορείτε να κάνετε
74. δημιουργικό χορό γιατί μπορεί προφανώς οι υλικοτεχνικές υποδομές να μην
75. ενισχύουν αυτή σας την πρόθεση για δημιουργικό χορό. Λέω λοιπόν ότι ένα
76. ζήτημα είναι οι Τέχνες δεν έχουν την θέση που τους αρμόζει και τους ταιριάζει
77. στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.
78. Ε: Ναι.
79. Σ: Και φυσικά ο Χορός πολύ λιγότερο γιατί νομίζω, εμμ...
80. Ε: .. ότι είναι κάπως παρεξηγημένος.
81. Σ: Είναι κάπως παρεξηγημένος και για τα θέματα αυτά που αφορούν το φύλο και
82. χθες, για να κάνω μία παρένθεση, που είχα ένα σεμινάριο για την σημασία του
83. Χορού σε σχέση με ζητήματα διαφορετικότητας και ιδιαιτερότητας και
84. διαπολιτισμικότητας, τα παιδιά, ας πούμε, οι φοιτήτριες και οι φοιτητές μας είχαν
85. άμεση ανάγκη να τους μιλήσω για Χορό και φύλο, δηλαδή κάτι το οποίο είναι
86. ταμπού, και το οποίο θέλανε να τους το δικαιολογήσω, να τους πω πως συμβαίνει,
87. γιατί συμβαίνει. Γιατί ας πούμε η ελληνική κοινωνία δεν αφήνει τα αγόρια να
88. κάνουν Χορό και στην καλύτερη περίπτωση ας πούμε να κάνουν παραδοσιακούς
89. χορούς ή αυτό που λέμε τους λαϊκούς χορούς, όπως ζεϊμπέκικο, χασάπικο...
90. Ε: Τους «αρσενικούς» χορούς.
91. Σ: Ναι. Οι αρσενικοί χοροί. Οι οποίοι καλλιεργούν και μία «μάτσο» συμπεριφορά
92. στον Έλληνα άντρα την οποία δεν ξέρω τι να κάνουμε για να την μειώσουμε ή να
93. την αλλάξουμε. Εμμ, οπότε ένα ζήτημα είναι η ένταξη των Τεχνών στο σχολείο.
94. Ε: Μάλιστα.
95. Σ: Τώρα από την στιγμή που θα ενταχθούν οι Τέχνες στο σχολείο, γιατί από
96. πολύ μικρή ηλικία τα παιδιά θα έχουν την δυνατότητα να έρθουν σε επαφή και σε
97. μια φάση που δεν θα έχουν, ας πούμε, ακόμα τις φοβίες, τις ενοχές ή όλα τα
98. ταμπού που η κοινωνία κατασκευάζει και τα παιδιά τα ίδια τα σωματοποιούν όσο

99. θα είναι καλύτερη όλη αυτή, ας πούμε, η εμπλοκή τους με τις Τέχνες.
100. Ε: Χρειάζεται μία γενικότερη αλλαγή δηλαδή;
101. Σ: Χρειάζεται μία γενικότερη αλλαγή στο εκπαιδευτικό σύστημα αρχικά γιατί
102. μέσα από αυτό αργότερα θα μπορέσουμε να αλλάξουμε και το κοινωνικό μας
103. σύστημα. Ή ξέρω 'γω τα παιδιά με τις, εε, σωματικές ας πούμε ιδιαιτερότητες.
104. Και μπορούμε να μιλήσουμε, ας πούμε, για παιδιά που έχουν πρόβλημα
105. όρασης, ακοής, παιδιά που έχουν μειωμένη κίνηση και κινητικά προβλήματα.
106. Ακόμα, παιδιά τα οποία μπορεί να έχουν σύνδρομο Down...
107. Ε: Ναι, ναι. Που δεν προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα
108. αλλά αποτελούν μία μορφή ετερότητας.
109. Σ: Ναι. Και μέσα από την χοροθεραπεία ας πούμε, αν είχαμε και ειδικότητες
110. χοροθεραπευτών, θα μπορούσαν τα παιδιά αυτά να αποκατασταθούν και να
111. λύσουν ας πούμε σε μεγάλο βαθμό το πρόβλημα
112. Ε: Μμ.
113. Σ: Χθες ας πούμε έδειξα ένα μικρό βίντεο με ένα κοριτσάκι στην Γερμανία το
114. οποίο το παρακολουθεί χοροθεραπεύτρια από 4 ετών και έχει φτάσει στην
115. ηλικία των 17 ετών και βλέπεις φανερά την εξέλιξη...
116. Ε: Την αλλαγή δηλαδή.
117. Σ: Πόσο εύκολα αποτυπώνει τις κινήσεις, τις μιμείται κλπ, κλπ. Ναι, αλλαγή
118. στην κίνηση ας πούμε και λίγο πολύ η αυτοεξυπηρέτηση των αναγκών της.
119. Τώρα το πώς όλα αυτά θα γίνουν καλύτερα δεν ξέρω.
120. Ε: Μάλιστα. Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι υπάρχουν σήμερα στην
121. υλοποίηση της ένταξης αυτής; Δηλαδή της ένταξης των εθνοπολιτισμικά
122. διαφορετικών στο σχολείο ή στην κοινωνία;
123. Σ: Ναι. Εγώ νομίζω ότι όσο και να το κατανοούμε αυτό θεωρητικά είναι πολύ
124. διαφορετικό να το βιώσουμε...
125. Ε: Να το κάνουμε πράξη;
126. Σ: Ναι. Να το κάνουμε πράξη. Να φέρω ένα παράδειγμα από τον εαυτό μου
127. γιατί στα μαθήματα εδώ στο Πανεπιστήμιο έχω παιδιά τα οποία έχουν
128. ιδιαιτερότητες...
129. Ε: Εννοείται εθνοπολιτισμικές;
130. Σ: Εεε. Οι εθνοπολιτισμικές που μπορεί να αφορούνε χώρα, καταγωγή,
131. γλώσσα...
132. Ε: Χρώμα;

133. Σ: Εε. Χρώμα δεν έχουμε τόσα πολλά. Έχουμε όμως παιδιά που είναι από την
134. Θράκη οπότε έχουμε ας πούμε μουσουλμανική, εε, μουσουλμανικό
135. θρήσκευμα ή μιλάνε ξέρω 'γω την τουρκική γλώσσα και τα οποία, νομίζω
136. αυτά τα παιδιά προσπαθώντας να ενταχθούν μέσα την ελληνική κοινωνία...
137. Ε: Μμ.
138. Σ: Ή έχουμε παιδιά από την Αλβανία στα τμήματα. Νομίζω δεν το θίγουνε
139. καθόλου αυτό το ζήτημα, κάπως το αποκρύπτουν.
140. Ε: Το γεγονός ότι προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα;
141. Σ: Ναι. Νομίζω ότι το αποκρύπτουν, δεν το συζητάνε. Κάποια στιγμή έκανα
142. μια απόπειρα να το συζητήσω με ένα παιδί το οποίο το αρνήθηκε. Δεν θέλησε
143. να προχωρήσει σε αυτή τη συζήτηση και την αποκάλυψη της ταυτότητας
144. ίσως. Αυτό όμως το οποίο είναι οφθαλμοφανές και δεν μπορεί να το κρύψει
145. κανείς είναι τα παιδιά με τις κινητικές ανάγκες, τα οποία έρχονται μέσα στο
146. μάθημα και βέβαια ο τρόπος που γίνεται το μάθημα, και εγώ συμφωνώ να
147. είναι μέσα στο μάθημα. Δεν τα βοηθάει όμως, δηλαδή εγώ έχω 60 παιδιά να
148. ασχοληθώ και το μάθημα έχει επικεντρωθεί πιο πολύ στις δικές τους τις
149. ανάγκες δεν μπορώ να βάλω τον απαραίτητο χρόνο που χρειάζεται ώστε να
150. ασχοληθώ με αυτά τα παιδιά.
151. Ε: Ναι.
152. Σ: Θα μπορούσα να το κάνω με μια τάξη που θα είναι κάπως πιο ιδιαίτερο το
153. μάθημα αλλά και με αυτό τον τρόπο πάλι το αποκλείω. Οπότε το μόνο που
154. μπορώ να κάνω είναι προσωπικές συζητήσεις και συναντήσεις μαζί τους,
155. αλλά που δεν φτάνει, δεν καλύπτει.
156. Ε: Ναι.
157. Σ: Δεν καλύπτει δηλαδή το να μπορέσουν τα παιδιά αυτά να κατανοήσουν την
158. αξία ας πούμε του εαυτού τους ως σώμα, νους, αδιαίρετη ολότητα. Λέω
159. λοιπόν ότι παρόλο που το έχω πολύ υπόψη μου από μια ειδική σκοπιά μέσα
160. στο πλαίσιο των μαθημάτων μου δεν μπορώ να εφαρμόσω όλα αυτά που
161. σκοπεύω.
162. Ε: Μάλιστα. Με ποιους τρόπους κρίνετε ότι μπορεί να προωθηθεί αλλά και να
163. επεκταθεί η συνάντηση μέσα σε εισαγωγικά της διαπολιτισμικής
164. παιδαγωγικής και εκπαίδευσης στις Τέχνες;
165. Σ: Με ποιο τρόπο, ε;
166. Ε: Ναι.

167. Σ: Ναι. Εντάξει, το ένα θα μπορούσε να είναι μαθήματα, το δεύτερο θα
168. μπορούσαμε να έχουμε εκπομπές στην τηλεόραση, το τρίτο θα μπορούσαμε
169. να έχουμε...
170. Ε: Να υπάρχει δηλαδή πληροφόρηση;
171. Σ: Ακριβώς. Πάρα πολύ ωραία το έθεσες. Να υπάρξει ευρύτερη
172. πληροφόρηση, να υπάρχουνε προγράμματα για την κοινωνία, δηλαδή ας
173. πούμε, ξέρω 'γω, στο πλαίσιο του Πανεπιστημίου θα μπορούσαμε να έχουμε
174. μαθήματα, τα οποία... να φέρω ένα παράδειγμα, το Χορό, να μπορέσουμε να
175. κάνουμε μία προσφορά στην κοινωνία, δηλαδή να οργανωθούμε εμείς μέσα
176. στην κοινωνία και να κάνουμε μαθήματα σε αυτούς. Αλλά και πάλι ο τρόπος
177. με τον οποίο λειτουργεί το σύστημα μας ας πούμε, που εγώ είμαι εδώ μόνο
178. τρεις μέρες και δεν έχω χρόνο να είμαι εδώ, πάλι δεν μου επιτρέπει να
179. οργανώσω τις ομάδες των φοιτητριών που φαντάζομαι ότι θα είναι πάρα πολύ
180. ανοιχτές και να το πραγματοποιήσουμε. Δηλαδή πάλι υπάρχουνε δυσκολίες
181. λόγω του συστήματος.
182. Ε: Μμ.
183. Σ: Θα 'θέλα πάρα πολύ να έχουμε μαθήματα με την κοινωνία και
184. πληροφόρηση της κοινωνίας και συζήτηση με την κοινωνία. Και προφανώς
185. στην τηλεόραση και να καλέσουμε και δημοσιογράφους και να μιλήσουμε και
186. να έχουμε και παραδείγματα και να κάνουμε και ημερίδες.
187. Ε: Για να μην μείνει μόνο εδώ σε μας;
188. Σ: Για να μη μείνει μόνο εδώ σε μας. Δηλαδή θεωρώ ότι τα μαθήματα τα δικά
189. μας εδώ θα έπρεπε να διευρυνθούν ακόμα και να επεκταθούν ως μία μορφή
190. πρακτικής άσκησης. Δηλαδή η πρακτική σας άσκηση στο Νηπιαγωγείο έχει
191. ένα στόχο και ένα σκοπό, την ειδική αυτή ηλικία, αλλά από την άλλη μεριά
192. νομίζω ότι θα μαθαίνατε πάρα πολλά αν μπορούσατε να έρθετε
193. προγραμματισμένα σε επαφή με τέτοιες ομάδες. Και στο Βόλο υπάρχουν
194. πάρα πολλά τέτοια, ας πούμε, πώς να τα πούμε, εε, τέτοια ιδρύματα και
195. φυλακές υπάρχουνε που και εκεί υπάρχει ιδιαιτερότητα και νέα παιδιά με
196. ναρκωτικά, χρήστες, υπάρχουν σε άλλα ιδρύματα, και παιδιά με ειδικές
197. ανάγκες. Και Ρομά υπάρχουν.
198. Ε: Ναι.
199. Σ: Δηλαδή θα μπορούσαμε όλα αυτά τα ζητήματα να τα έχουμε δει με ένα
200. πιο καλύτερο τρόπο και πιο οργανωμένα μες στην κοινωνία το οποίο να

201. βγαίνει...
202. Ε: Να γίνει παραγωγικό;
203. Σ: Ναι. Να γίνει παραγωγικό. Δηλαδή θεωρώ ότι η θεωρητική μας συζήτηση
204. μια χαρά πάει αλλά στην πράξη δεν έχουμε εφαρμογή.
205. Ε: Χμ.
206. Σ: Δηλαδή είναι ένα άλλο κομμάτι του προβληματισμού το οποίο δεν ξέρω
207. πώς πρέπει να πραγματοποιηθεί και να γίνει.
208. Ε: Μάλιστα. Υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική σας εμπειρία κάποιο
209. παράδειγμα που μπορείτε να σκεφτείτε και σχετίζεται με την εκπαιδευτική
210. πράξη συνάντησης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης
211. στις Τέχνες; Είτε αυτό είναι από τα φοιτητικά σας χρόνια, από την εμπειρία
212. σας στο Πανεπιστήμιο ή από την εργασία σας στην σχολή Χορού;
213. Σ: Εγώ νομίζω ότι αν υπάρχουν τέτοιου είδους συναντήσεις είναι πάντα
214. βασισμένες σε ατομική πρωτοβουλία. Δηλαδή κάποιος που είναι πολύ
215. ευαισθητοποιημένος σε αυτά τα ζητήματα μπορεί να κάνει μία ταινία Χορού,
216. κάποιος μπορεί να κάνει μία παράσταση, που μέσα σ' αυτή την παράσταση να
217. υπάρχουν άτομα με ειδικές ανάγκες και να υπάρχουν και χορευτές οι οποίοι
218. είναι επαγγελματίες χορευτές αλλά πάλι θεωρώ ότι είναι μία ιδεολογική
219. επιλογή και αφορά μεμονωμένες ομάδες.
220. Ε: Χμ.
221. Σ: Πρέπει να είναι κάποιος που να έχει την έμπνευση, την βούληση, να θέλει
222. να ασχοληθεί με αυτά τα ζητήματα και αυτά τα θέματα και με προσωπική
223. πολύ δουλειά, δεν ξέρω κιάλας, αν αυτές όλες οι πρωτοβουλίες ενισχύονται
224. οικονομικά από κάποιους φορείς.
225. Ε: Μμ.
226. Σ: Δηλαδή εγώ τώρα θυμάμαι ότι σε κάποιες διαδηλώσεις στην Αθήνα
227. έρχονται άτομα και μου ζητάνε να υπογράψω να μην γίνουν περικοπές για τα
228. χρήματα τα οποία πηγαίνουν για παιδιά με ειδικές ανάγκες η σε διάφορα
229. ιδρύματα κλπ-κλπ. Ή ξέρω 'γω μπορεί αν δω ένα ντοκιμαντέρ στην
230. τηλεόραση που κάποιος έχει αποφασίσει να πάει στις φυλακές και να βρει
231. παιδιά ανήλικα τα οποία ήταν χρήστες ναρκωτικών, γιατί και αυτές είναι πολύ
232. ιδιαίτερες ομάδες, τα οποία δεν υπάρχει κάποιος φορέας να ασχοληθεί μαζί
233. τους. Αλλά τους βάζουν φυλακή. Δηλαδή για οποιοδήποτε πρόβλημα, για
234. κάποια πράξη, μπορεί κάποιος να φταίει, μια πράξη η οποία δεν είναι

235. αποδεκτή από την κοινωνία έχουμε τιμωρία.
236. Ε: Χμ.
237. Σ: Και δεν έχουμε ας πούμε συμπάρασταση και δεύτερη ευκαιρία και στην
238. ουσία επανένταξη. Στην ουσία δηλαδή έχουμε τιμωρία, κάτι που ο Φουκώ το
239. έχει εδώ και πάρα πολλά χρόνια ας πούμε αυτό της τιμωρίας.
240. Ε: Μάλιστα. Σε αυτό το σημείο η συνέντευξη μας ολοκληρώθηκε. Σας
241. ευχαριστώ πολύ για την συμμετοχή.
242. Σ: Εγώ σε ευχαριστώ.

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ 2 [Ε: Ερευνήτρια, Σ: Συνεντευξιαζόμενος/η]

1. Ε: Η συγκεκριμένη συνέντευξη διότι θέλω να ερευνήσω το αν και το πώς οι
2. Τέχνες και συγκεκριμένα το μάθημα της Μουσειακής Εκπαίδευσης μπορεί να
3. συμβάλλει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο
4. καθώς και στην προαγωγή των κοινωνικών σχέσεων τους. Σας ευχαριστώ πάρα
5. πολύ για την συμμετοχή σας στην συνέντευξη.
6. Σ: [χαμόγελο]
7. Ε: Θα ήθελα να σας ρωτήσω... Πιστεύετε ότι η Τέχνη γενικότερα μπορεί να
8. βοηθήσει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;
9. Σ: Ναι. Πιστεύω ότι βοηθάει όλους τους ανθρώπους και δημιουργεί άλλες
10. δυνατότητες έκφρασης και επικοινωνίας.
11. Ε: Μάλιστα. Θέλετε να μου πείτε με ποιο τρόπο μπορεί να γίνει, να υλοποιηθεί
12. αυτή η ένταξη;
13. Σ: Εε, με προγράμματα που δίνουν την δυνατότητα και για να εκφραστούν αλλά
14. και να επικοινωνήσουν μεταξύ τους άνθρωποι που προέρχονται από διαφορετικά
15. περιβάλλοντα.
16. Ε: Όταν λέτε προγράμματα τι ακριβώς εννοείτε; Προγράμματα που...
17. Σ: ...προγράμματα είτε δράσης είτε εκπαιδευτικά προγράμματα. Εκπαιδευτικά
18. προγράμματα που εντάσσονται μέσα στο σχολείο και αφορούν τις Τέχνες, είτε
19. εμένα που με ενδιαφέρουν τα μουσεία, ειδικές δράσεις και εκπαιδευτικά

20. προγράμματα που γίνονται από τα μουσεία.
21. Ε: Μάλιστα. Θεωρείτε ότι η Μουσειακή Εκπαίδευση ως αντικείμενο διδασκαλίας
22. και μάθησης μπορεί να βοηθήσει την ένταξη των πολιτισμικά διαφορετικών
23. μαθητών στο σχολείο;
24. Σ: Η Μουσειακή Εκπαίδευση που, επειδή είναι ένα μάθημα που απευθύνεται σε
25. μελλοντικούς εκπαιδευτικούς δίνει, εε, παρέχει την δυνατότητα να διαμορφώσει
26. γνώσεις και εμπειρίες ώστε μετά να μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτή τη γνώση
27. σε προγράμματα αντίστοιχα.
28. Ε: Μμ.
29. Σ: Από μόνη της η Μουσειακή Εκπαίδευση δεν δημιουργεί αυτή την προϋπόθεση.
30. Η εφαρμογή μουσειοπαιδαγωγικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εε, δίνει αυτή
31. τη δυνατότητα.
32. Ε: Πριν αναφέρατε τη γνώση. Εννοείτε την γνώση των διάφορων πολιτισμών
33. που υπάρχουν σε ένα μουσείο;
34. Σ: Εε. Όχι, γιατί η Μουσειακή Εκπαίδευση δεν δίνει τέτοιου τύπου γνώσεις. Δίνει
35. γνώσεις...
36. Ε: Εννοώ την επαφή με τους άλλους πολιτισμούς ίσως...
37. Σ: Πέρα από την γνώση των άλλων πολιτισμών βασικό, εε, βασική γνώση είναι να
38. μάθουμε πως μπορούμε να ανοιγόμαστε στους άλλους πολιτισμούς, δηλαδή δεν
39. είναι ανάγκη να ξέρεις τον άλλον πολιτισμό αλλά να είσαι ανοιχτός να τον
40. προσεγγίσεις.
41. Ε: Μμ.
42. Σ: Είτε τον πολιτισμό είτε τους ανθρώπους που προέρχονται από τον αντίστοιχο
43. πολιτισμό.
44. Ε: Μάλιστα. Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι μπορεί να επιτευχθεί αυτό; Δηλαδή η
45. ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών μέσω της Μουσειακής
46. Εκπαίδευσης;
47. Σ: Αυτό που πρεσβεύει η Μουσειακή Εκπαίδευση, η μουσειοπαιδαγωγική, είναι
48. καταρχήν ότι πρέπει να γίνονται προγράμματα που απευθύνονται σε μικτές
49. ομάδες κοινού, να μην είναι δηλαδή ειδικά για ορθόδοξους ή ειδικά για
50. μουσουλμάνους, ειδικά για ανθρώπους που έχουν εθνική, ελληνική συνείδηση, ή
51. που έχουν διαφορετική εθνική συνείδηση.
52. Ε: Μμ.
53. Σ: Ο καλύτερος τρόπος είναι να βρεθούν μαζί. Γι' αυτό και προτείνω μέσα σε

54. σχολείο, σε τάξη που υπάρχουν παιδιά διαφορετικής προέλευσης. Προγράμματα
55. που αφορούν τις Τέχνες δίνουν την δυνατότητα να διαλυθούν κάπως οι
56. προκαταλήψεις, οι στάσεις φοβίας ή απομόνωσης του άλλου και να εκφραστούν
57. πιο ελεύθερα και να δημιουργήσουν μαζί γιατί δίνει και η δημιουργία. Η, ας
58. πούμε, ομαδική δημιουργία είναι ο καλύτερος τρόπος για να κατακτήσεις την
59. ένταξη.
60. Ε: Άρα να γνωρίσουν τον πολιτισμό τον δικό τους και τον πολιτισμό των
61. υπολοίπων;
62. Σ: Ναι, αυτό επαναλαμβάνω όχι να γνωρίσουν αλλά...
63. Ε: .. να είναι ανοιχτοί να γνωρίσουν...
64. Σ: ναι, να ανοιχτούν, να καταλάβουν ότι ο χώρος, το περιβάλλον, ο πολιτισμός
65. του κάθε ανθρώπου έχει μία περιορισμένη ισχύ. Παράλληλα υπάρχουν και άλλοι
66. πολιτισμοί που έχουν και αυτοί άλλες αλλά αντίστοιχες αξίες, ιδέες, αντιλήψεις.
67. Ε: Μάλιστα. Τι θεωρείτε απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη είτε γενικά είτε
68. ειδικά το μάθημα της Μουσικιακής Εκπαίδευσης να συμβάλλει στην ένταξη των
69. μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα;
70. Σ: Συγγνώμη, μπορείς να το επαναλάβεις;
71. Ε: Ναι, φυσικά. Τι κρίνετε πως είναι απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη είτε γενικά
72. είτε ειδικά το μάθημα της Μουσικιακής Εκπαίδευσης να συμβάλλει στην ένταξη
73. των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα;
74. Σ: Να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο, εε, ελεύθερης έκφρασης και δημιουργίας αυτό
75. θεωρώ.
76. Ε: Μμ.
77. Σ: Δεν ξέρω αν θέλετε και κάτι πιο λεπτομερές αλλά βασικά αυτό. Συνεργασία
78. μέσα από την δημιουργία της Τέχνης ή η από κοινού πάλι ομαδικοί, εε, τρόποι
79. απόλαυσης, το να ακούσουν μαζί ένα κομμάτι μουσικής, το να δουν ωραία έργα
80. Τέχνης, το να παίξουν μαζί μουσική ή να δημιουργήσουνε θεατρικές
81. παραστάσεις, ζωγραφική, γλυπτική ή οτιδήποτε...
82. Ε: Και άλλες μορφές Τέχνης;
83. Σ: Ναι, ναι. Όποια μορφή Τέχνης.
84. Ε: Είναι η βασική προϋπόθεση για την ένταξη;
85. Σ: Ναι.
86. Ε: Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι υπάρχουν στην υλοποίηση της ένταξης αυτής
87. είτε στο σχολείο είτε στην κοινωνία γενικότερα;

88. Σ: Είναι η γενική αντίληψη που επικρατεί δυστυχώς, ειδικά στην ελληνική
89. κοινωνία, να θέλουμε να περιχαρακώσουμε τον δικό μας κόσμο από τον κόσμο
90. του άλλου από το φόβο, ο οποίος καλλιεργείται πολλές φορές από τα Μέσα, όχι
91. πολλές φορές, κυρίως από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και παράδειγμα τώρα
92. όλο αυτό το πρόγραμμα για τους μετανάστες.
93. Ε: Που είναι και πολύ επίκαιρο...
94. Σ: Ναι. Αυτό δημιουργεί φόβο που δεν αφήνει τον απλό άνθρωπο να ανοιχτεί.
95. Ε: Μάλιστα. Με ποιους τρόπους κρίνετε ότι μπορεί να προωθηθεί αλλά και να
96. επεκταθεί η συνάντηση εντός εισαγωγικών διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και
97. εκπαίδευσης στις Τέχνες;
98. Σ: Εε, νομίζω ότι, φαντάζομαι μάλλον, μάλλον όχι φαντάζομαι, από εμπειρία που
99. έχω και η διαπολιτισμική εκπαίδευση στηρίζεται πάρα πολύ στην Τέχνη, στην
100. χρήση δηλαδή όλων αυτών που είπαμε γύρω από την Τέχνη, αλλά και η
101. Μουσειακή Εκπαίδευση, επειδή και τα μουσεία έχουν ως αντικείμενο, ως
102. θεματικό τους περιεχόμενο τις Τέχνες βασική, βασικός προβληματισμός των
103. μουσείων εδώ και... τα τελευταία χρόνια είναι το πώς θα ανοίξουν τα μουσεία
104. προς όλους, πώς θα συμβάλλουν στην εξέλιξη της κοινωνίας και με βασικό
105. κριτήριο την συνάντηση, πώς θα γίνουν τα μουσεία συνάντηση των
106. διαφορετικών ανθρώπων και των πολιτισμών.
107. Ε: Μάλιστα. Υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική σας εμπειρία κάποιο
108. παράδειγμα που σχετίζεται με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης των δύο
109. αυτών στοιχείων, δηλαδή της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και τις
110. Εκπαίδευσης στις Τέχνες;
111. Σ: Της εκπαίδευσης στις Τέχνες ή εννοείτε το να διευρυνθεί αυτός χώρος,
112. δηλαδή η επικοινωνία ανάμεσα σε διαφορετικούς ανθρώπους;
113. Ε: Και το πρώτο και το δεύτερο.
114. Σ: Ναι. Λοιπόν, καταρχήν όπως σας είπα και εγώ η Μουσειακή Εκπαίδευση,
115. όπως τα μουσεία προσπαθούνε να ανοιχτούνε και να γίνουν χώροι
116. συνάντησης των ανθρώπων, αντίστοιχα και η Μουσειακή Εκπαίδευση την
117. τελευταία δεκαετία, ίσως και περισσότερο, εργάζεται πολύ σε αυτό το θέμα,
118. πώς θα δημιουργούνται δράσεις και προγράμματα που, εε, βοηθούν αυτήν την
119. επικοινωνία και το άνοιγμα των ανθρώπων.
120. Ε: Μμ.
121. Σ: Από την άλλη μεριά υπάρχουν διδακτορικές διατριβές, όπως μία που

122. εποπτεύω που έχει ως θέμα της πώς, εε, τέτοιες δράσεις που αφορούν τα
123. μουσεία κυρίως μπορούν να συμβάλλουν σε σχολικές μονάδες ώστε να
124. έρθουν κοντά οι μαθητές διαφορετικής προέλευσης και να ξεπεραστούν
125. προκαταλήψεις και ο φόβος του άλλου.
126. Ε:Μάλιστα. Σε αυτό το σημείο η συζήτηση μας έχει τελειώσει. Σας ευχαριστώ
127. πολύ για την συμμετοχή και την συνεργασία σας.
128. Σ: Και εγώ ευχαριστώ. Καλή επιτυχία.
- 129.

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ 3 [Ε: Ερευνήτρια, Σ: Συνεντευξιαζόμενος/η]

1. Ε: Η συγκεκριμένη συνέντευξη διότι θέλω να ερευνήσω και αν και πώς η Τέχνη
2. και συγκεκριμένα το μάθημα της Μουσειακής Εκπαίδευσης μπορεί να συμβάλλει
3. στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολικό χώρο
4. καθώς και στην προαγωγή των κοινωνικών σχέσεων τους. Θα ήθελα να σας
5. ευχαριστώ εκ των προτέρων για την συμμετοχή σας στην συνέντευξη.
6. Σ: Εγώ ευχαριστώ.
7. Ε: Λοιπόν. Πιστεύετε ότι η Τέχνη γενικότερα μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη
8. των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;
9. Σ: Ναι, πιστεύω ότι μπορεί να βοηθήσει με διάφορους τρόπους. Κυρίως γιατί η
10. Τέχνη είναι ένας τρόπος έκφρασης ο οποίος είναι πιο παγκοσμιοποιημένος και
11. αγγίζει όλους τους ανθρώπους, εκφράζει συναισθήματα, ιδέες μέσα από υλικά
12. μέσα από ήχους, από εικόνες, γεγονός που βοηθάει άτομα με διαφορετικές
13. πολιτισμικές καταβολές και να έρθουν κοντά αλλά και να ανταλλάξουν απόψεις
14. γύρω από αυτό το πράγμα. Αποτελεί δηλαδή μία βάση πάνω στην οποία μπορεί
15. να στηθεί καλά οποιαδήποτε διαπολιτισμική συνεύρεση.
16. Ε: Άρα εννοείτε πως σε περίπτωση που δεν μπορεί να υπάρξει λεκτική
17. επικοινωνία...
18. Σ:... ναι, ακριβώς αυτό εννοώ. Γιατί ακριβώς μέσα από την Τέχνη μπορεί
19. δυσκολίες οι οποίες είναι γλωσσικές να ξεπεραστούν. Εε, δε προτρέχω να μιλήσω
20. για τα Μουσεία.

21. Ε: Εντάξει. [γέλια] Λοιπόν... Θεωρείτε ότι η Μουσειακή Εκπαίδευση ως
22. αντικείμενο διδασκαλίας και μάθησης μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη των
23. εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;
24. Σ: Ναι, το πιστεύω αυτό το πράγμα. Βέβαια, εε, τώρα να θέσω και ένα ερώτημα;
25. Επειδή η Μουσειακή Εκπαίδευση δεν είναι μάθημα στο σχολείο. Υπάρχει ένα
26. θέμα δηλαδή. Ενώ η Μουσική σε σχέση με το ερώτημα, τα Εικαστικά μπορεί να
27. είναι ένα σχολικό μάθημα ενώ η Μουσειακή Εκπαίδευση έχει ένα άλλο
28. χαρακτηριστικό έτσι; Από την μια πλευρά είναι δραστηριότητες που μπορεί να
29. πραγματοποιούνται από σχολικές ομάδες αλλάς την ουσία αποτελούνε μια
30. εξωσχολική δραστηριότητα. Είναι κάτι αυτόνομο. Δηλαδή μια δραστηριότητα
31. που λαμβάνει χώρα έξω από το σχολείο, οπότε είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση.
32. Σίγουρα, αν το πάρουμε από την άλλη πλευρά μέσα στα μουσεία, σε οποιοδήποτε
33. μουσείο, μπορεί να βρεθούν πολλά αντικείμενα τα οποία να αποτελέσουν
34. έναυσμα για μια διαπολιτισμική προσέγγιση και διαπολιτισμικά προγράμματα.
35. Από αυτήν την άποψη ναι. Τώρα η Μουσειακή Εκπαίδευση ενταγμένη μέσα στο
36. σχολικό μάθημα μπορεί να ενταχθεί και να συνδεθεί με πολλά διαφορετικά
37. γνωστικά αντικείμενα. Εξαρτάται από πού απορρέει, από πού ξεκινάει κανείς.
38. Ε: Ναι. Εμείς αναφερόμαστε σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, από το
39. Νηπιαγωγείο μέχρι το Πανεπιστήμιο.
40. Σ: Ναι, ναι. Φυσικά, φυσικά. Τα μουσεία προσφέρουν πολλές δυνατότητες
41. διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όπως έχει δείξει και η μουσειοπαιδαγωγική εμπειρία
42. και στην Ευρώπη και έχουν λειτουργήσει πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα και
43. δράσεις για την προσέγγιση μειονοτικών ομάδων, δευτεροποιημένων ομάδων,
44. ομάδων με, που είναι ετερογενής πολιτισμικά. Έχουμε αρκετά τέτοια
45. παραδείγματα. Όχι πάρα πολλά στην Ελλάδα αλλά γενικότερα στην διεθνή
46. βιβλιογραφία και στην διεθνή πρακτική των μουσείων βρίσκουμε τέτοια
47. προγράμματα και τέτοιες δράσεις και στην ουσία με πολύ καλά, έτσι;
48. αξιολογητικά αποτελέσματα.
49. Ε: Άρα αυτό που λέτε είναι ότι μέσα σε ένα μουσείο μπορούν είτε οι μαθητές είτε
50. οι ενήλικες να δουν διαφορετικούς πολιτισμούς και να...
51. Σ: Στην ουσία αυτό κάνουν. Στην ουσία παρουσιάζουν χωρικά ή χρονικά
52. απομακρυσμένους πολιτισμούς. Εε, υπάρχει συνήθως μία απόσταση, έτσι;. Τα
53. μουσεία Τέχνης παρουσιάζουν βέβαια έργα Τέχνης αλλά υπάρχουν πολλών ειδών
54. μουσεία, οπότε και τα άλλα μουσεία μπορούμε να τα αντιμετωπίσουμε με έναν

55. τέτοιο τρόπο ώστε να μπορέσουμε να, εε, να γνωρίσουμε τον εαυτό μας και την
56. διαφορετικότητα, να αποδεχθούμε την διαφορετικότητα και να συνδιαλλαγούμε
57. με αυτήν και να συνυπάρξουμε. Και δίνονται δυνατότητες πολλές μέσα από τα
58. μουσεία.
59. Ε: Επομένως θεωρείτε ότι η ένταξη των πολιτισμικά διαφορετικών μπορεί να
60. συντελεστεί με την επίσκεψη σε Μουσεία;
61. Σ: Εε, κοιτάζτε να δείτε. Τώρα αυτό είναι αρκετά σύνθετο. Δεν απαντιέται.
62. Καταρχήν, όταν μιλάμε για οργανωμένες ομάδες οι οποίες emπίπτουν σε ένα
63. πλαίσιο σχολικής, εε, τυπικής εκπαίδευσης όπως είναι το σχολείο, το
64. νηπιαγωγείο, το γυμνάσιο, το λύκειο. Σε αυτές τις ομάδες υπάρχουν δύο
65. πιθανότητες, δύο επιλογές. Η μία επιλογή είναι να μπορέσουν να αξιοποιήσουν
66. αυτά που προσφέρουν τα μουσεία. Τα μουσεία συνήθως μέσα στο πλαίσιο της
67. εκπαιδευτικής και επικοινωνιακής τους πολιτικής προσφέρουν για τις σχολικές
68. ομάδες συγκεκριμένες δράσεις. Ότι αυτές οι δράσεις θα έχουν οπωσδήποτε
69. διαπολιτισμικό χαρακτήρα είναι κάτι το οποίο δεν μπορούμε να το
70. διασφαλίσουμε, έτσι;
71. Ε: Μμ.
72. Σ: Από την άλλη πλευρά βέβαια, υπάρχουν μουσεία και στην Ελλάδα που έχουν
73. οργανώσει τέτοιες δράσεις με διαπολιτισμικό χαρακτήρα. Μία μεγάλη δράση είχε
74. γίνει πριν από αρκετά χρόνια στο ΥΠ.ΠΟ που είχε γίνει με μία συγκεκριμένη
75. ομάδα από τσιγγανόπαιδα στο κέντρο της Αθήνας με επιμέρους δράσεις μέσω
76. εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού με συγκεκριμένες
77. δράσεις σε διαφορετικούς χώρους, εε, αρχαιολογικούς και ... κατά κύριο λόγο
78. αρχαιολογικούς και μουσεία της περιοχής. Έχουμε πολλά παραδείγματα επίσης
79. από το εξωτερικό που οργανώνονται τέτοιες δράσεις. Δεν μπορούμε βέβαια να
80. πούμε ότι όλα τα μουσεία έχουν και κάποιες δράσεις οι οποίες είναι
81. διαπολιτισμικές, έτσι; Αυτά αποτελούν μεμονωμένες δράσεις. Από την άλλη
82. πλευρά όμως ο/η εκπαιδευτικός και αυτό αποτελεί αν θέλετε την δεύτερη πλευρά
83. της σχέσης μουσείου- σχολείου ή τυπικής εκπαίδευσης ο οποίος είναι αυτός που
84. γνωρίζει σίγουρα καλύτερα την σχολική του ομάδα ή τον.. την τάξη του και την
85. διαφορετικότητα που υπάρχει. Έχει την δυνατότητα είτε να προσαρμόσει
86. υπάρχοντα προγράμματα σε συνεργασία με τους μουσειοπαιδαγωγούς είτε επειδή
87. ο ίδιος έχει μια τέτοια κατάρτιση, κάπου μετά αναφέρεστε και σε αυτό, να
88. μπορέσει να αξιοποιήσει αυτούς τους χώρους για αυτούς τους στόχους.

89. Ε: Με προσωπική πρωτοβουλία δηλαδή;
90. Σ: Ναι, δεν είναι μόνο προσωπική πρωτοβουλία. Γενικότερα αυτό αποτελεί και
91. μία πρακτική των μουσείων, παραδείγματος χάρη να ενδυναμώνουν τους
92. εκπαιδευτικούς παρέχοντας εκπαιδευτικό και ειδικό υλικό και οποιαδήποτε άλλη
93. βοήθεια χρειάζεται ώστε να οργανώνουν δικές τους εκπαιδευτικές δράσεις μέσα
94. στο μουσείο, έτσι; Αυτό πάντα προϋποθέτει να υπάρχει κάποια προετοιμασία στο
95. σχολείο, υπάρχουν κάποιες δράσεις στο μουσείο, υπάρχουν θέματα επεξεργασίας
96. και τα λοιπά, δηλαδή συνδέονται οι δύο χώροι. Όταν αυτό το πράγμα, όταν αυτές
97. οι δραστηριότητες οργανώνονται από την πλευρά του εκπαιδευτικού έχουμε
98. πραγματικά πολλές δυνατότητες να οργανωθούν δραστηριότητες που θα είναι
99. προσαρμοσμένες στην ιδιαιτερότητα και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε
100. ομάδας οπότε αν υπάρχει αυτή η διαπολιτισμικότητα υπάρχει το καλύτερο
101. δυνατό αποτέλεσμα.
102. Ε: Μμ.
103. Σ: Από την άλλη πλευρά τα μουσεία όταν οργανώνουν συνήθως δράσεις,
104. καλώς ή κακώς επειδή οργανώνουν δράσεις που απευθύνονται σε μεγάλο
105. κοινό, οργανώνουν κατά κύριο λόγο δράσεις που απευθύνονται σε πολλά
106. εισαγωγικά σε έναν μέσο μαθητή, ο οποίος στην ουσία δεν υπάρχει αλλά
107. προσπαθούν να κάνουν... οπότε και αυτά τα σχέδια, τα προγράμματα των
108. μουσείων μόνο με επαναπροσδιορισμό μπορούν να υλοποιηθούν. Εκτός αν
109. υπάρχουν φορείς που μπορούν να κάνουν ειδικά προγράμματα για, εε, με
110. μεθόδους διαπολιτισμικές. Μπορεί να υπάρχουν αντικείμενα παραδείγματος
111. χάρη στα μουσεία, σε αρχαιολογικά μουσεία και σε άλλα μουσεία που να
112. θέλουν να τα δείξουν, να τα δουν από μια διαπολιτισμική πλευρά, έτσι, κάθε
113. μουσειακό αντικείμενο δεν διηγείται μόνο μία ιστορία, μπορεί να διηγηθεί
114. πολλές. Από ποια ιστορία θα θελήσουμε να πούμε, ποιο κόκκινο νήμα θα
115. θελήσουμε να πάρουμε, αυτό είναι θέμα σχεδιασμού και μπορεί να γίνει και
116. από την πλευρά των μουσείων. Θα μπορούσαν δηλαδή εν δυνάμει τα
117. μουσεία να έχουν προγράμματα που εκθέτουν, που έχουν διαπολιτισμικούς
118. στόχους και να δουν τα αντικείμενα τους με αυτόν τον τρόπο. Από την
119. ελληνική εμπειρία έχουμε μεμονωμένες προσπάθειες, δεν μπορώ να πω ότι
120. γίνεται συχνά στα μουσεία.
121. Ε: Μάλιστα.
122. Σ: Συνήθως είναι περιορισμένου χρόνου, δηλαδή είναι προσπάθειες που έχουν

123. γίνει και έχουν ολοκληρωθεί σε έναν χρόνο και ξαναγίνονται. Δεν είναι
124. προσπάθειες που φαίνονται να είναι συνεχόμενες όπως είναι οι άλλες. Αυτό
125. ίσως είναι μια ιδιαιτερότητα σε σχέση με αυτές.
126. Ε: Μάλιστα. Τι θεωρείτε απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη είτε γενικά είτε
127. ειδικά το μάθημα της Μουσειακής Εκπαίδευσης να συμβάλλει στην ένταξη
128. των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα;
129. Σ: Με σωστό σχεδιασμό, σωστή στοχοθεσία και από 'κει και πέρα η γνώση
130. του αντικείμενου, δηλαδή αυτό που σας είπα και προηγουμένως. Θα πρέπει
131. είτε ο εκπαιδευτικός το σχεδιάσει αυτό είτε ο μουσειοπαιδαγωγός το
132. σχεδιάσει αυτό να έχουν δύο βασικές προτεραιότητες. Η μία να γνωρίζουν
133. καλά το κοινό τους και να ξέρουν καλά ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες τους
134. γενικότερα, όχι μόνο σε ομάδες που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς
135. αλλά σε οποιαδήποτε ομάδα. Και το δεύτερο είναι να έχουν μία έτσι ανοιχτή
136. οπτική στον τρόπο που αντιμετωπίζουν τα μουσειακά αντικείμενα και θέματα.
137. Αυτό που σας είπα προηγουμένως, να μπορέσουν ακριβώς, εε, να διηγηθούν
138. σε εισαγωγικά ή να επεξεργαστούν τα αντικείμενα με τέτοιο τρόπο ώστε να
139. δίνουν δυνατότητες οι οποίες τους επιτρέπουν να αναδείξουν τις
140. διαπολιτισμικές τους διαστάσεις αλλά και να δώσουν δυνατότητες ενός
141. ουσιαστικού διαλόγου όπου παραδείγματος χάρη κάθε συμμετέχοντας, εάν
142. έχουμε μία ομάδα που έχει παραδείγματος χάρη διαφορετικές πολιτισμικές
143. καταβολές να εκφράσει, να νιώσει σίγουρος για να εκφράσει την δικιά του
144. εμπειρία και επαφή, αυτό που κουβαλάει μέσα του και να το αντιπαραβάλει
145. με άλλον ή να το συζητήσει με άλλον και μέσα από αυτό και να τονωθεί η
146. αυτοπεποίθηση του για αυτό που είναι και να μπορέσει να γίνει καλύτερα, εε,
147. να υπάρχει μία κοινωνική αλληλεπίδραση σε όλη αυτή τη δράση. Δίνω πολύ
148. μεγάλη βαρύτητα. Και αυτό βέβαια εξαρτάται από την στοχοθεσία, από τις
149. μεθόδους και τα μέσα, έτσι; Δηλαδή τα πολύ βασικά πράγματα αλλά είναι το
150. με ποιο σκεπτικό τα βλέπεις.
151. Ε: Αυτές δηλαδή είναι οι προϋποθέσεις για την επίτευξη...
152. Σ: Ναι, φυσικά. Υπάρχουν πάρα πολλές άλλες προϋποθέσεις, η υλικοτεχνική
153. υποδομή, η δυνατότητα των εκπαιδευτικών να βγουν έξω από το μουσείο, εε,
154. έξω από το σχολείο για να επισκεφτούν το μουσείο, η δυνατότητα των
155. σχολείων να προσφέρουν. Υπάρχουν πολλά πρακτικά, έτσι, μιλάμε τώρα σ'
156. ένα επίπεδο σχεδιασμού γιατί στο πρακτικό επίπεδο μπορεί να υπάρχουν

157. πολλές άλλες προϋποθέσεις που πρέπει να επιτευχθούν. Αλλά πιστεύω ότι αν
158. μπορεί να υπάρξει πραγματικά, εε, εάν τεθούν διαπολιτισμικοί στόχοι στον
159. τρόπο που αντιμετωπίζονται κάποια μουσειακά αντικείμενα μπορεί να έχουμε
160. πολύ θετικά αποτελέσματα κατά κύριο λόγο γιατί τα μουσειακά αντικείμενα
161. έχουν αυτή την, έχουν κάποια χαρακτηριστικά, έχουν βασικές αξίες, έτσι; Μία
162. αξία είναι ότι είναι αυθεντικά. Το δεύτερο είναι ότι είναι υλικά τεκμήρια, έτσι;
163. έχουμε να κάνουμε με υλικά, δεν έχουμε να κάνουμε με βιβλία, δεν έχουμε να
164. κάνουμε φωτογραφίες. Έχουμε να κάνουμε με αντικείμενα. Η υλικότητα από
165. μόνη της, εε, προκαλεί τις αισθήσεις άρα μπορεί να δημιουργήσει διαδικασίες
166. που συμπάσχουν μέσω των αισθήσεων, για τον γλωσσικό παράγοντα για
167. παράδειγμα που μπορεί να είναι μια σημαντική διαφορά σε μια τέτοια ομάδα,
168. να ξεπεραστεί πολύ εύκολα, έτσι; γιατί το αντικείμενο μπορείς να το δεις και
169. με ένα παιδί και με έναν ενήλικα. Το θέμα είναι το πώς θα το δεις. Και έχεις
170. ακριβώς αυτή την υλικότητα που προκαλεί ακριβώς και δίνει τις δυνατότητες
171. να προκαλέσει ερωτήσεις, να προκαλέσει συζήτηση, να μπορέσεις να το
172. μιμηθείς, να κάνεις σωματικές ασκήσεις, να κάνεις άλλου είδους
173. προσεγγίσεις, από την καθαρά γνωστική που μπορεί να έχει παραδείγματος
174. χάρη ένα γραπτό κείμενο. Εε, από την άλλη πλευρά τα μουσειακά αντικείμενα
175. χαρακτηρίζονται από μία ευρύτητα, δηλαδή μπορείς να το προσεγγίσεις με
176. διαφορετικούς τρόπους, να αφήσουν χώρο για προσωπικές ερμηνείες, για
177. προσωπικές διασυνδέσεις με τη ζωή του κάθε παιδιού ξεχωριστά και μέσα
178. από αυτήν την ευρύτητα υπάρχουν δυνατότητες να βρούμε άλλους τρόπους
179. επαφής και επικοινωνίας μεταξύ των ομάδων, των μελών της ομάδας.
180. Ε: Μάλιστα. Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι υπάρχουν σήμερα στην
181. υλοποίηση της ένταξης αυτής;
182. Σ: Φαντάζομαι πολλές. Πολλές, δηλαδή φαντάζομαι ότι πρώτη είναι η πρωινή
183. προσευχή, είναι μια δυσκολία ένταξης. Είναι θέματα φιλοσοφίας εκπαίδευσης
184. και θέματα κατάρτισης εκπαιδευτικών και κατά πόσο αυτοί μπορούν να
185. ανταποκριθούν σε αυτό το πράγμα και από την άποψη πρακτικών ζητημάτων
186. και από την άποψη κατά πόσο τέτοιου είδους στοχοθεσίες και διαπολιτισμικά
187. περιεχόμενα διέπουν γενικότερα την ύλη αν θέλετε και αυτά που προτείνονται
188. στους εκπαιδευτικούς και κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί είναι απαραίτητα
189. καταρτισμένοι για να μπορέσουν να αξιοποιήσουν και δουν αυτές τις
190. διαφορές.

191. Ε: Για να μπορέσουν να υποστηρίξουν την ένταξη αυτή;
192. Σ: Ακριβώς.
193. Ε: Με ποιους τρόπους κρίνετε ότι μπορεί να προωθηθεί αλλά και να επεκταθεί
194. η συνάντηση Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης στις Τέχνες;
195. Σ: Με ποιους τρόπους;
196. Ε: Ναι.
197. Σ: Εε, από την πλευρά παραδείγματος χάρη... εε, αυτό πάλι το ίδιο θα
198. απαντήσω. Μπορεί να γίνει με την κατάλληλη κατάρτιση των εκπαιδευτικών
199. και όσον αφορά το κομμάτι των μουσείων που εκεί εμπεριέχονται και τα
200. μουσεία Τέχνης με την αντίστοιχη, εε, τον αντίστοιχο προγραμματισμό και
201. την διαμόρφωση προγραμμάτων που μπορεί να θέσουν τέτοιους στόχους που
202. είπαμε στην αρχή, δηλαδή να δουν τα ίδια τα περιεχόμενα του μουσείου με
203. ένα σκεπτικό διαπολιτισμικό και να διαμορφώσουν αντίστοιχες δράσεις,
204. δηλαδή και από τις δύο πλευρές και φυσικά, πάρα πολύ σημαντικό, η μεταξύ
205. τους συνεργασία. Να είναι σύντροφοι σε αυτήν την πορεία και όχι ό,τι
206. προσφέρει ο ένας και ό,τι προσφέρει ο άλλος το παίρνει και τελειώνει.
207. Δηλαδή αυτό είναι πολύ δύσκολο να γίνει όταν μιλάμε για διαπολιτισμική
208. εκπαίδευση.
209. Ε: Άρα στην ουσία αυτό που λέτε είναι ότι για να επιτευχθεί αυτή η
210. συνάντηση τα μουσεία πρέπει να έχουν κάποιες δράσεις οι οποίες είναι
211. διαπολιτισμικές;
212. Σ: Ναι. Μπορεί να έχουν κάποιες δράσεις οι οποίες είναι διαπολιτισμικές.
213. Ε: Μμ.
214. Σ: Να υπάρχουν κάποιες δίοδοι επικοινωνίας με εκπαιδευτικούς που
215. επιδιώκουν να, που έχουν κάποιες ομάδες και επιδιώκουν να σχεδιάσουν
216. τέτοια προγράμματα ώστε να έρθουν σε επαφή μαζί τους και να τους
217. παρέχουν το υλικό που χρειάζονται ή να σχεδιάσουν από κοινού δράσεις γιατί
218. το πιο βασικό όπως είπαμε για να μπορέσεις να γνωρίσεις τις ιδιαιτερότητες
219. κάθε ομάδας δεν είναι εύκολο να σχεδιάσεις δράσεις που να ισχύουν γενικά
220. ιδιαίτερα όταν μιλάμε για την διαπολιτισμική εκπαίδευση και βασικά πολύ
221. καλές διόδους επικοινωνίας και κατάρτιση των εκπαιδευτικών από την άλλη
222. πλευρά, έτσι;
223. Ε: Χμ.
224. Σ: Δηλαδή και από αυτή την άποψη πρέπει να υπάρχει μία κατάρτιση ώστε να

225. νιώθουν οι εκπαιδευτικοί πρώτον ότι μπορούν να αξιοποιήσουν από μόνοι
226. τους τον μουσειακό χώρο με την υποστήριξη φυσικά των υπευθύνων αλλά
227. ενδεχομένως και χωρίς. Εε, και αν είναι να δουν πραγματικά τον μουσειακό
228. χώρο και την Τέχνη γενικότερα σαν ένα.. σαν ένα όχημα που μπορεί να τους
229. πάει πολλά ταξίδια και να το εμπιστευθούν αυτό το όχημα, να ξέρουν να το
230. οδηγήσουνε.
231. Ε: Μμ.
232. Σ: Αλλά και από την άλλη πλευρά βέβαια όσον αφορά την Τέχνη, και όχι την
233. Μουσειακή Εκπαίδευση που έτσι κι αλλιώς έχει μία ιδιαιτερότητα, για την
234. Τέχνη θεωρώ ότι είναι ένα αντικείμενο το οποίο μπορεί να μπει σε πάρα
235. πολλές δραστηριότητες, δηλαδή δεν είναι ανάγκη να διδάσκεται, να θεωρηθεί
236. ένα ξεχωριστό αντικείμενο δίπλα στα άλλα ενός προγράμματος. Εε, θα μπορεί
237. να μπει παντού γιατί ακριβώς έχει αυτήν την γλώσσα την οποία μπορεί να
238. μιλήσει κάποιος ανεξάρτητα από το τι κουβαλάει μέσα του. Μπορεί να τον
239. προκαλέσει.
240. Ε: Μάλιστα. Υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική σας εμπειρία κάποιο
241. παράδειγμα που έχει σχέση με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης της
242. Διαπολιτισμικής Εκπαιδευτικής και της Εκπαίδευσης στις Τέχνες;
243. Σ: Κοιτάζτε να δείτε. Υπάρχουν κάποια έτσι πολύ ενδιαφέροντα
244. παραδείγματα τα οποία έχουν υλοποιηθεί στην Γερμανία κυρίως σε διάφορες
245. πόλεις της Γερμανίας, της Ελβετίας και της Αυστρίας γενικώς στην κεντρική
246. Ευρώπη γερμανόφωνοι τα οποία στόχευαν στην εκμάθηση των γερμανικών
247. μέσα σε μουσεία Τέχνης για μετανάστες. Αυτά πιστεύω θεωρώ ότι είναι από
248. τα πιο ενδιαφέροντα προγράμματα που έχω εντοπίσει εγώ αξιοποιώντας
249. ακριβώς την δύναμη των έργων Τέχνης και για ενήλικες και για παιδιά,
250. κυρίως όμως για ενήλικες, αυτά που έχουν αξιολογηθεί συστηματικά τέλος
251. πάντων είναι για ενήλικες. Υπάρχουν βέβαια για παιδιά και για σχολικές
252. ομάδες που πάνε και μαθαίνουν π.χ. αγγλικά μέσα σε ένα μουσείο, μαθαίνουν
253. μια ξένη γλώσσα, μαθαίνουν γλώσσα σε μουσείο.
254. Ε: Πώς ακριβώς γίνεται αυτό;
255. Σ: Είναι ειδικά σχεδιασμένα προγράμματα, είτε από μουσεία, είτε από
256. εξωτερικούς φορείς, τα οποία ακριβώς στοχεύουν στο να εξασκήσεις μία ξένη
257. γλώσσα είτε είναι μία ομάδα που είναι όλοι μετανάστες από άλλο πολιτισμικό
258. πλαίσιο είτε είναι κοινές ομάδες, που είναι ομάδες που μαθαίνουν μία τρίτη,

259. ξένη γλώσσα κυρίως επειδή ακριβώς αξιοποιούν την δύναμη των μουσειακών
260. αντικειμένων των έργων Τέχνης γιατί αυτά τα προγράμματα έχουν γίνει κατά
261. κύριο λόγο σε μουσεια Τέχνης. Αξιοποιούν την δύναμη των μουσειακών
262. αντικειμένων να μιλάν ακριβώς σε όλους επειδή η Τέχνη είναι μία διεθνής
263. γλώσσα και μπορεί να μιλήσει σε όλους, ότι όλοι βλέπουν χρώματα άσχετα αν
264. το χρώμα λέγεται red ή κόκκινο και αυτά είναι κοινές βάσεις για να
265. μπορέσουν να αναπτυχθούν εε... επίσης έχω, υπάρχει η πεποίθηση ότι τα
266. έργα της σύγχρονης Τέχνης θίγουν πιο υπαρξιακά θέματα και θέματα που
267. ενδιαφέρουν πολύ την αυτογνωσία του καθενός, αποτελούν πολύ καλό
268. έναυσμα για να μπορέσεις να εκφρασθείς σε μία γλώσσα. Και όταν έχεις να
269. εκφρασθείς σε μία γλώσσα γνωρίζεις με αυτόν τον τρόπο και νιώθεις και εσύ
270. πιο σίγουρος την ίδια την γλώσσα. Από την άλλη πλευρά είναι ένας τρόπος να
271. προσεγγίσεις και έναν πολιτισμό από την στιγμή που είναι διαφορετικός.
272. Ε: Μμ.
273. Σ: Παρόλα αυτά ο στόχος δεν είναι, αν θέλετε, να γνωρίσουμε την γερμανική
274. ή την αυστριακή Τέχνη. Δεν ήταν δηλαδή ένας, αν θέλετε, ένας πολιτισμικός
275. ιμπεριαλισμός δηλαδή «ήρθατε τώρα εδώ για να μάθετε για την γερμανική
276. Τέχνη» αλλά ήταν περισσότερο να αξιοποιηθούν οι μουσειακοί χώροι για να
277. μπορέσουν να εξοικειωθούν ομάδες οι οποίες είναι παραγκωνισμένες από το
278. πολιτισμικό αγαθό, που τα μουσεια δεν ανήκουν απαραίτητα μέσα στην
279. καθημερινότητα τους, να εξοικειωθούν χώρους πολιτισμού έτσι ώστε να
280. μπορέσουν να νιώσουν πιο σίγουροι σε γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο.
281. Ε: Μάλιστα.
282. Σ: Αυτό έχει συμβεί και με ομάδες παιδιών, εε, εγώ πιστεύω παραδείγματος
283. χάρη όσον αφορά την εξάσκηση της γλώσσας και της έκφρασης, της
284. προσωπικής δημιουργικής έκφρασης, η Τέχνη και τα μουσεια Τέχνης και
285. άλλα μουσεια αλλά κυρίως τα μουσεια Τέχνης μπορούν να προσφέρουν
286. εξαιρετικές δυνατότητες σε αυτήν την κατεύθυνση και φυσικά, όπως είπα και
287. προηγουμένως αν μέσα σε αυτήν την κατεύθυνση, επειδή υπάρχει αυτή η
288. δυνατότητα, αν τεθούν διαπολιτισμικοί στόχοι, μπορούν ακριβώς και
289. ετερογενείς ομάδες να έχουν παρόμοιες δυνατότητες πρόσβασης σε αυτό το
290. πράγμα γιατί ακριβώς μπορεί να μιλήσει στον καθένα με διαφορετικό τρόπο,
291. γιατί ακριβώς μπορεί να δώσει πολλές δυνατότητες για ανοιχτές και
292. προσωπικές ερμηνείες οι οποίες θα συζητηθούν και με αυτόν τον τρόπο θα

293. υπάρξει μία, αν θέλετε, αλληλεπίδραση των μελών της κάθε ομάδας.
294. Ε: Μάλιστα. Σε αυτό το σημείο η συνέντευξη έλαβε τέλος. Σας ευχαριστώ
295. πολύ για την συμμετοχή σας.

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ 4 [Ε: Ερευνήτρια, Σ: Συνεντευξιαζόμενος/η]

1. Ε: Η συγκεκριμένη συνέντευξη γίνεται διότι θέλω να ερευνήσω το αν και το πώς
2. η Τέχνη και συγκεκριμένα το μάθημα των Εικαστικών και της Κεραμικής Τέχνης
3. μπορούν να βοηθήσουν στην ένταξη των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο
4. σχολείο καθώς και στην προαγωγή των κοινωνικών σχέσεων τους. Σας ευχαριστώ
5. πολύ εκ των προτέρων για την συνέντευξη.
6. Σ: Ναι. Η ερώτησή σας είναι πολύ γενική.
7. Ε: Δεν αποτελεί ερώτηση, είναι μία εισαγωγή για το θέμα που θα συζητήσουμε.
8. Σ: Α, ναι.
9. Ε: Πιστεύετε ότι η Τέχνη γενικότερα μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη των
10. εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;
11. Σ: Βεβαίως και πιστεύω ότι οι Τέχνες, όλων των ειδών οι Τέχνες και όλες οι
12. μορφές Τέχνης μπορούν άμεσα να βοηθήσουν και αποτελεσματικά σε αυτήν την
13. ένταξη των παιδιών αυτών.
14. Ε: Μμ. Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι μπορεί να γίνει αυτή η ένταξη, πώς μπορεί
15. η Τέχνη να βοηθήσει σε αυτό;
16. Σ: Σε ότι αφορά τον χώρο τον οποίο εγώ διαπραγματεύομαι και είναι οι
17. Εικαστικές Τέχνες μπορεί μέσω της εικόνας, των δραστηριοτήτων, των
18. εικαστικών δραστηριοτήτων και βέβαια πάντα μέσω της διαθεματικότητας των
19. Τεχνών, ξεκινώντας πάντα από τα Εικαστικά και δανειζόμενη τμήματα των
20. άλλων Τεχνών, επειδή στη βάση τους οι Τέχνες συνδέονται μεταξύ τους.
21. Ε: Μμ.
22. Σ: Έχουν πολλά κοινά στοιχεία, πολλές έννοιες και εννοιολογικά σχήματα.
23. Ε: Άρα εννοείτε ότι δεν χρειάζεται η λεκτική επικοινωνία και έτσι μπορούν να
24. επικοινωνούν;

25. Σ: Όχι, δεν χρειάζεται και μπορούν να επικοινωνούν χωρίς να χρειάζεται ο λόγος.
26. Ε: Μάλιστα.
27. Σ: Τον οποίο μπορεί να αναπτύξουν στην πορεία πολύ πιο γρήγορα από ότι κάτω
28. από άλλες συνθήκες.
29. Ε: Μου είπατε πριν ότι το δικό σας γνωστικό αντικείμενο, τα Εικαστικά, η
30. Κεραμική Τέχνη, μπορούν όντως να βοηθήσουν στην ένταξη των παιδιών από
31. διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, τόσο στο σχολείο όσο και στην κοινωνία.
32. Θα θέλατε να μου πείτε συγκεκριμένα με ποιον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί αυτό;
33. Σ: Η εικόνα, ένα έργο τέχνης είναι ένα πολύ βασικό στοιχείο μέσω των οποίων,
34. μέσω του οποίου μπορούν να επικοινωνήσουν τα παιδιά. Καταρχήν μπορούν να
35. κάνουν περιγραφή το κάθε ένα στην δική του γλώσσα και να βρουν κοινές
36. λέξεις.
37. Ε: Μμ.
38. Σ: Αλλά και αυτό να μην είναι μπορεί ο καθένας να πει την έννοια φιγούρα ή
39. άνθρωπος ή σκυλί στην γλώσσα του οπότε αμέσως αμέσως τα παιδιά με αυτήν
40. την διδακτικότητα και απορροφητικότητα που έχουν μπορούν αμέσως να
41. επικοινωνήσουν. Εκτός αυτού τους δίνει την δυνατότητα να παίξουν παιχνίδια.
42. Για παράδειγμα με ένα έργο τέχνης μπορείς να κάνεις δραματοποίηση.
43. Ε: Μμ.
44. Σ: Πράγμα το οποίο το έχουμε κάνει σε ερευνητικό επίπεδο τόσο σε προπτυχιακό
45. τμήμα όσο και σε μεταπτυχιακό, δηλαδή τα αποτελέσματα τα ερευνητικά τα
46. έχουμε άρα σαφώς είμαι υπέρ του να γίνει κάτι τέτοιο και είμαι σίγουρη και για
47. το αποτέλεσμα το θετικό.
48. Ε: Μάλιστα. Τι θεωρείτε απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη είτε γενικά είτε το
49. μάθημα της Κεραμικής Τέχνης και των Εικαστικών να συμβάλει στην ένταξη των
50. εθνοπολιτισμικά διαφορετικά μαθητών;
51. Σ: Συγγνώμη δεν άκουσα την αρχή.
52. Ε: Τι θεωρείται απαραίτητο, ποια είναι η προϋπόθεση, για την ένταξη των
53. παιδιών αυτών.
54. Σ: Προϋπόθεση είναι να βρεθούν τα παιδιά καταρχήν, δεύτερον ο δάσκαλος να
55. θέλει να είναι ενημερωμένος και να έχει αυτήν την ευαισθησία.
56. Ε: Ο δάσκαλος να έχει τις δυνατότητες δηλαδή;
57. Σ: Ναι. Και φυσικά μέσω της Κεραμικής Τέχνης βεβαίως, δεν ξέρω γιατί το
58. αναφέρετε αυτό, ίσως ξέρετε ότι γίνεται αυτό το μάθημα...

59. Ε: Ναι. [χαμόγελο]
60. Σ: ... η Κεραμική Τέχνη η οποία είναι και ένα, χρησιμοποιούμε ένα υλικό το
61. οποίο θεωρείται ψυχοηρεμιστικό όχι μόνο για μας τους καλλιτέχνες αλλά και
62. γενικότερα. Μέσα σε αυτό το παιδί μπορεί να διοχετεύσει όλη αυτήν την
63. ενεργητικότητα που έχει αλλά και μπορεί να δώσει μέσω των μορφών των
64. σχημάτων, μπορεί να φτιάξει πάρα πολλά πράγματα. Όπως και με την εικόνα,
65. μπορεί να σου δείξει τι σκέφτεται αλλά και εσύ ως καλός δάσκαλος και
66. ενημερωμένος παιδαγωγός ή εγώ ως εικαστικός θα μπορώ να καταλάβω και ποια
67. είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένα παιδί ψυχολογικά ή συναισθηματικά.
68. Εε, μετά μπορώ να καταλάβω την ωριμότητα την συναισθηματική ή την νοητική
69. του ανάπτυξη. Σε μένα δίνει πάρα πολλά αλλά φαντάζομαι και σε έναν
70. οποιοδήποτε ενημερωμένο δάσκαλο.
71. Ε: Μμ.
72. Σ: Θεωρώ ότι η πράξη, δηλαδή η
73. δραστηριότητα μπορεί να, να εκμαιεύσει από το παιδί πάρα πολλά στοιχεία και
74. παράλληλα να το ενώσει με το άλλο γιατί αν βάλει... ένα πολύ σημαντικό είναι
75. να τοποθετήσουμε τα έργα, να εκθέσουμε τα έργα των παιδιών ενώπιον ενώπιω
76. για τα δούνε τα ίδια τα παιδιά τα έργα τους οπότε αναγκαστικά μέσω της εικόνας
77. αυτά έχουν επικοινωνία.
78. Ε: Ειδικά όταν προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς;
79. Σ: Βεβαίως. Και εκεί μπορούμε να παράξουμε και υλικό δηλαδή μπορούμε να
80. καταλάβουμε και τον πολιτισμό του καθενός και γίνεται και μία ανταλλαγή
81. πολιτισμών μέσα στον ίδιο τον χώρο.
82. Ε: Άρα όλοι οι μαθητές γνωρίζουν τους υπόλοιπους μέσω των έργων τους;
83. Σ: Και είτε αυτό είναι ενδυματολογικό το στοιχείο είτε είναι μορφικό με την
84. έννοια του προσώπου το πώς δίνουν τα χαρακτηριστικά γιατί ένα κινεζάκι θα του
85. δώσει άλλα ματάκια ένα αραπάκι άλλα χειλάκια και τα λοιπά και ένα ελληνάκι,
86. ένα άσπρο παιδί διαφορετικά. Δηλαδή γίνεται και μία ανταλλαγή, μία ενημέρωση
87. του ενός παιδιού με το άλλο του πολιτισμικού τους στοιχείου και των εξωτερικών
88. χαρακτηριστικών.
89. Ε: Μάλιστα. Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι υπάρχουν σήμερα στην υλοποίηση
90. της ένταξης αυτής, δηλαδή την ένταξη των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών;
91. Σ: Επειδή δεν είμαι πολύ ενημερωμένη σε αυτό το θέμα θεωρώ ότι, φαντάζομαι
92. ότι οι δυσκολίες οφείλονται καταρχήν σε ένα ευρύτερο σχέδιο, κοινωνικό

93. πλαίσιο. Θα πρέπει η κοινωνία να ενδιαφερθεί και βέβαια να ενημερώσει τους
94. δασκάλους με τον κατάλληλο τρόπο γιατί εγώ πιστεύω πάρα πολύ στον δάσκαλο,
95. ως δασκάλα με τον γενικότερο όρο [χαμόγελο] πιστεύω πολύ στον δάσκαλο. Ο
96. δάσκαλος είναι πρέπει να είναι πολύ ευαίσθητος και ενημερωμένος, εάν βάλει ένα
97. δάσκαλο ο οποίος δεν είναι ενημερωμένος, δεν έχει ευαισθησίες πάντων σε αυτά
98. τα θέματα είτε το κάνει είτε όχι είναι το ίδιο, το κάνουν και μόνα τους τα
99. παιδάκια έξω. Εάν είναι όμως οργανωμένο το σχέδιο, εάν υπάρχει ένα πρόγραμμα
100. γενικότερο εε τότε νομίζω ότι όλα μπορούν να πάνε πολύ καλά. Δεν πιστεύω
101. στο τυχαίο, γι' αυτό. Δεν πιστεύω ότι κάτι γίνεται μόνο του.
102. Ε: Άρα κάποιος πρέπει να ενδιαφερθεί, η κοινωνία;
103. Σ: Όσο αφορά την παιδεία δεν πιστεύω στο τυχαίο.
104. Έτσι; Πιστεύω ότι η εκπαίδευση είναι θέμα καθοδήγησης.
105. Πρέπει να δώσεις στον άλλον αυτό το οποίο έχεις.
106. Πρέπει να του το δώσεις. Να τον καθοδηγήσεις. Πως θα το κάνει;
107. Λεκτικά βέβαια. Όχι κάνε αυτό παρέμβαση, με την έννοια παίρνω το χεράκι
108. Και ζωγραφίζω ούτε με το ζόρι σε υποχρεώνω να αποδεχθείς τον συνάνθρωπό
109. σου, τον συμφοιτητή σου επειδή πρέπει να το κάνεις, επειδή το θέλω εγώ.
110. Πιστεύω ότι ο σωστός δάσκαλος, ο κατάλληλα ενημερωμένος, το πετυχαίνει
111. αυτό μέσω των μεθόδων που θα χρησιμοποιήσει.
112. Ε: Μμμ.
113. Σ: Των κατάλληλων μεθόδων.
114. Ε: Μάλιστα. Με ποιους τρόπους κρίνετε ότι μπορεί να προωθηθεί και να
115. επεκταθεί η συνάντηση διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και εκπαίδευσης
116. στις τέχνες;
117. Σ: Θεωρώ με πάρα πολλούς τρόπους. Με πάρα πολλούς τρόπους.
118. Εε διότι οι Τέχνες έχουν, όπως είπα και στην αρχή, πάρα πολλά κοινά πεδία.
119. Ε: Εννοείτε ανάμεσα στους πολιτισμούς έχουν κοινά πεδία;
120. Σ: Ε κάτι μου λέει ότι δεν κατάλαβα. Μπορώ να το ξαναδιαβάσω;
121. Ε: Ναι ναι, φυσικά. Με ποιους τρόπους κρίνετε ότι μπορεί να
122. προωθηθεί και να επεκταθεί η συνάντηση διαπολιτισμικής
123. παιδαγωγικής και εκπαίδευσης στις τέχνες;
124. Σ: Να κάνουμε μια διακοπή;
125. Ε: Ναι, βέβαια. //
126. Ε: Να επαναλάβω την ερώτηση. Με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι μπορεί να

127. προωθηθεί και να επεκταθεί η συνάντηση μεταξύ της Διαπολιτισμικής
128. Παιδαγωγικής και της εκπαίδευσης στις Τέχνες;
129. Σ: Λοιπόν... ο βασικότερος τρόπος θεωρώ ότι είναι το σχολείο.
130. Ε: Μμ.
131. Σ: Εε. Το σχολείο είναι μία εστία γνώσης και πολιτισμού. Κατά συνέπεια
132. πρέπει όλα να περνάν από εκεί και να φιλτράρονται μέσα από το σχολείο που
133. η ευθύνη κατά κύριο λόγο πέφτει στο δάσκαλο. Ο δάσκαλος είναι ένα πολύ
134. βασικό, ζωντανό τμήμα της εκπαίδευσης αλλά θα πρέπει αυτό πάλι να γίνεται
135. οργανωμένα, με σχέδιο και να μην αφήνεται στην ευθιξία του καθενός όπως
136. γίνεται πάρα πολλές φορές γιατί άλλα εθελοντισμός και άλλο μεμονωμένη
137. ευθιξία που προβάλλει κάποιος για να προάγει κάτι.
138. Ε: Μμ.
139. Σ: Εγώ θεωρώ ότι πρέπει και μέσα από τον εθελοντισμό και κυρίως μέσα από
140. το σχολείο. Αλλά και να μην ζητάμε όλο από τον δάσκαλο να έρθουνε....
141. Ε: ...από την δικιά του πλευρά...
142. Σ: ...από την δικιά του πλευρά και δια της Θείας Επιφοιτήσεως. Θα πρέπει
143. όλο αυτό να είναι οργανωμένο, πολύ καλά σχεδιασμένο και δεν πιστεύω ότι
144. μπορεί να γίνει κάτι το οποίο δεν είναι πολύ καλά σχεδιασμένο και
145. μελετημένο.
146. Ε: Άρα αν κατάλαβα καλά, κατά τη γνώμη σας οι τρόποι συνάντησης των δύο
147. αυτών στοιχείων είναι η συμβολή του σχολείου, ο δάσκαλος και η καλή
148. οργάνωση;
149. Σ: Ναι, ναι.
150. Ε: Μάλιστα. Υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική σας εμπειρία κάποιο
151. παράδειγμα που σχετίζεται με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης της
152. Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής αλλά και της εκπαίδευσης στις Τέχνες;
153. Σ: Ναι, έχω μία μεγάλη σειρά παραδειγμάτων να σας προσφέρω.
154. Ε: Τα οποία μπορείτε να παραθέσετε. [γέλια]
155. Σ: Ναι. Προσωπικά θυμάμαι –θα σας πάω αρκετά χρόνια πίσω- όπου γινόταν
156. εε, κάποιος είχε αυτήν, από την σχολή εννοώ, κάποιος αποφάσισε να, γιατί
157. είχαν αρχίσει να έρχονται οι μετανάστες, τα παιδιά δεν γνώριζαν το ένα του
158. άλλου τη γλώσσα και μάζεψαν όλα αυτά τα παιδιά, έκαναν ένα τμήμα γύρω
159. στα 20-25 άτομα και συμμετείχα σε αυτό ως δασκάλα Εικαστικών.
160. Ε: Χμμ.

161. Σ: Εε, γνωρίζοντας όλο αυτό το πακέτο και γνωρίζοντας και πιστεύοντας σ'
162. αυτό αλλά αυτό ήταν εθελοντισμός των δασκάλων, όπως και δικός μου
163. εθελοντισμός. Λοιπόν εκεί είδαμε ότι τα αποτελέσματα ήταν καταπληκτικά,
164. ήτανε μαγευτικά θα έλεγα διότι τα παιδιά μέσω της εικόνας γνωρίστηκαν,
165. μίλησαν, επικοινωνήσανε πάρα πολύ ωραία μέσω των παιχνιδιών που
166. δημιουργήθηκαν μέσα από αυτές τις ιστορίες, το κάθε παιδί μας έγραφε την
167. ιστορία του μας έπαιξε τα παιχνίδια της πόλης του, της καταγωγής του. Εν
168. πάση περιπτώσει είναι μια πολιτισμική ανταλλαγή αν θέλετε και τέτοια
169. παραδείγματα υπάρχουν πάρα πολλά μέχρι και σήμερα. Εε, δηλαδή αυτή τη
170. στιγμή στη Νίκαια γιατί εγώ από εκεί κατάγομαι, από την Νίκαια του
171. Πειραιά, έχουμε πάρα πολλά τέτοια προγράμματα. Όμως εθελοντικά, για αυτό
172. λέω εθελοντισμός και σχολείο αλλά δεν ξέρω πόσο μπορεί να αντέξει ένας
173. τέτοιος εθελοντισμός στο πρόβλημα αυτό που μεγαλώνει.
174. Ε: Άρα θα πρέπει η κοινωνία να το αναλάβει;
175. Σ: Ναι, θα πρέπει η κοινωνία να το αναλάβει. Θεωρώ. Για να γίνει πιο
176. δυναμωμένο και πιο παιδαγωγικό...
177. Ε: Και πιο παραγωγικό.
178. Σ: Και πιο παραγωγικό και πιο σωστό αν θέλετε. Και να θεσμοθετηθεί,
179. δηλαδή κάτι το οποίο δεν θεσμοθετείται κάποια στιγμή τελειώνει.
180. Ε: Μμ.
181. Σ: Αυτό.
182. Ε: Εννοείτε ότι η εθελοντική βάση είναι πρόσκαιρη;
183. Σ: Ναι. Εγώ τον εθελοντισμό τον βιώνω από την πολύ μικρή ηλικία γιατί έτσι
184. μεγάλωσα –ήταν οι γονείς μου αυτής της άποψης- οπότε το θεωρώ, το
185. θεωρούσα θεσμοθετημένο, δηλαδή δεν μπορούσα να φανταστώ ότι ο άλλος
186. δεν μπορεί να προσφέρει.
187. Ε: Μμ.
188. Σ: Και όταν τα δεις από πολύ μεγαλύτερη ηλικία τους κορόιδευαν αλλά
189. συνέχιζαν να δίνουν μαθήματα δωρεάν. Και εγώ να φτιάξω ένα κεραμικό
190. εργαστήριο και όλα αυτά δωρεάν.
191. Ε: Μμ. Είναι πολύ σημαντικό αυτό.
192. Σ: Πάρα πολύ. Μαθήματα δωρεάν έχω κάνει και έχουν περάσει παιδιά σε
193. Καλών Τεχνών, σε Πολυτεχνεία και συνεχίζουμε εδώ, σε ένα παιδί κάνω
194. ελεύθερο σχέδιο του Ορφανοτροφείου –δεν θέλω να πω όνομα, δεν ξέρω αν

195. το θέλει.
196. Ε: Μάλιστα. Σε αυτό το σημείο η συνέντευξη ολοκληρώθηκε. Σας ευχαριστώ
197. πολύ για την συνεργασία σας.
198. Σ: Να 'στε καλά και συγγνώμη που σας μίλησα κάπως βιαστικά.

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ 5 [Ε: Ερευνήτρια, Σ: Συνεντευξιαζόμενος/η]

1. Ε: Η συγκεκριμένη συνέντευξη γίνεται διότι θέλω να ερευνήσω το αν και πως η
2. Τέχνη και συγκεκριμένα το μάθημα των Εικαστικών κα του Κουκλοθέατρου
3. μπορούν να συμβάλλουν στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών
4. μαθητών στο σχολείο καθώς και στην προαγωγή των κοινωνικών σχέσεων τους.
5. Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την συμμετοχή σας στην συνέντευξη.
6. Θα ήθελα να μου πείτε εάν πιστεύετε ότι η Τέχνη γενικότερα μπορεί να βοηθήσει
7. στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;
8. Σ: Πιστεύω ότι μπορεί να βοηθήσει η Τέχνη σε αυτές τις διαφορές των παιδιών
9. που εμφανίζονται από διάφορες εθνικότητες και πολιτισμούς.
10. Ε: Μάλιστα. Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο;
11. Σ: Αα. Εξαρτάται και από την ηλικία των παιδιών, εξαρτάται και από τις γνώσεις
12. των παιδιών, εξαρτάται και από το αν γνωρίζουν τον δικό τους πολιτισμό και αν
13. μπορούν να φέρουν στοιχεία από τον πολιτισμό τους.
14. Ε: Μμ.
15. Σ: Ή τα παιδιά που είναι μέσα στην τάξη αν γνωρίζονται αρκετά με τον
16. πολιτισμό.
17. Ε: Άρα πιστεύετε ότι ένα πολύ μικρό παιδί που δεν έχει ζήσει στην χώρα του
18. αλλά έχει έρθει κατευθείαν στην Ελλάδα δεν είναι γνώστης της Τέχνης του ώστε
19. να μπορέσει με κάποιο τρόπο να δώσει κάποια χαρακτηριστικά του πολιτισμού
20. του;
21. Σ: Εε, στην μικρή ηλικία πιστεύω ότι... μάλλον σε όλες τις ηλικίες υπάρχουν
22. στοιχεία. Μόνο μπορεί να μην έχει αρκετά στοιχεία το μικρό παιδί. Και το πρώτο
23. στοιχείο μπορεί να είναι η γλώσσα.

24. Ε: Μμ.
25. Σ: Εντάξει, κάτι το οποίο δεν κατέχω και δεν μπορώ να μιλήσω σε αυτήν την
26. περίπτωση.
27. Ε: Άρα αυτό που αφήνουμε στην άκρη είναι η γλώσσα γιατί όταν ένας
28. μαθητής έρχεται δεν ξέρει την γλώσσα εδώ πέρα.
29. Σ: Ναι, ναι. Ίσως η Τέχνη μπορεί να βοηθήσει αυτό το παιδί να επικοινωνήσει με
30. τους υπόλοιπους. Πρέπει όμως να του δώσουμε τις μορφές των πολιτισμών για να
31. τους προσεγγίσει. Εάν δεν γνώριζε πριν πρέπει εμείς να του δείξουμε.
32. Ε: Χμ.
33. Σ: Ααα. Ζητήματα, εικόνες ή θέματα από τους διαφορετικούς πολιτισμούς είτε
34. δικού τους είτε της χώρας που βρίσκονται είτε άλλων και να δουν τις διαφορές.
35. Ε: Μάλιστα. Θεωρείτε ότι το γνωστικό σας αντικείμενο -τα Εικαστικά και το
36. Κουκλοθέατρο- ως αντικείμενα διδασκαλίας και μάθησης μπορούν να βοηθήσουν
37. στην ένταξη αυτών των μαθητών στο σχολείο;
38. Σ: Εε, πιστεύω ότι μπορούν. Γιατί μπορούν; Αν ξεκινήσουμε με το κουκλοθέατρο
39. είναι ένα μέσο που βοηθάει πολύ, εε, για την γλώσσα, να μάθουν τα παιδιά γύρω
40. από την γλώσσα λέξεις, όρους, φράσεις, παραμύθια –μία περίπτωση-. Να
41. γνωρίσουν τις κούκλες, πώς κατασκευάζονται, τι μορφές έχουν στην χώρα ή στις
42. διάφορες χώρες. Εε, μέσα από την κούκλα να διεγερθούν διάφορες ιστορίες ή να
43. κάνουν μια μορφή ξενάγησης για τον πολιτισμό της κάθε χώρας.
44. Ε: Μμ.
45. Σ: Μέσα από την κούκλα το παιδί μπορεί ως μέσο το μπορεί να εκφράσει και για
46. τους άλλους πολιτισμούς ή για τον εαυτό του. Αν μιλάμε για τα Εικαστικά,
47. φυσικά και τα, και το Κουκλοθέατρο και τα Εικαστικά, όλοι οι πολιτισμοί
48. εμφανίζουν αυτές τις μορφές Τέχνης.
49. Ε: Μμ.
50. Σ: Άρα μπορούμε και μάλιστα κάθε χώρα και κάθε εθνικότητα εμφανίζει
51. χαρακτηριστικά από τον πολιτισμό τους είτε είναι Εικαστικά είτε Κουκλοθέατρο.
52. Άρα είναι ένας τρόπος να προσεγγίσουμε και να γνωρίσουν τα παιδιά είτε είναι
53. λαϊκής Τέχνης, είτε είναι μοντέρνας, είτε είναι κάποιας παράδοσης, είτε είναι
54. κάποιας εποχής ή είναι κάτι, μπορούμε να προσεγγίσουμε γιατί βλέπουμε κάποιες
55. διαφορές.
56. Ε: Άρα στην ουσία εσείς θεωρείτε πως η ένταξη των εθνοπολιτισμικά
57. διαφορετικών παιδιών στο σχολείο μπορεί όντως να επιτευχθεί με αυτούς τους

58. τρόπους που αναφέρετε μέσω των Εικαστικών και του Κουκλοθέατρου.
59. Σ: Ναι, ναι, ναι φυσικά μπορούμε, μπορούμε. Είτε ως μέσο είτε ως απόψεις γύρω
60. γιατί τα Εικαστικά εμφανίζουν γνώσεις, εμφανίζουν τις μορφές έκφρασης,
61. εμφανίζουν συναισθήματα. Άρα μέσα από όλα αυτά θα μπορούσαμε να πούμε ότι
62. τα παιδιά...
63. Ε: ... εκφράζουν τον εαυτό τους.
64. Σ: Ναι, ναι, ναι. Πώς δημιουργούν, γιατί το εκφράζουν. Τι συναισθήματα
65. εκφράζουν, τι ιστορίες, τι γνώσεις; Άρα μέσα από την Τέχνη και τα
66. χαρακτηριστικά της Τέχνης να εμφανίζονται κάποια θέματα.
67. Ε: Μάλιστα. Τι θεωρείτε απαραίτητο –θα μπορούσαμε να το πούμε προϋπόθεση-
68. για να μπορεί η Τέχνη, είτε γενικά ως Τέχνη, είτε ειδικά το μάθημα των
69. Εικαστικών και του Κουκλοθέατρου, να συμβάλλει στην ένταξη των μαθητών
70. που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα;
71. Σ: Συγγνώμη δεν άκουσα.
72. Ε: Τι θεωρείτε απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη, είτε γενικά είτε συγκεκριμένα
73. το γνωστικό σας αντικείμενο, να συμβάλλει στην ένταξη μαθητών από
74. διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα;
75. Σ: Ο δάσκαλος ή αυτός που θα...
76. Ε: ...ασχοληθεί...
77. Σ: ...που θα ασχοληθεί πρέπει να κατέχει.
78. Ε: Να είναι γνώστης δηλαδή;
79. Σ: Να είναι γνώστης. Πρέπει να είναι γνώστης πολιτισμών. Ντάξει; Το πρώτο. Να
80. έχει υλικό. Χωρίς το υλικό δεν μπορεί. Δεν μπορούμε μέσα από τον προφορικό
81. λόγο. Πρέπει να έχουμε εικόνες, είτε αυτές είναι επίπεδες ζωγραφικά ή μπορεί να
82. είναι τρισδιάστατα κατασκευές ή μπορεί να είναι κούκλες ή ακόμα μπορεί να
83. είναι θεατρικά ή κινηματογραφικά.
84. Ε: Μμ.
85. Σ: Η μπορεί να είναι και κίνηση, μπορεί να είναι και μουσική. Όλα μπορούν να
86. είναι αρκεί να προέρχονται από κάποια χώρα. Άρα ο εκπαιδευτικός να έχει
87. γνώσεις και να υπάρχει το υλικό.
88. Ε: Άρα αυτές είναι οι δύο βασικές προϋποθέσεις;
89. Σ: Οι βασικές, οι βασικές και κατά πόσο θέλει ο, μετά, ο εκπαιδευτικός να
90. προσεγγίσει γιατί μπορεί να κατέχομε αλλά δεν μας ενδιαφέρει.
91. Ε: μάλιστα.

92. Σ: Ένα ζήτημα πολύ σημαντικό.
93. Ε: Δηλαδή χρειάζεται πολύ ενασχόληση για αυτό;
94. Σ: Ενασχόληση, ευαισθητοποίηση κατά πόσο θέλει να εντάξει ή τα παιδιά να
95. γνωρίσουν τους πολιτισμούς.
96. Ε:Μμ.
97. Σ: Γιατί ότι δεν μας ενδιαφέρει δεν μπορούμε να το πετύχουμε. Αυτό είναι ένα
98. κύριο. Από την άλλη αν μπορούσαμε να έχουμε και τους γονείς...
99. Ε: ..να βοηθήσουν...
100. Σ: ... να βοηθήσουν και να φέρουν και αυτοί υλικό γιατί ο εκπαιδευτικός και ο
101. κάθε άνθρωπος δεν μπορεί να έχει όλο το υλικό από όλες τις χώρες.
102. Ε: Μμ.
103. Σ: Και μάλιστα κάποια πολύ ιδιαίτερα. Δεν μπορεί να τα έχει. Ενώ αν έχει
104. κατά μέρος και τους γονείς που μπορεί γιατί ξέρουνε από μετανάστες. Ο
105. μετανάστης μεταφέρει μαζί του στοιχεία πολιτισμού τα οποία είναι καλό να
106. έχουμε στο χώρο του, της εκπαίδευσης. Χώρος, ας το πούμε Μουσείο;
107. Μπορούμε να το πούμε και μπορεί να μην το πούμε. Χώρος που θα
108. εμφανίζουν εκθέματα, πολιτιστικά στοιχεία από διάφορες χώρες οπότε τα
109. παιδιά θα μπορούν να τα παρακολουθούν χωρίς να συζητούνται.
110. Ε: Απλά να τα γνωρίζουν δηλαδή;
111. Σ: Απλά να τα γνωρίζουν, ναι. Ότι είναι από εκείνο τον πολιτισμό.
112. Βιβλιογραφία να υπάρχει, βιβλιογραφία που μπορεί να έχει και τα πάντα από
113. τις Τέχνες, μέσα σε αυτά είναι και η γλώσσα, δηλαδή παραμύθια,
114. εικονογραφήσεις, βιβλία που έχουν σχέση με τα Εικαστικά και το
115. Κουκλοθέατρο, να έχουμε κούκλες, να έχουμε υλικά τα οποία μπορούν τα
116. παιδιά να προσεγγίσουν και να κατασκευάσουν κάποια θέματα ή κάποιες
117. τεχνικές ή είδη Τεχνών από διάφορες χώρες έτσι ώστε να ασχοληθούν
118. περισσότερο τα παιδιά και να γνωριστούνε μεταξύ τους.
119. Ε: Μάλιστα. Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι υπάρχουν σήμερα στην
120. υλοποίηση της ένταξης αυτής; Ποια πιστεύετε ότι είναι η τροχοπέδη στην
121. ουσία στο να μπορέσουν αυτά τα παιδιά να ενταχθούν είτε στην κοινωνία είτε
122. στο σχολείο;
123. Σ: Ο εκπαιδευτικός παίζει ρόλο πιστεύω.
124. Ε: Μμ.
125. Σ: Ναι, έχει τον κυρίαρχο λόγο αλλά και οι γονείς πιστεύω.

126. E: Δηλαδή αυτοί θα έπρεπε να ενδιαφερθούν περισσότερο; Αυτές είναι οι
127. δυσκολίες;
128. Σ: Πιστεύω ότι αυτές είναι οι δυσκολίες. Αν δηλαδή θέλει ο εκπαιδευτικός
129. από τη μια πλευρά και θέλει και ο γονιός, ο ένας να τροφοδοτήσει τον άλλο
130. και ειδικά τον εκπαιδευτικό πιστεύω ότι θα γίνει.
131. E: Μπορεί να γίνει κάτι εννοείτε;
132. Σ: Η πολιτεία να εφοδιάσει τον εκπαιδευτικό με ανάλογο υλικό, γιατί ο
133. εκπαιδευτικός τι να πρωτοκάνει;
134. E: Μμ.
135. Σ: Άρα πρέπει να επιμορφωθεί, πρέπει υλικό να συγκεντρώσει και να έχει την
136. έγκριση και των γονιών.
137. E: Άρα αν κατάλαβα καλά η πολιτεία πρέπει να προσφέρει στον εκπαιδευτικό
138. και κατάρτιση αλλά και το σωστό υλικό και σε δεύτερο επίπεδο είναι οι γονείς
139. οι οποίοι πρέπει να συνεργαστούν με τον δάσκαλο για να μπορέσουν να
140. προάγουν την ένταξη αυτών των παιδιών, σωστά;
141. Σ: Ναι, έτσι είναι. Έτσι, δηλαδή πιστεύω ότι η πολιτεία, ο εκπαιδευτικός και
142. οι γονείς είναι οι τρεις που θα βοηθήσουν το παιδί. Εκ φύσεως δηλαδή, εκ
143. γενετής θέλει να γνωρίσει, θέλει να γνωρίσει τα πάντα και να γνωρίσει και
144. άλλους πολιτισμούς και αυτό είναι γιατί έχει την μεγαλύτερη περιέργεια. Και
145. για να μην του κόψουμε την περιέργεια για άλλους πολιτισμούς, γι' αυτό
146. κάνουμε ταξίδια.
147. E: Μμ.
148. Σ: Γιατί; Για να γνωρίσουμε τους πολιτισμούς. Γιατί πάμε, πολλές φορές
149. τρώμε σε άλλους χώρους; Γιατί πάμε στα μουσεία; Γιατί θέλουμε να
150. παρακολουθήσουμε κάποιες παραστάσεις από άλλες χώρες; Για να
151. γνωρίσουμε τον πολιτισμό και να πάρουμε ό,τι το καλύτερο και να το
152. αφομοιώσουμε στα δικά μας για να φτιάξουμε έναν καινούριο πολιτισμό.
153. E: Μάλιστα. Με ποιους τρόπους κρίνετε ότι μπορεί να προωθηθεί αλλά και να
154. επεκταθεί η συνάντηση της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και εκπαίδευσης
155. στις Τέχνες;
156. Σ: Μπορείτε να επαναλάβετε την ερώτηση;
157. E: Βεβαίως. Με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι μπορεί να προωθηθεί η
158. συνάντηση εντός εισαγωγικών της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και της
159. εκπαίδευσης στις Τέχνες;

160. Σ: Κατάρτιση. Κατάρτιση. Τώρα η κατάρτιση έχει πάρα πολλές μορφές.
161. Κατάρτιση βέβαια όχι μόνο κάποιων λίγων ωρών. Εντάξει, μ' ένα σεμινάριο
162. το οποίο γίνεται τόσο λίγο δεν υπάρχει αποτέλεσμα. Χρειάζεται αρκετός
163. χρόνος, χρειάζεται αρκετό υλικό, χρειάζεται επισκέψεις, χρειάζεται
164. συναντήσεις με τους λαούς. Χρειάζεται συναντήσεις με τους γονείς γιατί όπως
165. ξέρουμε σήμερα είναι το «α» οι γονείς.
166. Ε: Μμ. Για ποιο λόγο;
167. Σ: Γιατί οι γονείς κρίνουν το τι θέλουν να μάθουν τα παιδιά τους.
168. Ε: Μμ.
169. Σ: Και πολλές φορές επεμβαίνουν. Άρα είναι δηλαδή, πρέπει να πείσουμε και
170. τον γονιό ότι είναι καλό να μάθει και τους άλλους πολιτισμούς, γιατί είναι
171. αναγκαίο. Γιατί βλέπουμε και αντιδράσεις σε αυτές τις περιπτώσεις. Πάρα
172. πολλές αντιδράσεις.
173. Ε: Εννοείτε τους γονείς των παιδιών της κυρίαρχης ομάδας;
174. Σ: Όχι μόνο αυτό. Και το αντίθετο. Και οι δύο, δεν είναι... είναι όλοι οι
175. γονείς. Δεν μιλάμε για αυτούς που έχουν έρθει από κάποια άλλη χώρα αλλά
176. και οι γονείς της χώρας αυτής. Δεν θέλουν να μάθουν για τους άλλους
177. πολιτισμούς. Και όμως είναι πολύ ωραίο.
178. Ε: Άρα στην ουσία αυτό που πιστεύετε ότι είναι απαραίτητο για να ενισχυθεί
179. και να επεκταθεί αυτή η συνάντηση είναι από τη μία πλευρά η σωστή
180. κατάρτιση των εκπαιδευτικών όχι μόνο με ένα ή δύο σεμινάρια αλλά με
181. αρκετή ενασχόληση με το συγκεκριμένο αντικείμενο και από την άλλη
182. πλευρά είναι οι γονείς οι οποίοι πρέπει και αυτοί κατά κάποιο τρόπο να είναι
183. πιο ανοιχτοί και να θέλουν να παιδιά τους να γνωρίσουν άλλους πολιτισμούς,
184. σωστά;
185. Σ: Πολύ σωστά. Αν δούμε το παράδειγμα με τους Τσιγγάνους... που
186. προσπαθούν αυτό το διάστημα να σκορπίσουν τα παιδιά τα τσιγγανόπουλα σε
187. διάφορα σχολεία. αυτό τους ενδιαφέρει. Δεν συζητάγανε, δεν έχουν
188. ενημερώσει τους εκπαιδευτικούς από την μία πλευρά, δεν έχουν ενημερώσει
189. και δεν έχουν εκπαιδεύσει τους γονείς από την άλλη.
190. Ε: Μμ.
191. Σ: Δηλαδή παίρνουν μόνο το παιδί. Δε είναι μόνο το παιδί. Είναι όλοι. Όλα
192. μαζί πάνε, είναι πακέτο αυτά. Άρα πρέπει η εκπαίδευση και των Τσιγγάνων
193. αλλά και των άλλων γονιών που θα δεχθούν τα τσιγγανόπουλα παραδείγματος

194. χάρη μέσα στα σχολεία... γιατί; Για ποιο λόγο; Και οι γονείς πρέπει να είναι
195. ευαίσθητοι σε αυτήν την ομάδα ανθρώπων. Πρέπει. Πρέπει να τους
196. ενημερώσουν. Πρέπει όμως να γνωρίσουν αρκετά για τους Τσιγγάνους. Δεν
197. πρέπει να γνωρίσουν μόνο τα αρνητικά τους, πρέπει να γνωρίσουμε και τα
198. θετικά από έναν πολιτισμό, τα οποία θα μας βοηθήσουν. Όσο και άσχημα
199. πολλές φορές και αν παρακολουθήσουμε ένα σεμινάριο που μπορεί να μην
200. είναι για μας, να είναι τελείως ξένο, σίγουρα, ή μπορεί να είναι και αρνητικό,
201. σίγουρα θα πάρουμε κάτι.
202. Ε: Χμ.
203. Σ: Και πρέπει να εξετάσουμε και να σκεφτούμε ότι δεν είμαστε μόνοι μας. Να
204. σκεφτούμε ότι υπάρχουν και άλλοι. Και δεν είμαστε εμείς οι τέλειοι, δεν
205. είμαστε εμείς οι παντογνώστες και οι υπόλοιποι υποδεέστεροι και ότι
206. εκφράζουμε δεν είναι μόνο αυτό. Αν δούμε και τις άλλες απόψεις πιστεύω
207. πως θα γίνουμε πιο πλούσιοι, πιο πλούσιοι σε πολλά πράγματα, στον
208. πολιτισμό, στην ζωή την καθημερινή γιατί αυτό είναι το παν.
209. Ε: Μάλιστα. Υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική σας εμπειρία κάποιο
210. παράδειγμα που σχετίζεται με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης της
211. διαπολιτισμικής παιδαγωγικής και την εκπαίδευση στις Τέχνες. Είτε εάν
212. θυμάστε κάποιο παράδειγμα από την εμπειρία σας ως καθηγητής στο
213. Πανεπιστήμιο είτε κάπου αλλού.
214. Σ: Δεν κατάλαβα.
215. Ε: Έχετε κατά νου κάποιο παράδειγμα από την εμπειρία σας στο οποίο οι
216. Τέχνες ως μορφή εκπαίδευσης, δηλαδή ως μάθημα, να έχουν βοηθήσει στην
217. προαγωγή της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής;
218. Σ: Πρέπει να σκεφτώ, δεν μπορώ να πω ότι το έχω σε... [γέλια] Εε, φυσικά
219. και μέσα από τα μαθήματα ξεκινώντας, αα, βλέπω, παίρνω στοιχεία. Ακόμα
220. και μέσα στα μαθήματα παίρνω από όλους τους πολιτισμούς. Εε, ακόμα και
221. μέσα από τα βιβλία που έχω κάνει και μέσα από τις έρευνες που έχω κάνει, εε,
222. βλέπω ότι υπάρχουν στοιχεία αρκετά που μας βοηθάνε να γνωριστούμε και να
223. δεθούμε αρκετά μεταξύ μας και μεταξύ των παιδιών. Αρκετά, αρκετά. Ναι.
224. Ε: Άρα αν κατάλαβα καλά και εσείς μέσα στα μαθήματα σας προσπαθείτε να
225. προάγετε την διαπολιτισμική εκπαίδευση και από έρευνες που έχετε κάνει
226. έχετε διαπιστώσει ότι υπάρχουν τέτοιες πράξεις, τέτοια παραδείγματα στα
227. οποία οι Τέχνες βοηθάν στην υλοποίηση της συγκεκριμένης εκπαίδευσης;

228. Σ: Η Τέχνη γενικά όπως έχει δείξει μέχρι σήμερα δεν είναι πρωτοφανές από
229. την στιγμή, από την εποχή, που άρχισε ο άνθρωπος να δημιουργεί εικαστικά
230. έργα, βλέπω ότι ο ένας διδάσκει στον άλλον και επηρεάζεται μέσα από τον
231. άλλον και βγάζουμε καινούριες μορφές Τέχνης. Δηλαδή δεν είναι κάτι
232. σημερινό και είναι λάθος που το βλέπουμε έτσι. Και αυτό βέβαια, αυτό που
233. εμφανίζεται τώρα τελευταία εμφανίζεται επειδή εμείς θέλουμε να τα
234. βλέπουμε διαφορετικά. Ενώ όταν εμείς εμφανιζόμασταν σε άλλες χώρες δεν
235. ήταν το ίδιο; Δεν γυρίζαμε εδώ έχοντας καινούριες ιδέες, καινούριες μορφές
236. έκφρασης πολιτισμού; Βέβαια, είμαστε λίγο, μερικές φορές, λίγο απόλυτοι,
237. δεν θέλουμε να δεχθούμε πιστεύουμε ότι εμείς είμαστε ανώτεροι από
238. κάποιους άλλους. Και αυτό είναι το άσχημο. Εάν τραβήξουμε λιγάκι τον
239. εγωισμό, ότι εμείς δεν είμαστε υψηλότεροι, εε, δεν είμαστε εμείς αυτού που
240. γνωρίζουμε τα πάντα. Υπάρχουν κι άλλοι οι οποίοι μπορούν να μας διδάξουν
241. αυτό το έστω πολύ-πολύ μικρό. Και οι Τέχνες μας έχουν διδάξει πάρα πολλά
242. πράγματα.

243. Ε: Εννοείτε οι Τέχνες των άλλων πολιτισμών;

244. Σ: Των άλλων πολιτισμών, μας έχουν διδάξει πάρα πολλά, εε, για τη ζωή.
245. Αυτό θα μπορούσαμε να το πούμε και στα εικαστικά και στο κουκλοθέατρο.
246. Δεν έχουμε διδάξει εμείς αν δούμε την κολόνα της Αρχαίας Ελλάδας,
247. κυκλοφορεί σε όλο τον κόσμο. Δεν είναι αυτό ένα στοιχείο; Εντάξει; Ένα
248. άλλο, αν πούμε ότι το κουκλοθέατρο γεννήθηκε στην Ελλάδα ή γεννήθηκε
249. στην Ανατολή. Άρα δεν μετακινήθηκε; Δεν μας έδωσαν πολλά στοιχεία του
250. πολιτισμού τα οποία εμείς εκμεταλλευτήκαμε και μέχρι σήμερα τα
251. χρησιμοποιούμε και στην εκπαίδευση;

252. Ε: Μμ.

253. Σ: Είναι πάρα... είναι στοιχείο. Αν δούμε το κουκλοθέατρο το οποίο
254. εμφανίστηκε, εμφανίζονταν, ντάξει; στην Ανατολή και λεν ότι ένα μέρος
255. έρχεται από την Ανατολή ήταν καθαρά θρησκευτικό. Σήμερα όμως το
256. κουκλοθέατρο δεν έχει αυτή την αξία. Πολύ εκπαιδευτικό, πέρα από την
257. Τέχνη ως Τέχνη, είναι εκπαιδευτικό και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό. Άρα δεν
258. είναι ένα στοιχείο πολιτισμού το οποίο μας βοήθησε γενικά την Ευρώπη; Και
259. αν πούμε για τον Καραγκιόζη, αν σταματήσουμε εκεί, ότι είναι ελληνικό, ότι
260. πρέπει να το αλλάξουμε, δεν πρέπει να το αλλάξουμε είναι ένα λάθος. Και
261. όμως σήμερα, το Θέατρο Σκιών δεν περιέχει ως θέμα τον Καραγκιόζη αλλά

262. περιέχει και άλλα θέματα, παραμύθια, τα οποία ενθουσιάζουν πάρα πολύ τα
263. παιδιά.
264. Ε: Άρα συνοψίζοντας αυτά που είπατε, το παράδειγμα από την προσωπική
265. σας εμπειρία είναι το ότι εσείς μέσα από τα μαθήματα σας προσπαθείτε να
266. προβάλλετε μια διαπολιτισμική διάσταση αλλά και από τις έρευνες που έχετε
267. κάνει συμπεράνατε ότι οι Τέχνες όντως συμβάλλουν στην διαπολιτισμική
268. εκπαίδευση;
269. Σ: Πάρα πολύ. Πάρα πολύ. Καταρχάς μία θεωρία δεν μπορεί να περικλείει τα
270. πάντα. Καμία. Κανένας πολιτισμός δεν μπορεί να περικλείει τα πάντα. Ο ένας
271. βοηθάει τον άλλον. Τα πιο ωραία, τα πιο πρωτότυπα, τα πιο φίνα, τα πιο
272. αληθινά και όταν λέω αληθινά εννοώ τα πιο ωραία, αυτά τα οποία αγγίζουν,
273. μπορεί να αγγίζουν μια μερίδα, μπορεί να αγγίζουν μεγαλύτερη μερίδα,
274. μπορεί να αγγίζουν το 50%. Έτσι είναι.
275. Ε: Μάλιστα. Σε αυτό το σημείο η συζήτηση μας έφτασε στο τέλος της. Σας
276. ευχαριστώ πάρα πολύ.
277. Σ: Εγώ ευχαριστώ. [χαμόγελα]

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ 6 [Ε: Ερευνήτρια, Σ: Συνεντευξιαζόμενος/η]

1. Ε: Η συγκεκριμένη συνέντευξη γίνεται διότι θέλω να ερευνήσω το αν και το πώς
2. η Τέχνη και συγκεκριμένα το μάθημα της Μουσικής μπορεί αν συμβάλλει στην
3. ένταξη των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο καθώς και την
4. προαγωγή των κοινωνικών σχέσεων τους. Ευχαριστώ εκ των προτέρων για την
5. συμμετοχή σας στην συνέντευξη.
6. Σ: Τίποτα.
7. Ε: Πιστεύετε ότι η Τέχνη γενικότερα μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη των
8. πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών στο σχολείο;
9. Σ: Εε, η απάντηση γενικά είναι ναι. Αλλά η δεύτερη ερώτηση είναι πώς.
10. Ε: Ναι, ακριβώς. Με ποιον τρόπο δηλαδή.
11. Σ: Νομίζω ότι τίποτα δεν μπορεί να γεννηθεί αυτόματα, τίποτα δεν γίνεται
12. αυτόματα, εε, με την έννοια ότι η Τέχνη δεν είναι ένα πράγμα που υπάρχει κάπου
13. και πάμε και το παίρνουμε. Η τέχνη είναι μια σειρά από διαδικασίες στις οποίες

14. συμμετέχουμε.
15. Ε: Μμ.
16. Σ: Η φύση αυτών των διαδικασιών ίσως να έχει αποτελέσματα. Τα αποτελέσματα
17. αυτά ανάλογα με την φύση των διαδικασιών μπορούν να συμβάλλουν ή να μην
18. συμβάλλουν στην προαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, δηλαδή το βασικό
19. πράγμα κατά τη γνώμη μου είναι καταρχήν να μην θεωρήσουμε ότι η Τέχνη είναι
20. ένα πράγμα σαν , πώς να σου πω, σαν να πάω να δω ένα μνημείο δηλαδή. Ή ότι
21. είναι ένας χώρος από τον οποίο απλά πάω και παίρνω κάτι. Δεν είναι έτσι.
22. Ε: Χμ.
23. Σ: Και εφόσον δεν είναι έτσι, είναι ένα σύνολο από διαδικασίες, για παράδειγμα η
24. Μουσική είναι ένα σύνολο από διαδικασίες με τις οποίες οι άνθρωποι γράφουν
25. τους ήχους τους.
26. Ε: Μμ.
27. Σ: Έτσι, ας πούμε γενικά. Έτσι, Αυτό είναι η Μουσική. Το πώς γίνεται αυτό
28. μπορεί να προάγει την διαπολιτισμική συγκρότηση των στάσεων των ανθρώπων ή
29. να μην την προάγει. Τώρα δηλαδή δεν μιλάμε εν κενώ. Να το κάνω πολιτικό το
30. θέμα; Ο μπασίστας ενός συγκροτήματος που λέγεται «drug metal» που έχει
31. Νορβηγούς μέσα κατά βάση και έναν Έλληνα είναι ένας βουλευτής της Χρυσής
32. Αυγής σήμερα. Αυτή η μουσική, αυτό που λένε και ο ήχος ο ίδιος και η στάση
33. αυτών των ανθρώπων συμβάλλει στην διαπολιτισμική εκπαίδευση; Αφού θέλουν
34. να καθαρίσουν το διαφορετικό. Άρα γιατί γίνεται αυτό; Η Μουσική από μόνη της
35. δεν σημαίνει κάτι. Σημασία έχει το ποιος το κάνει και πως το κάνει. Θυμάσαι
36. στην Eurovision ένα φιλο-φασιστικό γκρουπ, όχι, από την Φιλανδία, από ποια
37. χώρα; Τους Lordi!
38. Ε: Ναι. Με το Hard Rock.
39. Σ: Αυτοί που σου λέω τώρα είναι ένα αντίστοιχο γκρουπ, λίγο πιο άγριο και μέσα
40. είναι αυτός που φώναζε το περίφημο να σηκωθούν πάνω οι δημοσιογράφοι.
41. Αυτός είναι ο μπασίστας του γκρουπ.
42. Ε: Μάλιστα. Θεωρ...
43. Σ: Άρα λοιπόν πώς είναι δυνατόν να λέμε –ξέρεις- ότι ένα πράγμα από τη φύση
44. του, ότι η Τέχνη από την φύση της κάνει κάτι... γιατί η Τέχνη από την φύση της
45. δεν κάνει τίποτα γιατί δεν έχει φύση η Τέχνη. Όχι γιατί δεν έχει δύναμη, έχει
46. πάρα πολλή δύναμη η Τέχνη αλλά δεν έχει μία φύση.
47. Ε: Ναι.

48. Σ: Καταλαβαίνεις τι θέλω να πω. Άρα λοιπόν πώς είναι το θέμα. Το
49. διαπολιτισμικό διακύβευμα είναι το πρώτο πράγμα που θέτουν υπό αμφισβήτηση
50. αυτοί οι άνθρωποι.
51. Ε: Άρα στην ουσία αυτό που λέτε είναι η Τέχνη μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη
52. των εθνοπολιτισμικά ατόμων...
53. Σ: ..όταν στοχεύει εκεί.
54. Ε: Με ποιον τρόπο θα μπορούσε να επιτευχθεί;
55. Σ: Μμ. Ναι. Με ποιον τρόπο; Κοίτα, το ποιο άμεσο πράγμα που μπορεί να πει
56. κανείς είναι όταν –είναι πιο γενικό αλλά έχει μια σημασία- όταν μέσα από την
57. διδασκαλία και την πρακτική της Τέχνης προάγουμε την κριτική σκέψη έτσι κι
58. αλλιώς. Θέλω να πω όχι βάζοντας απαραίτητα το θέμα διαπολιτισμικότητα αλλά
59. όταν προάγουμε την κριτική σκέψη έμμεσα βοηθάμε στο να μπορεί κάποιος να
60. πιάσει το μήνυμα της διαπολιτισμικότητας όταν τεθεί. Θα μου πεις όμως...
61. τίθεται πάντα; Μπορεί σε κάποια στιγμή να μην τίθεται. Όταν λοιπόν γίνει αυτό
62. νομίζω ότι μπορεί να βοηθήσει.
63. Ε: Άρα πιστεύετε ότι προπάντων είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης γιατί
64. έμμεσα...
65. Σ: ... δημιουργεί μία ευρύτερη υποδομή η οποία θα μπορέσει να βοηθήσει, να
66. καταλαβαίνουμε την διαπολιτισμικότητα. Δηλαδή η κριτική σκέψη δεν είναι
67. γενική, έτσι; Δεν είναι ένα γενικό πράγμα, είναι συγκεκριμένο πράγμα. Και
68. συγκεκριμένο πράγμα σημαίνει θέτω μια μουσική έννοια στο τραπέζι έτσι; Και
69. δουλεύουμε γύρω από αυτήν. Θέτω ένα παράδειγμα τώρα από το μυαλό μου.
70. Αυτή η έννοια χρησιμοποιείται, οδηγεί ας πούμε, διάφορες μουσικές παραδόσεις.
71. Χρησιμοποιείται από διαφορετικές μουσικές παραδόσεις με διαφορετικούς
72. τρόπους.
73. Ε: Μμ.
74. Σ: Όταν κάποιος μαθαίνει αυτή την έννοια εάν του βάλουμε το σαράκι, εε, όταν
75. λέμε κριτική σκέψη δεν εννοούμε το να λέει εάν είναι καλό ή κακό εννοούμε να
76. μπορεί να τοποθετήσει τα πράγματα. Να πει δηλαδή ότι αυτοί το κάνουν έτσι
77. αλλά οι άλλοι το κάνουν έτσι. Μόλις πεις ότι αυτοί το κάνουν έτσι και εκείνοι το
78. κάνουν έτσι μιλάς για δύο διαφορετικές μουσικές παραδόσεις όταν βέβαια δεν τις
79. βάζεις σε σύγκρουση.
80. Ε: Χμμ.
81. Σ: Όταν τις βάζεις στο επίπεδο της διαφοράς, να βρεις τη

82. διαφορά τους, τότε από εκεί προέρχεται η ουσία και εκεί φτιάχνεις μια υποδομή
83. σκέψης όπου εκεί μπορείς να φτιάξεις το αμιγώς ανθρώπινο ζήτημα του, της
84. φυλετικής διαφοράς και εκεί να δουλέψεις το ότι στην μουσική ξέρουμε ότι οι
85. διαφορετικές παραδόσεις υλοποιούν τις ίδιες έννοιες με τον ίδιο τρόπο και έχουν
86. εξίσου θαυμαστά αλλά διαφορετικά αποτελέσματα. Αυτό όμως δεν γίνεται,
87. υπάρχει και μια έρευνα τέτοια, ότι αν ακούσουν τα παιδιά διαφορετικές μουσικές
88. από διάφορους λαούς θα καλλιεργείται η διαπολιτισμικότητα από μόνη της. Όχι.
89. Δεν είναι σούπερ μάρκετ να πάω να πάρω ένα γαλλικό κομμάτι, ένα τούρκικο και
90. ένα του Βαμβακάρη και ένα του Μπαχ. Άμα απλώς τα βάλω, καλό είναι να το
91. βάλω αλλά άμα απλώς τα βάλω το αποτέλεσμα δεν είναι ουσιαστικό. Πρέπει να
92. υπάρξει μία διαδικασία. Τώρα αυτή η διαδικασία ποια είναι; Είναι να ζητήσεις
93. από τα παιδιά μέσα σε μια τάξη να μας φέρουν τραγούδια από διαφορετικά
94. background που μπορεί να έχουν οι οικογένειες. Αλλά να μην το κάνουμε όμως
95. «έχουμε ένα τσιγγανάκι φέρε μου ένα τσιγγάνικο» να το κάνουμε «φέρε μου κάτι
96. από το σπίτι σου, το λαό σου» ώστε να έρθει... γιατί η διαφορά δεν είναι – άμα το
97. κάνεις με τον πρώτο τρόπο απλώς δαχτυλοδίνεις.
98. Ε: Ναι.
99. Σ: Ναι γιατί λες είναι περίεργο το τσιγγανόπουλο ας μας φέρει κάτι αν
100. ακούσουμε. Έχω και εγώ μια γιαγιά που τραγουδούσε ένα τραγούδι. Έχεις και
101. εσύ μια γιαγιά που τραγουδούσε ένα τραγούδι, έτσι; Έχει και κάποιος άλλος
102. κ.ο.κ. Λοιπόν, έχω και εγώ μια ουρά που λέει και ο γάτος του Μάγου. Αυτή
103. είναι μία άσκηση που μπορεί να κάνει ένας δάσκαλος στο σχολείο. Να φέρουν
104. τα παιδιά στο σχολείο κομμάτια και μετά να τα μάθουν όλοι. Αυτό είναι μια
105. πρακτική της διαπολιτισμική εκπαίδευσης πια. Το κάνεις γι' αυτό. Αν όμως
106. αυτό το κάνεις για να αναλύσεις τα διάφορα στοιχεία από αυτές τις πρακτικές,
107. τα μαθαίνουμε, τα δουλεύουμε, τα εξασκούμε και μαθαίνουμε τις
108. διαφορετικές τους χρήσεις τότε έχουμε κάνει κάτι.
109. Ε: Μάλιστα. Θεωρείτε πως η Μουσική ως αντικείμενο διδασκαλίας και
110. μάθησης μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών
111. μαθητών; Πώς μπορεί να αξιοποιηθεί η μουσική στην ένταξη;
112. Σ: Η Μουσική μπορεί να κάνει αυτό έτσι και αλλιώς όταν φέρει ανθρώπους
113. από διαφορετικές, από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, στην ίδια
114. ομάδα για να φτιάξουν κάτι. Αυτό είναι τρόπος ένταξης και ίσως χωρίς να
115. φέρουν κάτι από το πολιτισμικό τους background, μιλάω για κάτι διαφορετικό

116. τώρα, δεν λέω να φέρουν κάτι αλλά να φτιάξουν κάτι. Είναι ένας μοναδικός
117. χώρος ισότητας με όλα τα προβλήματα τους, το δημόσιο σχολείο, δεν εννοώ
118. μόνο το δημόσιο και τα ιδιωτικά επίσης, η έννοια σχολείο όπου όλα τα παιδιά
119. θα πάνε σε έναν χώρο, σε μία τάξη και εκεί θα κάνουν κάτι όλοι μαζί. Είναι
120. βαθύτατο δημοκρατικό πράγμα. Γι' αυτό δεν είναι σωστό το home schooling.
121. Στην Βόρεια Ευρώπη υπάρχει το ότι αυτός που έχει ένα λαμπρό σπίτι που έχει
122. την δουλειά του, τους φίλους του λέει γιατί να πάει στο σχολείο με την λογική
123. ότι μπορεί να φέρει στο σπίτι του δασκάλους. Και συναντάς τώρα έναν
124. εικαστικό ή έναν μουσικό του οποίου το σπίτι μπεινοβγαίνουν ζωγράφοι,
125. καθηγητές, δεν λέω ότι το κάνουν απαραίτητα αλλά η elite για την οποία
126. μιλάμε λέει γιατί να πάω στο δημόσιο σχολείο; Στο δημόσιο σχολείο
127. πηγαίνεις ακριβώς επειδή εκεί μόνο που όλες οι ταυτότητες δεν μπορούν να
128. πεταχτούν έξω από τον άνθρωπο, τις αφήνουμε λίγο στην άκρη για να
129. κάτσουμε όλοι μαζί. Είναι δημόσιος χώρος το σχολείο οπότε το να φτιάξουμε
130. κάτι όλοι μαζί βοηθάει στην ένταξη των εθνοπολιτισμικά διαφορετικών
131. ανθρώπων χωρίς να έχει αναφορά στις επιμέρους κουλτούρες. Όχι πως δεν
132. πρέπει να αναφέρονται κάποια στιγμή.

133. Ε: Μάλιστα, τι θεωρείτε απαραίτητο για να μπορεί η Τέχνη γενικά είτε ειδικά
134. το μάθημα της Μουσικής ώστε να συμβάλλει στην ένταξη των μαθητών που
135. προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα; Δηλαδή ποιες είναι
136. οι προϋποθέσεις για να μπορέσει να επιτευχθεί κάτι τέτοιο;

137. Σ: Είναι πράγματα που έχουμε πει. Πρώτον, να μην θεωρείς την Μουσική ως
138. ένα στατικό αντικείμενο, να μην θεωρείς τα κομμάτια ως αντικείμενα που
139. απλώς έρχονται στο τραπέζι, να μην θεωρείς ότι η Μουσική απλώς
140. καθρεπτίζει ιδέες, η Μουσική δημιουργεί ιδέες.

141. Ε: Μμ.

142. Σ: Άρα μπορείς φτιάχνοντας κάτι μέσα στο σχολείο, εννοώ να δημιουργήσεις
143. νοήματα που να γίνουν κοινά σε όλους και αυτό να βοηθά την ένταξη όπως
144. είπαμε πριν. Η διαφορετικότητα και η κριτική σκέψη η οποία προϋποθέτει το
145. να καταλαβαίνουμε την διαφορετικότητα ως διαφορά και όχι ως ιεραρχία, εε,
146. και το να ακούμε τα παιδιά δηλαδή ο λόγος τους... ο λόγος τους να έχει
147. σημασία για αυτό που κάνουμε. Να μην τον πετάμε στα σκουπίδια ή να μην
148. τον χρησιμοποιούμε με το «ακούμε μεν λιγάκι» αλλά κάνουμε αυτό που
149. θέλουμε. Εννοώ να έχει το μεγαλύτερο δυνατόν, εε, όσο το δυνατόν

150. περισσότερο ενεργό ρόλο στο πώς πάνε τα πράγματα μέσα στην τάξη, τι λέμε
151. κάθε φορά, ποιος λέει τι, τι θα κάνουμε μετά. //
152. Ε: Άρα πιστεύετε ότι βασική προϋπόθεση είναι ο εκπαιδευτικός ο οποίος
153. πρέπει να γνωρίζει καλά ότι τα μουσικά κομμάτια και η μουσική αυτή
154. καθεαυτή δεν είναι απλά αντικείμενα αλλά επίσης ότι πρέπει να ακούει και να
155. κατανοεί τα παιδιά.
156. Σ: Ναι. Αυτά είναι τα βασικά.
157. Ε: Μάλιστα. Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι υπάρχουν σήμερα στην
158. υλοποίηση ης ένταξης αυτής;
159. Σ: Η αδυναμία των δασκάλων, η αδυναμία- η αδυνατότητα εννοώ να έχουν
160. διαρκή επαφή με τα παιδιά, για τους μουσικούς μιλάω γιατί ένας μουσικός
161. πηγαίνει σε τρία ή τέσσερα δημοτικά. Είναι πάρα πολύ σοβαρό πράγμα. Ένα
162. άλλο πράγμα είναι η εμμονή πάρα πολλών σχολείων στο απαράδεκτο γραφικό
163. των εθνικών γιορτών. Δηλαδή επιβάλλουν στον μουσικό να δουλέψει πάρα
164. πολλές ώρες για πολύ συγκεκριμένα πράγματα που θέλει το σχολείο να κάνει
165. το σχολείο στις συγκεκριμένες γιορτές δεδομένου ότι κάθε σχολείο,
166. καταλαβαίνεις, τρία-τέσσερα σχολεία θέλουν τη γιορτή τους καταλαβαίνει τι
167. κάνει αυτός ο άνθρωπος από τον Σεπτέμβρη. Αυτά τα πράγματα είναι πολύ
168. σοβαρά πράγματα που δεν τα σκέφτεται το παιδί. Εε, αυτό δεν σημαίνει πως
169. δεν πρέπει να μιλάμε για τις δυνατότητες της μουσικής και των δυσκολιών
170. αλλά πρέπει να καταλαβαίνουμε όταν βλέπουμε ένα μουσικό και που
171. δουλεύει αυτός ο άνθρωπος. Στο Νηπιαγωγείο έχετε μεγαλύτερη ευχέρεια
172. γιατί κάνετε όλα τα πράγματα και άρα μπορείτε να κάνετε, να καταναίμετε τον
173. χρόνο σας με έναν τρόπο ισορροπημένο και δεν χρειάζεται ας πούμε τέτοια
174. εμμονή με τις γιορτές της χώρας. Αυτό είναι το βασικότερο πρόβλημα, πρέπει
175. να έχω κάποια διάρκεια για να μπορέσω να αποκτήσω κάποιο βάθος.
176. Ε: Μμ.
177. Σ: Αυτό που είπα πριν, τα τραγούδια για να έρθουν στο σχολείο, να τα μάθει
178. ο δάσκαλος και να τα μάθουν και τα παιδιά θέλει χρόνο. Ένα καταπληκτικό
179. συμβάν με το θέατρο στο σχολείο που είναι η κόρη μου, τους ζήτησαν να
180. φτιάξουν ένα θεατρικό όπως εγώ ζητάω να φτιάξουν συνθέσεις τα παιδιά με
181. τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Και ξαφνικά χάσαμε την Κατερίνα από το σπίτι και
182. για τρεις ώρες έγραφε και έσβηνε με -πώς να σου πω;- με τέτοια ένταση που
183. όχι μόνο έφτιαξε το θεατρικό γράφοντας και σβήνοντας, αλλά έφτιαξε πάρτες

184. δηλαδή τι θα πει κάθε ηθοποιός, εσύ λες αυτό, τι κάνει ο ένας, τι κάνει ο
185. άλλος. Δευτέρα δημοτικού όλο αυτό. Για πέντε ηθοποιούς. Αυτό το πράγμα
186. έγινε, δεν είχε καθόλου follow up και λέγαμε τι γίνεται; Αυτή η δασκάλα δεν
187. γνωρίζει, μυαλό δεν έχει;- πετάει κάτι τόσο σπουδαίο και μετά το παρατάει;
188. Πάρ' το και βάλτο στο παράδειγμα του διαπολιτισμικού και τα διάφορα
189. τραγούδια που είπαμε πριν που είπαμε πριν. Πρέπει να υπάρχει διάρκεια.
190. Υπάρχει πρόβλημα ότι δεν είναι κατανοητή η διαφορά στις μουσικές των
191. λαών. Γενικά δεν είναι αυτονόητο στην κοινωνία ότι θεωρείται απλώς
192. διαφορά.
193. Ε: Μμ.
194. Σ: Είναι ιεραρχία. Αυτό λοιπόν μπλοκάρει τα πράγματα. Εννοείται πως το
195. έχουν λύσει. Εννοείται πως ο μουσικός, ο Νηπιαγωγός, η Νηπιαγωγός το έχει
196. λύσει το πρόβλημα αυτό, αλλιώς τι συζητάμε; Δηλαδή αν νομίζει ότι ο Μπαχ
197. μόνο είναι το αλάτι της γης και τους μαθαίνει μόνο να διαβάζουν νότες τότε
198. δεν συζητάμε για διαπολιτισμική εκπαίδευση. Γεια σας. Όλα αυτά που λέω
199. προϋποθέτουν ότι ο δάσκαλος θεωρεί τα μουσικά στυλ εκφράσεις της
200. διαφορετικότητας και όχι εκφράσεις μιας ιεραρχίας πολιτισμών. Εντάξει; Το
201. προϋποθέτω αυτό. Μπορεί να θεωρηθεί και αυτό δυσκολία αν δεν είναι
202. λυμένο.
203. Ε: Μάλιστα. Με ποιους τρόπους θεωρείτε ότι μπορεί να προωθηθεί αλλά και
204. να επεκταθεί η συνάντηση της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και της
205. εκπαίδευσης στις Τέχνες;
206. Σ: Ένας τρόπος είναι όταν συνδέονται οι Τέχνες μεταξύ τους. Όταν κάνεις
207. θέατρο σε ένα μουσικό σχολείο μπορείς να διαλέξεις θέματα, τρόπους
208. δουλειάς και μουσικές ή τρόπους να κάνεις μουσική οι οποίοι όλοι μαζί να
209. δουλεύουν το διαπολιτισμικό στοιχείο.
210. Ε: Μάλιστα.
211. Σ: Αυτός είναι ένας τρόπος που μπορεί να γίνει. Μπορεί να γίνει τώρα... αυτή
212. η ερώτηση έχει με κάποιον τρόπο απαντηθεί επειδή επισημαίνει με ποιον
213. τρόπο η Μουσική συνεισφέρει στην Διαπολιτισμική Παιδαγωγική. Αλλά ένα
214. επιπλέον πράγμα που λέω είναι αυτό το διάστημα να ενωθούν οι Τέχνες
215. μεταξύ τους, δηλαδή αν βάλεις ένα θέατρο το οποίο να χρησιμοποιεί πολλές
216. γλώσσες, έτσι; Και βάλεις τα παιδιά να φτιάξουν ένα τραγούδι, ένα τραγούδι
217. από τα ίδια τα παιδιά που να συνδυάζει αυτούς τους πολιτισμούς. Αλλά με μια

218. κοινή μελωδία. Να κάνουν ένα θεατρικό στο οποίο κάνουν κάτι, το οποίο
219. παίζεται δηλαδή κιόλας εκτίθεται δεν είναι μόνο ένα τραγούδι. Ξαφνικά,
220. αμέσως-αμέσως έχεις λόγο, ήχο και πράξη θεατρική στην υπηρεσία της
221. διαπολιτισμικότητας.
222. Ε: Μμ.
223. Σ: Τώρα ας πούμε μπορούμε να βρούμε διάφορα ζευγάρια. Δεν ξέρω τα
224. Εικαστικά πως μπορούν να συνδεθούν με την Μουσική, δεν μπορώ να
225. σκεφτώ αυτή τη στιγμή κάτι. Δεν εννοώ ότι δεν μπορείς να τους βάλεις να
226. ζωγραφίσουν αλλά δεν θέλω να πω αυτό, μου φαίνεται τελείως τραγικό.
227. Προσπαθώ να βρω κάτι πιο σοβαρό να πω. Προφανώς μπορείς αλλά δεν είμαι
228. σίγουρος ότι αυτό θα έχει κάποιο αποτέλεσμα. Αυτό εντάσσεται σε αυτό που
229. είπαμε πριν ότι βάζεις στα παιδιά κατά καιρούς διαφορετικές μουσικές, παιδιά
230. των οποίων τα περιβάλλοντα είναι διαφορετικά. Μπορείς να βάλεις κινέζικη
231. μουσική χωρίς να είναι απαραίτητο να έχεις και κινεζάκι στη τάξη. Μπορεί να
232. έχεις, μπορεί και να μην έχεις. Αλλά το Θέατρο και η Μουσική μπορούν να
233. δουλέψουν πολύ εύκολα μαζί.
234. Ε: Μάλιστα. Υπάρχει από την μέχρι τώρα προσωπική σας εμπειρία κάποιο
235. παράδειγμα που σχετίζεται με την εκπαιδευτική πράξη συνάντησης της
236. Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής και της Εκπαίδευσης στις Τέχνες;
237. Σ: Παραδείγματα τα οποία εγώ τα έχω κάνει όταν ήμουν δάσκαλος της
238. Μουσικής μέσα στην τάξη και είναι, είχε τεράστια επίδοση και θέτει επίσης
239. και ζητήματα συγκρούσεων διότι δεν είναι αυτονόητο ότι αυτό το πράγμα θα
240. γίνει αμέσως αποδεκτό. Όταν θα πας για παράδειγμα να το κάνεις μέσα στην
241. τάξη, εγώ έκανα μαθήματα πριν από δέκα χρόνια και τους είπα να φέρουν
242. τραγούδια, τώρα υπάρχουν όλο και περισσότερα παιδιά που έχουν μεγαλώσει
243. εδώ και έχουν γεννηθεί στην Αλβανία οπότε λειαιίνεται το θέμα. Βέβαια δεν
244. λειώνεται καθόλου! Αλλά παρόλα αυτά υπήρχαν εντάσεις, Πέμπτη δημοτικού
245. ήταν.
246. Ε: Είπατε δηλαδή σε όλους τους μαθητές να φέρουν ένα τραγούδι από...
247. Σ: .. ένα αλβανικό, ένα φιλανδικό, ένα ελληνικό, ένα βουλγάρικο και διάφορα
248. τέτοια πράγματα. Έβαλα και εγώ έναν Χατζηδάκη και αρχίσαμε να τα
249. κάνουμε ο ένας στον άλλον. Τεράστια επίδραση είχε αυτό το πράγμα στα
250. παιδιά κυρίως στην σχέση των παιδιών από τα οποία ζήτησα τα τραγούδια σε
251. σχέση μαζί μου, όχι με τα άλλα παιδιά. Με τα άλλα παιδιά ίσως να υπήρξε και

252. σύγκρουση αλλά στην σχέση τους μαζί μου έκανε καλό. Δηλαδή «ο δάσκαλός
253. μας μας διδάσκει κάτι τέτοιο, γιατί να μη το κάνω;».
254. Ε: Άρα νιώθουν ότι ανήκουν στην ομάδα και δεν περιθωριοποιούνται στην
255. ουσία;
256. Σ: Ότι ανήκουν στην τάξη μου, στην ομάδα. Αυτά είναι ζητήματα. Γιατί ο
257. άλλος λέει «γιατί να πω ένα αλβανικό τραγούδι;». Κατάλαβες τι γίνεται; Αυτό
258. θέλει επιπλέον δουλειά. Πρέπει να το κάνεις με μία αυστηρότητα που να μη
259. μπαίνει νερό μέσα του. Να πεις ότι αυτό είναι δουλειά της τάξης. Η τάξη
260. παίρνει τα πράγματα που έχουν όλα τα μέλη της. Εάν το βάλεις υπό συζήτηση
261. με την έννοια ότι μήπως και να μη το κάνουμε νομίζω ότι θα χάσεις. Δηλαδή
262. πρέπει να πάρεις τη ευθύνη να το επιβάλεις αυτό αλλά με έναν τρόπο ο οποίος
263. να κάνει όλους να αισθάνονται καλύτερα. Αλλά όμως δεν πρέπει να κάνεις
264. πίσω. Εντάξει; Αυτό ήθελα να πω.
265. Ε: Ναι.
266. Σ: Εε, κοίταξε υπάρχουν πολλά παραδείγματα διαπολιτισμικά που γίνονται
267. εκτός σχολής με την χρήση της μουσικής. Υπάρχουν πολλά εργαστήρια στην
268. Αθήνα που ξέρω.
269. Ε: Μμ.
270. Σ: Υπάρχει και ένα κέντρο μεταναστών το οποίο κάνει ας πούμε μαθήματα
271. οργάνων στην Αθήνα. Τώρα δεν ξέρω τι να σου πω συγκεκριμένα αυτό όμως
272. είναι κάτι στο οποίο πηγαίνουν και μαθαίνουν κι άλλοι.
273. Ε: Εννοείτε ότι γνωρίζονται άτομα από διαφορετικούς πολιτισμούς στις
274. δραστηριότητες που γίνονται εκεί και μαθαίνουν μουσικά όργανα είτε του
275. δικού τους πολιτισμού είτε διαφορετικών;
276. Σ: Ναι. Υπάρχουν επίσης αρκετές ομάδες μουσικών οι οποίοι όμως δεν είναι
277. απαραίτητο ότι έχουν εκπαιδευτική διάσταση οι οποίοι αναμειγνύουν
278. παραδόσεις και background. Επίσης, είναι αυτό κάτι το οποίο βοηθάει. Αυτή
279. τη στιγμή παίζουν στην Ελλάδα άνθρωποι που έχουν ένα γκρουπ. Διάφοροι,
280. ένας πιανίστας και ένας που παίζει γκάιντα από τον Πόντο κι άλλοι και
281. μαζεύονται όλοι μαζί και παίζουνε την Lamia Bediouί ας πούμε που είναι από
282. την Τυνησία. Είναι ένα γκρουπ που είχε διάφορες εθνικότητες στα όργανα και
283. ανακατεύανε πράγματα από τη Μεσόγειο. Αυτό το ανακάτεμα βοηθάει γιατί
284. δίνει παραδείγματα στα οποία θα αναφερθούμε. Ή έχουνε γίνει κάτι φοβερές
285. συναντήσεις στην Πετρούπολη νομίζω στο θέατρο Πέτρας όπου είναι

286. πραγματικά σχεδόν όλος ο κόσμος και παίζει μαζί, δηλαδή ήταν μια
287. αφρικάνικη άρπα, ένα κλαρίνο από την Ήπειρο, ένα ινδιάνικο σιτάρ, μία
288. τάβλα, μία μπλουζ κιθάρα. Υπάρχουν CD από αυτά. Πετρολούκας Χαλκιάς
289. κλαρίνο θυμάμαι. Ο Ross Daly είναι στην Ελλάδα ας πούμε μία μορφή που...
290. είναι ο ίδιος ένα υβρίδιο, μια έκφραση της διαπολιτισμικότητας. Τον ξέρεις;
291. Ε: Δυστυχώς όχι.
292. Σ: Μένει στην Κρήτη, είναι Ιρλανδός παίζει καμιά πενηνταριά όργανα της
293. Ανατολικής Μεσογείου και έχει ένα σχολείο ουσιαστικά διαπολιτισμικής
294. εκπαίδευσης με μουσικούς στην Κρήτη στο οποίο συμμετέχουν, Τούρκοι,
295. Άραβες, Πέρσες, Τυνησιοί, Αιγύπτιοι, Βαλκάνιοι. Είναι απίστευτο.
296. Ε: Μάλιστα.
297. Σ: Το γκρουπ του λεγόταν «Λαβύρινθος». Παλιά ήταν συνέχεια στην Αθήνα,
298. τώρα δεν παίζει. Παίζει, τώρα κάνει πιο πολύ διδασκαλία, δηλαδή δεν κάνει
299. συναυλίες εννοώ πολλές. Πραγματικά σε όλο το γκρουπ κανένας δεν ήταν
300. από την ίδια χώρα. Κι αυτό συμβαίνει από το 1980κάτι, όχι μόνο τώρα. Στο
301. internet έχει πράγματα για το πώς κάνει το σχολείο του και πραγματικά είναι
302. μίξη απίθανων πραγμάτων. Αυτός παίζει κρητική λύρα. Για χρόνια είχε
303. τρομακτική δυσκολία ένταξης έλεγαν «ποιος είναι αυτός ο τύπος; Θα μας πει
304. εμάς πώς να παίξουμε κρητική λύρα;» ειδικά στην Κρήτη. Τώρα τρέχουν για
305. να τον ακούσουν και να τους μάθει και λένε και πόσα πράγματα μαθαίνει από
306. το νησί μας. Κατάλαβες; Αλλά όταν πήγε τον πήρε και τον σήκωσε.
307. Ε: Μμ.
308. Σ: Είναι εξαιρετική φυσιογνωμία και πάρα πολύ ευγενής. Αυτά δεν είναι
309. παραδείγματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, είναι παραδείγματα
310. διαπολιτισμικής μουσικής πράξης. Υπάρχει ένα διδακτορικό που έχει γίνει το
311. οποίο είναι πολύ περιορισμένο. Βάζει διαφορετικά κομμάτια στα παιδιά...
312. Ε: Από άλλες χώρες εννοείτε;
313. Σ: Από άλλες χώρες, στα παιδιά μιας τάξης και μετά μετράει με έναν τρόπο,
314. τεστάρει δηλαδή με ερωτηματολόγια που είναι μετρήσιμα, το αν έχει ανοίξει
315. η διαπολιτισμική οπτική τους σε σχέση με μία ομάδα παιδιών που ακούνε
316. μόνο αυτά που ακούνε συνήθως στο σχολείο. Δεν είμαι σίγουρος για τα
317. αποτελέσματα γιατί δεν έκανε κάτι μαζί τους. Τους έβαλε να ακούσουν και
318. μετά είπε ότι μέτρησε, είναι λίγο σαθρή η βάση, δηλαδή κουνιέται η βάση του
319. πώς μπορείς να υποστηρίξεις ότι αυτό οφείλεται σε αυτό δεδομένου ότι είναι

320. σαν άσκηση ακρόασης. Αυτά.
321. Ε: Σε αυτό το σημείο η συνέντευξη ολοκληρώθηκε. Σας ευχαριστώ πολύ για
322. την συμμετοχή σας.
323. Σ: Εγώ ευχαριστώ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000118156